

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Karin Karakaşlı Cumba

Karin Karakaşlı
Cumba

KARİN KARAKAŞLI
CUMBA

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Doğan Kitap, 2009

Can Yayınları'nda gözden geçirilmiş 1. basım: Ağustos 2017, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Editör: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-3549-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

KARİN KARAKAŞLI CUMBA

DENEME

Karin Karakaşlı'nın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yetersiz Bakiye, 2015

Asiye Kabahat'ten Şarkılar Dinlediniz, 2016

Başka Dillerin Şarkısı, 2017

Can Kırıkları, 2017

Müsait Bir Yerde İnebilir miyim?, 2017

KARİN KARAKAŞLI, 1972'de İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü'nün ardından Yeditepe Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1998'de öykü dalında *Varlık* dergisinin Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülü'nü kazandı. Agos gazetesi genel yayın yönetmen yardımcısı olan ve kapanana kadar *Radikal İki*'de düzenli olarak yazan Karakaşlı'nın eserleri şunlardır: *Başka Dillerin Şarkısı* (öykü, 1999), *Can Kırıkları* (öykü, 2002), *Müsait Bir Yerde İnebilir miyim?* (roman, 2005), *Ay Denizle Buluşunca* (gençlik romanı, 2008), *Cumba* (deneme, 2009), *Türkiye'de Ermeniler: Cemaat, Birey, Yurttaş* (inceleme, Günay Göksu Özdoğan, Füsun Üstel ve Ferhat Kentel'le, 2009), *Benim Gönlüm Gümüş* (şiir, 2009), *Gece Güneşi* (çocuk kitabı, 2011), *Her Kimsen Sana* (şiir, 2012), *Dört Kozalak* (gençlik romanı, 2014), *Yetersiz Bakiye* (öykü, 2015), *İrtifa Kaybı* (şiir, 2015), *Asiye Kabahat'ten Şarkılar Dinlediniz* (anlatı, 2016).

İçindekiler

Can Güvenliğiniz İçin Bu Binanın Altından Geçmeyiniz .. 13

KÂİNAT İLE MEMLEKET

Herkesin İstanbul'u Kendine.....	21
Sarsılan Yazı.....	24
Ölmek mi Zor, Kalmak mı?	27
Affola	30
Maddeler Arasında	33
Sisler Ülkesi	36
"Masum Bir Ülke Arıyorum"	38
Vitrin Camları	41
Senna'nın Ölümü	44
Irak, Kıbrıs, Küçük Kız	47
Kurtarın	50
Hasar Tespit Çalışmaları	53
Nasıl Bir Dünya İsterdiniz?	55
Masumiyetin Kırıldığı An.....	58
Bana Ülkenin Fotoğrafını Göster	61
Barışın Dili Bıçak Sırtı.....	64
Kuru Kalabalık.....	67
Kötü.....	70

MEDENİYET

Sevdasız Hayat.....	75
Simyacı.....	78
Renklerin Dili I: Mavi-Sarı-Yeşilgiller.....	82
Renklerin Dili II: Beyaz-Gri-Siyahgiller	85
Renklerin Dili III: Kırmızı-Pembe-Morgiller	88
Yazarın Öyküsü	91
Sessiz ve Derinden.....	94
Yolcu Yolunda Gerek	97
Kubbelerin Altında	100
Cennetten Gelen	103
Matilde Anlatıyor.....	105
Hayatın Zahrad Damlası.....	108
Abidin Dino Usulü Ölüm	111
Başka Olur Şair Kavmi.....	114
Sanatçının Çilesi	117
Devrim Şairi Mayakovski.....	120
Ölüme El İnsaf	123
Bir Yüz... Bir Hayat	126
Aidiyetsizlikler Kraliçesi	129
Şairlerle Hasbıhal: Turgut Uyar	132
Şairlerle Hasbıhal: Cemal Süreya.....	135
Şairlerle Hasbıhal: Edip Cansever	138
Chagall'ın Ahlakı	142
Şairlerle Hasbıhal: Gülten Akın	145
Şairlerle Hasbıhal: Ece Ayhan	148
Şairlerle Hasbıhal: İlhan Berk.....	151
Şairlerle Hasbıhal: Birhan Keskin	154

AİDİYET

<i>Bu İnç E?</i>	159
Yalnızca	161
Hepsi Beş... ..	163
Tri Adet Van Poşet	166
Çocukluk Oyunları.....	169
Bu Gofret Başka Gofrèt	172
"Ermeni Sorunu"nın Ada Gezintisi	175
Göçmen Kuşlar Takvimi.....	178
Çember Zaman.....	181
Kibrit Çöpü	184
Simit Dedikleri	187
Dünyanın Tüm Gondolları.....	190
Gecelerde	193
Bir Gün Gelir De.....	196
Küçük Kızlar ve Babaları.....	199
Düş Zamanı Kahramanları.....	202
Büyüyünce Ne Olacaksın?	205

KIYAMET

Bir Varmış... Bir Yokmuş	211
Ve Günleri.....	214
Eşyalar	217
Işığını Söndürme Sakın	220
Kırk	223
Birdirbir Soruları.....	226
Meram, Mecal Vesaire.....	229
Acısın İstiyorum	232
Turist Otobüsü	235
Ben Utanayım.....	238

Yeni Kitap, Eski Hayat	241
Aradığım.....	244
Bulduğum	247
Çaba	250
Nar Yerine.....	253

CAN GÜVENLİĞİNİZ İÇİN BU BİNANIN ALTINDAN GEÇMEYİNİZ

Bizim buraların cumbalı evleri Avrupa kentlerinin o eski zaman yapılarına benzemez. Oralarda eski, üzerine titrenen, kente kişilik kazandırdığı düşünülen bir yaşam dokusudur. Buralarda ise cumbalı ev, kentin çelişkilerine çeşni tozudur.

Miyadını doldurmuş bir para birimi fazla değerlidir belki ama o değer bugünkü koşullarda bir karşılığı olmadığı için de pul kadar değeri yoktur. Aynı mantıkla yola çıkacak olursak, kimi cumbalı evleri “âsâr-i atîka” ilan eder, el sürmezler. Hesapta el sürülmeyecek denli değerlidir. Lakin el sürülmeye sürülmeye harabeye döner; yıkılabilecek denli değersizleşir.

Önce sesler kesilir. Çocuk sesleri, şenlikli sofraların kahkahaları, fasıllar ve kuş sesleri. Ağaçlar ölür arka bahçede. Sonra ahşap çürür için için, demir paslanır. Bunların hepsi zamanın acımasız ellerinde azar azar olur. Fark edilmez. Bir tek yaşlı bir kadın yüzü kalır sonunda camın kenarında. Cumbanın içinden vicdan gibi bakar. Sonra bir gün o da kaybolur.

Bir gün, tam da cumbanın altından koca bir kalas dayarlar o evin böğrüne, üzerinde bir uyarı ibaresiyle: “Can güvenliğiniz için bu binanın altından geçmeyiniz.”

Köşemin adına “Cumba” derken bütün bunları düşünmüş müydüm? Sanmam... Mutlu zamanların düşün-

cesi değil, imgesi hüküm sürer içinde. O imge de varlığı inkâr edilemeyecek kadar buraya ve  u  na aittir. Gencecik bir insana g venilmi , her hafta yazması için “Adını da sen koy” diye k  e emanet edilmiş. Bir başına ev tutmaya, yabancı bir ülkede sıfırdan hayat kurmaya benzer bir his vardı içimde yıllar önce. Gururlu ba langı ların pır pır eden heyecanı. Toy gençliğin gözü karalığı. Hani  u kaldırım taşlarında yay varmı  asına adımları havaya doğru esneten cinsten, hani bütün yoku ların açık denizlere vardığı... Zamanın ötesinden ve azıcık mesafeli bakabileceğimi hissettim hayata en çok. Ferahta olacağımı, öyle kalacağımı... Adını Cumba koydum...

O Cumba’da büyüdüm sonraki zamanda. Önceleri c mlerim daha kocamandı,  u ağız dolusu cinsinden. Pek de muzipti  stelik. Derken  ğrenmeye ba ladım. Haber, man eti, ba yazıyı, Ermeni toplumunu, diasporayı, memleketi, insanı, kültür mirasını, doğayı, k inatı... Birlikte yola çıkılan gazetenin ne kadar bıçak sırtı bir konumda olduğunu. Kendisini var eden tüm kimliklerle y arenle irken bazı haftalar ne denli sınıandığını gencecik varlığımın. Siyaseti, tarihi, kültürü, bugünü paylaşmanın  ifrelerini ve o şifreler içinde hep hakiki kalmanın hikmetini.

Bana Cumba’yı veren adam, daha o gazete kimsenin aklında bile yokken bir  y k  yarı masının ödül törenine gelmişti. Beni tanı mıyordu ama ailem gibi sevinmi  başarıma... O sevinci paylaşmaya gelmişti. Elinde kocaman bir paket. *Fol* dergisi çıkıyordu o yıllarda, onu hediye etmişti. Paket onun dağ gibi cüssesine, kocaman ellerine uyumluydu da bana verilince pek âlem durmuştu. O da gözünün içindeki bir yıldızcığa kadar g lm  , “Bu hediyeye de senin boyun kadarmı ,” demişti.

Hayatım boyumu a anlarla belirlendi. Röportaj için gittiğim o gazetede, bir göz kırpımlık anda çalışan oldum. Kendi r portajım yayımlandığında ben de haber yapmayı öğreniyordum bir köşede.

Ya da şöyle diyelim; sorumluluklarım arta arta çalıştım da hiç çalışma hayatım olmadı aslında. Ben bir cumbaya, kuş yuvasına konmuş bulundum.

Yıllar yılı kapalı bir cemaat kimliğiyle yaşamış Ermeni toplumunun kimi zaman gonca gül gibi açılmasına, kimi zaman zakkumlaşmasına tanıklık ettim. Bana Cumba'yı veren adamın varlığı, bir karar vermeyi dayatıyordu sanki herkese. Ortada durup idare edemiyordun. "Kol kırılır yen içinde kalır," diyenler ile "Kaybetmekten korkacak bir şey yok, her şeyimiz ortada," diyenler diye bölünüyordu misal. Büyük toplum da sancılanıyordu. "Kim bu densiz, haddini bildirmeli," diyenler ile "Ne müthiş adam. Helal olsun. Hiç böyle bilmiyorduk biz," sesleri birbirine karışıyordu. Bizimse aldırdığımız yoktu. Gerçek, çevreye göre değişen yanardöner bir şey değildir, öyle değil mi?

"Sebat, *Agos*'un bulunduğu apartmanın adı. Her sabah kabartma harfleriyle karşıma dikildiği için 'vicdanın sesi' olma özelliğine sahip. Sebat, yılmadan yorulmadan bir noktada durma anlamına geliyor. Bu duruş, yerinde saymayla ilgisi olmayan, daha çok durulması olanaklı görülmeyen zorlu noktalarda inatla ayak diremek anlamında. *Agos* şimdi Sebat Apartmanı'nda," diye yazmışım bir keresinde. Saksı Han'dan Sebat Apartmanı'na terfi etmişiz. Her eşik yeniliktir. İstesen de istemesen de değişir günlük faaliyetlerin. Gelen giden arttı, söylenen sözün hükmü arttı. Derken o koca adamın varlığı memleket yüzölçümünden taştı. Korktular hakikatin kudretinden, sahicinin isabetinden. Korktular onun yüreklere ulaşan hitabetinden, sorulmadık soru verilmedik yanıt bırakmayan samimiyetinden ve tabii deli cesaretinden.

Oysa cesaret korkmamak değildir. Cesaret, korkuna rağmen devam etmektir. Yoksa, elbette hissedersin çemberin daralışını, bir şehrin açık hava hapishanesine dönüşmesini. Ama ihtimalini kabullenerek yaşayamayacağın şeyler de vardır. O ihtimali emeğin, ümidin, iyiliğin

altına ititiriverir, ancak gecenin zifirisinde hortlamasına müsaade edersin. Sabaha yeniden unutmak üzere. Anım-satıldığında kara mizaha vurmak üzere; çünkü ağlatan mutlulukların tersi gülünesi acılardır.

“Beni öldürürler mi sence Karakaşlı?”

“Öldürüp de ünlü yıldız mı yapacaklar? Hem en tı-kandıkları noktada yine senin bir sözünden medet umu-yorlar.”

Korkmaya korktuğun şeyler de vardır. Başına geldiğinde, başına getirildiğinde artık sen tüm korkularını korkmuş olursun.

Öldürdüler... Öldüresiye korktuklarını öldürdüler. Sebat ettiğimiz yerde.

Mevsimler gıyaben geçer, acının uyuşturan yanı da çekilirken hayatından, yağma edilene inat bir şeye tutunursun çaresiz. Tutunacaksın ki kalkabilesin ayağa ve sebat edilen yerden adımını atabilesin ileriye doğru. O bedeli canla ödenmiş sözleri yepyeni cümlelerle birleştirebilesin. Devamını getiresin, söz yarım kalmasın diye. Sana dünya içinde dünya vermiş insana ayıp olmasın diye.

Nice zaman sonra elime aldığım on bir yılıma tutundum. Kendi zeminime en sağlam taş ettiklerimi getirip önünüze sundum. İşte buyum. Bu eksi hayat.

Bir daha kimse bir cumba vermeyecek bana. Ama tersi de geçerli. Kimsenin de böyle cumbası olmamıştı. Verileni sunuyorum yağmalanana nispet. Bu çarpı ölüm.

Kendime diyemediğimi sana nasıl diyecektim. İyi ki de, “Öldürürler,” diyememişim. İyi ki tam da duymayı beklediğin, inanmayı istediğin gibi vermişim yanıtı.

Cumba, on bir yılıma ve ömür diye yaşayacağım kadarına kattıklarının kanıtı.

Son nefesime kadar, sağ olasın Hrant’ım...

“Ve uçuyorum raflara, izninizle, bir çift laf etmek istiyorum
Hayat kanununun temelleri hakkında
Ve ilk kazmasını hayatımın yüce binasının
Coşkulu alkışların eşliğinde
Kendi tepeme vuruyorum”

Furuğ Ferruhzad

KÂİNAT İLE MEMLEKET

“Artık her açıdan rahatım
Vatan ananın şefkatli kucağı
İftiharla dolu tarihi geçmişin emziği
Kültür ve uygarlık ninnisi ve cıfcaflı kanunların çingırağı
Ah!
Artık her açıdan rahatım”

Furuğ Ferruhzad

HERKESİN İSTANBUL’U KENDİNE

Gurbetçinin İstanbul’u

Doğduğu yerlerden beraberinde getirdiği bir avuç aitik duygusu, o yörenin renkleri, kokulu otları, türkülleri, takvim yapraklarından görüp hasret giderdiği dağları, bayırları. Ne oralı ne buralı olmanın zamanla kanıksanan burukluğu. Gurbetçinin İstanbul’u en çok hatıralar üzerine kurulu kocaman bir yanılsamalar topluluğu: “Bak hanım, şu tepe nasıl da bizim oralara benziyor...”

Öğrencinin İstanbul’u

İlle de alacakaranlık ve sabah ayazı. Sokak kedilerinin bile arabaların altında huzurla uyumaya devam ettiği kör saatlerde düşülen bitmez tükenmez okul yolları. Öğrencinin İstanbul’u sınıfının camından gördüğü kadarı, tek tük ağaç, bolca çatı. Bir de erken çıkılan ya da kaytarılan bir okul gününde yaşanan bir sinema, park ya da alışveriş merkezi kaçamağı.

Madamın İstanbul’u

Sol elinin yüzükparmağına üst üste geçirdiği iki al-yansla özetlenen bir yalnızlık öyküsü. Kilitli bir piyano,

kırık bir dikiş makinesi, kullanılmamaktan sararmış Çekoslovak porselenleri, eliş örtüler üzerindeki çerçevelerde kalmış gençlik günleri ve dünyanın dört bir yanına dağılmış çocuklarının resimleri. Madamın İstanbul'u artık adım atmadığı kargaşalar labirenti, manasızlığın diğer ismi. Bir de pastaneler, *promenade*'lar, sandallı, tramvaylı yolculuklar ve plajlı günleriyle içinde yaşattığı masalsı "o zamanlar" hikâyesi.

İşadamının İstanbul'u

Sabah portakal suyu, havuzda iki tur yüzme, ardından sitenin kapısından işyerine arabalı yolculuk. Ama arabanın camından şehre şöyle bir bakacak zaman bile yok, günlük gazeteler okunmalı. Sonrası camları ayna gibi parıldayan ama açılmadığı için içerden havalandırılan gökdelenlerde bütün güne yayılan gündem toplantıları. İşadamının İstanbul'u akşam güçbela yetiştirilen nezih bir iş kokteylinde yükseklerden bir anda gözüne çarpan titrek şehir ışıkları. Aziz İstanbul'a tepeden bakan biri vardı... Neyse boş ver, garson bardağı bir kez daha doldurmalı.

Turistin İstanbul'u

Mistik Dolmabahçe, Sultanahmet, Topkapı hattında keşif harekâtı. Döner, şiş kebab sonrasında otantik bir Kapalıçarşı koşuşturması. Biraz deri, biraz altın, biraz halı. Her ânın tadını çıkarmak uğruna tabana kuvvet şehir taarruzu ve fotoğraf bombardımanı. Dansözle aşık atılan hızlı ve "raki"li bir gecenin sonunda bolca hazım ilacı. Turistin İstanbul'u pek pek bir "gezdim, gördüm, biliyorum" aldatmacası.

Hastanın İstanbul'u

Kireç beyazı ya da pembe badanalı ve antibiyotik kokulu hastane odaları. Yapay çiçekler, parlak renkli manzara tabloları. Bolca ziyaretçi akını, boş laf, çiçek ve kolonya şişeleri istilas1. Hastanın İstanbul'u yalnızca doktorun varlığı ve, "Ne zaman çıkarım buradan?" sorusunun cevabı.

Sevdalının İstanbul'u

Sevdiğinin yanı başı. Daha önce hiç uğranmamış, şimdi ise ezbere yürünen bir semt, bir köşe, belki sahil kenarı. Koca İstanbul'un özeti bir çift göz, bir gülüş, bir hasret kucaklaşması. Dalgınlıkla fark edilen bin bir şehir ayrıntısı. Sevdalının İstanbul'u en çok kâh ağlatan kâh gülümseten bir göz dalması.

31 Ocak 1997

SARSILAN YAZI

Haftaları ve günlerin kendine özgü akışını *Agos*'un çıkan sayılarından biliyorum. Hayatımızın haftaları bu gazetenin her bir köşesine sınıyor. Emeğimizin ürünü, cuma günü okurlarla buluşurken biz çoktan yeni sayının telaşına kapılmış oluyoruz. Cumba'nın "Bu hafta ne yazsam, nasıl yazsam?" kor ateşi işte o an düşüyor içime. Bu haftanın konusu belliydi. Can Yücel'i yazacaktım.

Yazacaklarım çoğunlukla gece yataкта yatarken oluşur. Cümleleri uçuşurken görür, öyle uykuya dalarım. Can Yücel'le ilgili yazıda da öyle oldu. Karanlığın içinde onun hasta hali değil de saç sakalı karışık coşkulu ifadesi belirdi. "Şiir bir umutsuzluktur. Umutsuz olmayanlar şiir yazamaz. Çünkü kâğıt bir umutsuzluktur. Boş bir kâğıt. Umudu bulmak için yazıyorum," dedi bana. Bir ömür boyu, inandığı her ilkeyi sonuna kadar uygulayıp umudu kovalaya kovalaya ele geçirdiğini ve yaşamı yarattığını düşündüm. Bu nedenle onun edebiyatçı kimliğinden çok yaşamı, her sevincin ve acının hakkını vererek yaşamasını sağlayan şiirsel coşkusundan bahsetmek istiyordum; bizzat kendi hayatını benzersiz bir şiir kıldığını anlatacaktım. Ölümü ve cenaze töreni de özgün hayatını vurgular nitelikte olmuştu. O farkı yaratan yalın ve cesur felsefeyi vurgulayacaktım. Yazının sonu da şu

cümleyle bitecekti: “Herkes onun kadar yaşasın, herkes onun kadar ölsün.”

Sonra gecenin orta yerinde her şey zangırdamaya başladı. Uğultu ve gıcırtı vardı, bir de köpek havlamaları. Odamda bir şeyler devrildi. Bağıramadım, annemin çığlıklarına koştum. Yazı da işte tam o anda sarsıldı.

O gecedен beri evli barklı bir mülteci gibiyim. O çok sevdiğim odama giremez, yatağıma yatamaz oldum. Kapılar ve duvarlar kalbimi daraltıyor. Gözümü diktiğim tavana, domino taşı gibi yıkılan katların altında, yuvalarının kendilerine mezar olmaması için can mücadelesi veren insanların görüntüsü yansıyor. Onlar bir daha betondan tabut hissi olmadan bir eve nasıl girer de uyur? Elbet hayat yine o sarsılmaz “devam etme” hissini dayatır ama ölümün gölgesi kalır bir yerlerde.

Zamanı düşündüm. Kim demiş zamanın doğrusal olduğunu? O kırk beş saniyelik, görünüşteki kısacık zaman dilimi nasıl da katlanarak acımasızca uzadı. “Bitmeyecek,” dedirtti, “hep böyle sarsılacağız, yerle bir olunca ya kadar...” O depremden beri de hep bir sonrakini bekler olduk; öyle ki bütün korkunçluğuna karşın o ilk sarsıntı en masumu kaldı. Şimdi, “Bu gece sana uğrayabilirim,” diyen davetsiz bir misafirin ortaya çıkışını bekliyoruz sıkıntıyla, ta ki bekleyemeyecek kadar yorgun düşene değin.

Evi sokaklar olan yersiz yurtsuzları, doğduğu toprakları ardına bakmadan terk etmek zorunda kalanları içimde hissettim. Ermenistan depremiyle ilgili yaptığım çevirilerde sözü edilen o insanlar yeniden hortladı. Onların hayatla ölüm arasında sarkaç misali gidip gelen canlarını ve yıkıntıların ardından çıkardıkları umudu duydum içimde; çünkü hayata dair iyi kötü ne varsa “başkalarının” değil bizzat bizim başımıza geliyor. Can Yücel olsa iki dizeyle kâğıdın üzerinde bir deprem yaratır, yine kendine,

“Aşk olsun,” dedirtirdi. Ne de olsa o hep hayatın fay hatlarında yaşadı. Koca yüreğinde yıkıntıları ve umudu yan yana taşıdı. Sonunda bir de baktım, o sarsılan yazım kendini toparlamış. Gördüm ki depremi yazmak, Can Yücel’i anlatmaktır, Can Yücel’i anlatmak da depremi yaşamaktır. Noktayı gönül rahatlığıyla koydum.

20 Ağustos 1999

ÖLMEK Mİ ZOR, KALMAK MI?

Bir süredir çok zorlanıyorum, yazarken de yaşarken de. Yaşadıklarımı yazarken, yazdıklarımı yaşarken de. O insanlar ağlamıyor bile artık. İnançsızlığın ve acıdan katılmışlığın cisim hali olarak öylece duruyorlar. Ellerinde ne yapacaklarını bilmez gibi tuttukları ekmekler ve üzerlerinde hep bir parça iğreti duran emanet kıyafetlerle. Ağızlarını bile açmıyorlar. Ses hep bizden çıkıyor.

Bölgede çalışan göz doktorunun feryadı örneğin: “Uzmanlığım olmamasına rağmen sayısız ameliyata girdim. Buradaki insanların en çok ihtiyaç duyduğu doktor, böbrek uzmanları. Enkaz altından çıkarılanlar ciddi bir kontrolden geçirilmeli. Yoksa birkaç güne kadar böbrek yetersizliğinden kaynaklanan ölümle karşılaşırız.”

Hep ölüm ve kayıp ilanları: “Aydınlık oğlumuz seni tanımak çok güzeldi.” “Beyaz tenli, kızıl saçlı eşimi arıyorum...”

Sebze ve et taşıyan soğuk hava kamyonları ile buz pateni pisti morg olarak kullanılıyordu hani de, kokuşmaya yüz tutan ya da sığmayan cesetler toplu mezarlara fırlatılıyordu vinçle. O sıralarda Yunanlı bir armatör tarafından felaket bölgelerine yardım amacıyla 2 bin 400 metrekairelik alana ve 13 bin metreküplük hacme sahip soğutma teçhizatlı bir gemi gönderildi. İki gün Ahırkapı

açıklarında bekletilen gemi, Başbakanlık Kriz Merkezi'nden izin çıkmayınca geri döndü.

Ermenistan, 1988'de Leninakan kentinde yaşanan büyük depremde sonra kurulan arama kurtarma timlerinden birini göndermek için Dışişleri Bakanlığı'na başvurdu. Dışişleri bu isteği onaylamasına rağmen tim Türkiye'ye gelemedi; çünkü öncelikleri sıraya sokan bir zihniyet yardımın haddini bilerek gelmesini istiyordu. Önce herkes şöyle ferah ferah bir ölsündü de sonra işe bakılırdı.

Maske gereksizdi. Buram buram ceset kokusundan, ölümün soluğundan daha öte bir güzellik olabilir miydi?

Doktora, ilaca, ambulansa ihtiyaç yoktu. Kırk saat aralıksız çalışmaktan hüngür hüngür ağlamaklı genç doktorlar *Guinness Rekorlar Kitabı*'na geçmekten öte bir amaç gütmüyorlardı zaten.

Yabancı ekipler gitsindi. Böyle zamanda bir de misafir mi ağırılanacaktı? Neler de talep ediyorlardı bu yaşama alışkanlıklarını bilmediğimiz, kültürümüze uymayan yabancı doktorlar öyle? Temiz bir tuvalet, duş... Bunlar insana dair şeyler, insansa burada lüks. Arkada zift ve kimyasal atık dolu mis gibi bir deniz. Vatandaş duş ihtiyacını denize girerek giderir.

Sonra yağmur yağdı. Denize bile girmeye gerek kalmadı. Uyarı da geldi üstelik: "Gölcük'te oturanlar, mümkünse bir başka yere gitsinler. Havadaki kirlilikten etkilenmesinler."

Sanki koskoca bir ayna kurulmuştu da enkazın üzerine, güzellikler ve kusurlar devleşerek yansıyor vicdanlara. Vicdanı, insafı olanlara. Depremde anne ve babasını kaybeden yetim çocukları evlatlık edinme bahanesiyle toplayan kimliği belirsiz kişiler de vardı, kendi bebeği yanında enkazdan çıkardığı yavruya süt vereni de. Eskileri vermek ayıp olur diye hediyelik çocuk kıyafetleri alıp gönderen Yunanlılar da vardı, Samsun'dan yağma için yola çıkan hırsız kabileleri de.

Bir parça taş kaldırmak, kaygıdan ıldırın iki insanı telefonla, telsizle birbirine kavuşturmak için koşturup duran gönüllüler de vardı, insan olmaya gönülsüz, acılı cesetlere bile saygı gösteremeyen l soyucuları da.

Hepsinden acısı da o tescillenmiş, haklılığı kanıtlanmış gvensizliğimizdi. Toplanan yardımları bile kimseye emanet edemeyip bizzat gtrşmzdi.

Maskeler düşerken o bölgeleri kaplayan ceset kokusu ölülerden değil, hayatı alan ve kendisi hâlâ soluk alıp veren tekmil insan msveddelerinden geliyordu. Gece-leri ller bizi teselliye geliyordu artık. “zlmeyin, sıkılmayın,” diyorlardı. “Bunu da atlatırsınız.”

27 Ağustos 1999

AFFOLA

Günlük hayatın koşturması içinde an gelir birinin ayağına basarız. Ya da bir yabancıya saatin kaç olduğunu, fazla bileti olup olmadığını, bilmem hangi sokağın nerede olduğunu sormak zorunda kalırız. Tüm bu durumlar da konuşmanın başına hep o bildik sözcük gelir yerleşir: “Affedersiniz...”

Rahatsızlık verme kaygısından dolayı neredeyse mekanik olarak sarf edilen bu sözcük gerçek bir özür dilemeden çok kibarlığı dile getiriyor hiç kuşkusuz. Tanımadığımız birinden bir şey istemek zorunda kalmak ağır geliyor. Ne de olsa küçüklüğümüzden beri alıştık “yabancılarla konuşmama”ya, hele de insanların milyonluk rakamlarla ifade edildiği ve bireyden çok istatistik bir veri olarak görüldüğü büyük kentlerde yaşıyorsak. İlle de bir yabancıyla konuşmaya girişmemiz gerekecekse bunun da haklı bir gerekçesi olmalı. Oysaki en yakınımızdakilerle de ilişkimiz bir ilk sözle başladı ve tam da, “Affedersiniz,” demeye gerek kalmadığı zaman özünü buldu. Ne yaparsın, medeni insan olma hali böyle dolambaçlardan geçiyor bazen.

Dolambaçsız dürüst sevgi yollarındaysa hayat daha kolaylaşmıyor, iyi ve kötüsüyle daha temiz, daha hakkı verilerek yaşanıyor yalnızca. Birinin ayağına basmaya

benzemiyor sevdiğimiz insanların kalbine basmak. Gerçekten af dilemenin, samimiyetle affedebilmenin zorluğu tam da böylesi anlarda yaşanıyor. Asıl insanlığın sırandığı zamanlar da aslında bu dönemeç noktaları. Zedelenen güveni onarmak o denli kolay değil. Birinin güvenini zedelemiş olduğunu kabullenmek belki de daha zor. O nedenle de, "Affedersin," demekle bir şeyin hallolduğu yok. Patavatsız ya da küstah bir sözün kırdığını, düşüncesiz, kaba bir davranışın yıktığını bir kuru özür tamir etmiyor pek. Affi en iyi, zaman sınıyor. Af dileyen, pişmanlığını, bundan sonra kalbini kırdığına gösterdiği içten ve sürekli bir özenle kanıtıyor; affedense yüce gönüllülüğünü, karşısındakinin hatalarını gelecekte onu ezmek için yüzüne vurup duracağı birer koz olarak kullanmamasıyla. Madame de Staël'ın, "Anlamak, affetmek demektir," sözü gerçek oluyor. Af, karşılıklı anlayışı getiriyor beraberinde.

Bu, ideal olanı. Bağışlanacak bir durum mutlaka bir değişim yaratır ancak bu değişim her zaman olumlu olmaz; çünkü af dilemek de, affetmek de yürek ister. İnsanın kendisiyle yüzleşmeye isteği ve cesareti yoksa meydana yarım ağız özörlere, inançsız "önemli değil"lere kalıyor en çok. Yalama olmuş böylesi ilişkilerde havayı, içi boşalmış sözler, tutarsız eylemler kaplar. En çok da, "Özür diledim ya, daha ne uzatıyorsun?" sözü işitilir. Sonunda bu sözün işitildiği bir ilişki bile kalmaz ortada.

Bugünlerde af, toplumsal boyutuyla da gündemde. Üstelik böylesini tarih yazmadı. Affın gerçekleşmesi için gereken iki taraf, yani af dileyen ya da affeden yok. Birileri birilerinin adına birilerini affediyor. Affedilenler belli insanlar değil aslında, bir yasa çerçevesinde bir kısım suçlar affediliyor, bir kısmı da indirim tabi tutuluyor. Affedilen suçlar arasında tedbirsizlikle ölüme sebebiyet, küçükleri kaçırma, mabetlere saldırı, namus için çocuk

öldürme, haberleşme özgürlüğünü bozma gibi maddeler var. Kasten adam öldürme, çete kurma ve işkence ise indirime tabi suçlar kapsamında.

Hazırlanan yalnızca bir yasa değil, yeni bir ahlak anlayışının tanımı yapılıyor. Tıpkı affedilecek bir şeylerin olduğu zamanlardaki gibi böyle bir af tasarısının tartışıldığı bir yerde de hiçbir şey aynı kalmaz. Tek bir ayrıntı dışında: Düşünce hâlâ affedilmeyen bir suçtur. Af kapsamına girmeyen, girse de bu affı reddedecek olan düşüncenin azılı suçlusu Eşber Yağmurdereli o tutarlı duruşuyla Tolstoy'un sözünü cisimleştirmeyi sürdürür: "Af dileyen, kendi kendini suçlar." Ömrünü, vicdanının muhasebesinden geçirmenin gönül ferahlığıdır onunkisi. Kendini suçlayamayanlarsa katilleri, çeteleri, işkencecileri affeder. Geriye de bağışlanacak bir şey, bağışlayacak biri kalmaz zaten.

3 Eylül 1999

MADDELER ARASINDA

Devlet başkanları ve başbakanlar toplanmıştı. Tarihin daha önce de benzerini çok gördüğü büyük konferanslardan biriydi. Başkanlar konuşmalarını yaparken asıl mücadele bir arı kovanını andıran arkadaki diplomasi odalarında yaşanıyordu. Anlaşmanın taslağı hazırlanıyordu telaşla. Bir cümleyi kurmak hiç bu kadar zor olmamıştı. Sözcüklerin kefesinde bir gram bile fazla ağırlık olmamalıydı, yoksa uzlaşılacak bir zemin kalmayacaktı. Bir satranç oyunuydu bu. Herkes bir sonraki hamlenin zorlu hesabındaydı. Her geri adım, karşılığında tatminkâr bir taviz bekliyordu.

Sorunlara siyasi çözüm bulunması gerektiğini belirten anlaşma, sonunda hassas dengelerin buluşma noktasında imzalandı. Anlaşma maddeleri dünyada yaygın olarak konuşulan altı dile ânında çevrildi. Silahların ölüm saçan yanıtıysa tek dilden geldi.

Katılımcı her ülke demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı temelinde bölgede barışın ve istikrarın güçlendirilmesini en iyi şekilde güvence altına aldı. İnsan haklarına aykırı durumlar ülkelerin iç işi sayılamaz dendi, anlaşmanın bir yerlerinde. Ama herkesin bu tanıma giren bir iç işi olduğu için bütün iç işlerin dışında kalındı.

Anlaşma maddelerinin satır aralarındaki tüm bölge insanları, imzalar atılırken yine göç yollarındaydı. Vardırmayan yollardı onlarınki. Nereye gittiklerini bilmeden, yalnızca artık yaşadıkları toprakta kalamamanın keskin çaresizliğiyle yola düşmüşlerdi. Adları, coğrafyaları, dinleri, dilleri farklı olsa da onları birleştiren kaderin ortaklığında oradan oraya savrulup duruyorlardı. Yan yana gelseler pekâlâ bir zoraki mülteciler cumhuriyeti kurabilirlerdi. Ama dünyadan tecrit edilmişlikleri içinde birbirlerinden haberleri bile yoktu. Zaten küçük dünyaları bile bir süredir anlaşılmaz olmuştu onlar için. Kapı komşuları artık can düşmanlarıydı. Tepelerine bombalar yağıyordu. Kim neden atar, fazla bilen yoktu. Kim vurduya gidince hesap soracak fırsat da kalmıyordu.

Sahra operasyonlarında sivillere hızla yardım ulaştırabilmek için anlaşmada yeni birim ve merkezlerin kurulması öngörülmüştü. Ama anlaşma ölüm topraklarına çok uzaktı. Can verenlerin ve canından olmamak için yollara düşenlerin, imzalanan anlaşmaların öngördüğü barıştan hiç haberi olmadı. Silahlarda indirim öngören anlaşmanın mutluluğu kutlanırken dünyada halen var olan kadar silah, ölüm kusmaya devam etti. Antipersonel mayınların kullanımı, stoklanması, üretimi ve nakli yasaklanmıştı. Yasağın imzasını parçalanan bedenler, havada uçan uzuvlar attı.

Terörizm kabul edilemez deniyordu anlaşmalarda. Terörizmin kimsenin onayına ihtiyacı yoktu zaten, sinsi bombalar, hain pusular, kalles çapraz ateşlere dönüşüp bildiğini okuyordu. Failler gölgede kaldıkça da görünürde olan halk daha fazla acıya maruz kalıyordu. Hoş, halk denilen de artık bir yığından ibaretti. Etten, çamurdan bir kitleydi söz konusu olan. Arada bir acıdan, korkudan ve korkacak bir şeyin kalmamış olmasının dehşetinden kasılan yüzleriyle belgesellerde ve araştırma haberlerinde

görünüyorlardı. Öldüklerinde ya da bir krize yol açacak kadar fazla sayıda sınır kapılarına yığıldıklarında “dramları” dokunaklı nağmeler eşliğinde ekranlara yansıyor.

Anlaşmanın haberi ölüm bölgesindeki sivil yardım kuruluşlarına ulaştığında hiçbir gönüllü şaşırmadı. Maddelelere şöyle bir bakıp, “Pazarlık bir hayli çetin geçmiş anlaşılan,” dediler, acı dolu bir gülüşle. Genç bir gönüllü “Ama nasıl olur,” diye hırsla gazeteyi paralayacak oldu. Daha deneyimli olanı gülümsedi. “Başka türlü olduğu hiç görülmedi arkadaşım.” Gazeteyi, öfkeden kıpkırmızı olmuş genç meslektaşının elinden alıp, “Hadi, biz kendi işimize bakalım,” dedi. “Biliyorsun, daha yardım edilecek çok insan var. Onlar o maddelerin arasında değil, bizim karşımızda.” İki adam ellerine ilkyardım çantalarını alıp mültecileştirilmiş insanların peşi sıra yürümeye başladılar.

26 Kasım 1999

SİSLER ÜLKESİ

Ne yağmurdan yılarım ne kardan ne de fırtınadan. Doğanın her bir parçasını, bende uyandırdığı farklı duygularla bir zenginlik addederim, bir tek şey hariç: sis.

Geçen hafta meteoroloji sis dediği anda içimi sıkıntı basmıştı zaten. Bir de haberler gerçek olunca hayat bir anda daraldı sanki. Israrlı sis düdükleriyle kaplandı ortalık. Okul yıllarımın sis çağrışımları bir bir su yüzüne çıktı.

İlle de sonbaharın kışa kaydığı günlerde ortaya çıkardı sis. Formalı günlerimde çaresizliğin diğer adıydı. Dumansı kokusu saçlarıma siner, ısrarla beni terk etmezdi. Zaten okula gitmek için sabahın köründe yola koyulduğum için sis var diye sevinemezdim. Ona karşı tuhaf bir öfke duyardım. Okul kırma hakkımı kendi rızamla elimden alır, bir yere varamayan mülteci gibi lokanta köşelerinde, sokaklarda amaçsızca dolanıp durmama neden olurdu. Kendimi âciz hissederdim. Sisın içten pazarlıklı bir yönü vardı. Kar yağdığı zaman yaşanan coşkuyu uyandırmazdı içimde çünkü sis her an açılabilir, ulaşım işler hale geldiğinde de bize yine okul yolu görünürdü mecburen. Tutarsız ve güvenilmezdi bu musibet.

Zamanla sise yüklediğim anlamlarla aslında kanıma dokunan pek çok insanı ve olayı algıladığımı fark ettim. Ne zaman içimi sıkıyan bir şeyler olsa, sis görüntüsü de birlikte canlanıyordu, hem de hava günlük güneşlik ol-

masına karşın. Başladım benim sis tabakamın moleküllerini çözümlemeye.

Sis belirsizliğin diğer adıydı benim için. Bir dediği, bir yaptığı diğerini tutmayan, hayal kırıklığı yaratan insanları hayatımın sisi addettim. Hayatınıza dahil olmaya niyetlendikleri hiçbir kalıbı doldurmayan, sizi ille de yarı yolda bırakan kaypaklardı onlar. Silleleri hayli sarsıcı olduğundan hayatımın en büyük mücadelelerinden biri de onların kişiliksizliğini zamanında fark edip kendimi sakınmak konusunda oldu. Hayat sürdükçe bu konuda öğrenileceklerin de sonu gelmez. Ama bugün artık en azından içimde sis düdüklerini duyduğum anda tehlikenin varlığını seziyor ve kapılarımı örtebiliyorum. Sis dışarda kalıyor.

Sis, yalnızca benim küçük dünyamı etkileyen insanların değil, insan onurunu küçük düşüren, umut kıran bütün toplumsal pisliklerin de simgesine dönüştü zamanla. Faili meçhul cinayetler için, dilin, “kalın sis perdesi aralanamıyor” diye bir benzetme üretmesi boşuna olmasa gerekti. Sis yer yer aralanıyor ve kamu vicdanı olayları yargılıyordu yargılamasına ama nedense o kesif puslu koku bir türlü sona ermiyordu.

Her nevi işkence, yolsuzluk, sümen altı edilmiş onca kemikleşmiş sorun ve geleceği karanlığa gömmekten küçük çıkarlar güden o malum zihniyet benim için sisin diğer adı oldu.

Kendi doğrularımı oluşturup üzerinde kişiliğimi inşa edeceğim harcı yoğurdukça, acz duygusu, yerini mücadele kararlılığına bıraktı. Belki dünya döndükçe sisli, puslu havaları tercih edenler de var olacak ama o sisi dağıtmak için rüzgâr olmayı, bulut olmayı seçenlerin çabaları da sürecektir. Ben de derin bir nefes alıp bütün benliğimi sise doğru salıyorum. Güzel havaların özlemini duyanlarla birlikte küçük delikler açıyoruz o sinsî tabakada.

Artık kimse buraya sisler ülkesi diyemesin diye.

10 Kasım 2000

“MASUM BİR ÜLKE ARIYORUM”

Ülkemin üzerine ne zaman karabulutlar çökse, ateşler içinde hasta yatağında yatan küçük bir çocukla çaresiz annesinin resmi canlanır gözümde. Ben ülkemi o çocuk kadar masum görürüm.

Ülkesine neler olup bittiğine çaresizlikle bakanlar, o ananın ta kendisidir. Çaresizlikleri ise sevgilerinin ve bitmek bilmeyen umutlu çabalarının, tek başına o çocuğu hastalıktan kurtarmaya yetmemesinden kaynaklanır. Üstelik nükseden bir hastalıktır bu. Öyle iyileşti diye sevinemezler. Yılların tecrübesi gereği sevinçleri hep temkinlidir. Nitekim yine mikrop kapar çocuk ve havale geçirir. O, nöbetler içinde yatarken kaderine, çaresizliğine, yıkılan umuduna isyan eden tüm yurtseverlere de o ana gibi hınçla ağlamak düşer.

Nedense gecenin sabaha karşı üçünde yaşanır gibi gelir bana bu sahne. Ülkemin üstüne ne zaman karabulutlar çökse, o anne ve çocuğu gece ile sabahın o en teselsiz saatinde görürüm. Söylenecek fazla bir şey yoktur. Sözü acz zamanıdır. O yüzden bir tek Ungaretti'nin isyankâr dizelerini mırıldanırım çocuğa, anneye, kendime. Satır aralarını da sessiz öykümle doldururum.

Dünyanın hiçbir yerinde kalamam
Hissettiğim her yeni iklimde özlem çektim,
daha önce buralara alışkın olduğumdan

Bir kere kendi yurdunu rızası dışında terk etmek zorunda kalan, artık hiçbir yeri yurt edinemez kendine. Hayalini kurduğu ama gerçeğine kavuşamadığı o ışıltılı aydınlık vatanı gönlünde besler. Her yeri görmüş gibidir tarifsiz hasretinde. O yüzden de sevdaları pas tutar ruhunun rutubetinde.

Ve hep bir yabancı olarak ayrıldım

Artık bağlanamaz başka göbek bağlarına zorunlu mülteci. Boşlukta sallanan köklerinin sızısıyla kendini yeni aidiyetlerden özenle sakınır. Dayatılmış ayrılıkların anavatanıdır ülkesi. Belki de en çok sevenlerin en önce gitmesini gerektiren büyümlü ve lanetli mekândır memleketi. Orayı bıraktıktan sonra artık içini acıtacak başka bir ayrılık kalmamıştır. Her yerden bir yabancı olarak ayrılışı bundandır. Yerli olmaya yüreği elvermez.

Doğdum, yalnızca yaşanmış zamanlardan geri döndüm

En genç kuşakların bile, "Ben bu filmi gördüm," diyebileceği denli tanındıktır senaryo. Günde defalarca tekrarlanan Brezilya dizilerinin uydurukluğuna da benzer bu film. Ölümüne gerçektir. Sonunu bilmek işte bu yüzden bu denli acı verir.

Bir an için başlangıç yaşamının tadına varmak

Acıların mükerrerliğinde insanın sorası gelir. "Hiç mi başka türlü olmadı?" Hayatın en bakir alanına dönmek,

henüz silah, henüz kan, isyan, henüz gözyaşı, ılık olmayan o benzersiz ânı ömründe bir kez olsun görmek, toplumsal barışın kalıcılığına inanabilmek ister.

Masal çağı geçmiştir, yapamaz.

Masum bir ülke arıyorum

Ana, çocuk ve ben gecenin üçünde öylece oturur o cümleyi tekrarlarız. "Masum bir ülke arıyorum." Üçümüz de biliriz. O ülke bizimkidir aslında. Kimselere anlatamayız ki derdimizi.

Biz o masum ülkeyi aramaz, hep ama hep kaybederiz.

22 Aralık 2000

VİTRİN CAMLARI

Memlekette temel ihtiyaç maddeleri için kuyrukların yaşandığı çocukluk günlerimde en büyük keyiflerimden biri vitrin camlarını seyretmektir. Vitrin dediysem öyle kocaman mağazaların görkemli dekorasyonları anlaşılmasın. Küçük esnafın kendi yaratıcılığını konuşturduğu minik camekânlardı mutluluk alanlarım. Karanlık sokaklara, gri ıssızlığa, her yere sinen korku ve umutsuzluğa ilaç gibi gelirdi o küçücük pencereler.

Şimdilerde içimi ısıtan vitrinlere rastlamıyorum öyle sık sık. Benim için önemli olan mahalle arası küçük dükkânların çoğu ekonomik krizlere yenik düştü, kapandı gitti. Ayakta kalan market bozuntusu alışveriş mekânlarının camlarıysa ancak yakınından geçerken suretimi yansıtan tuhaf aynalardan başka bir şey ifade etmiyor benim için.

Derken büyüdükçe vitrinlerin bir tek dükkân önleleriyle sınırlı olmadığını fark ettim. Vitrinler her yerdedi. Daha doğrusu kimileri bir ömür boyu vitrinde yaşam sürdürüyordu. Vitrinlerin nasıl da saydam hapishanelere dönüşebileceğini o zaman öğrendim.

Değişken ve doğal olması gereken ne varsa vitrinlere tıkalıbiliyordu. Eşya doğası taşımayan kanlı canlı insanlar nesneleşebiliyordu bir anda. Moda yaşam biçimle-

ri sunulur oldu insanlara. Kıyafetlerle birlikte nasıl yaşanması gerektiğine dair kalıp anlayışlar da satılıyordu sanki. Gel gör ki özgün ve farklı olmak adına girilen bu yolda modaya çok uygun üniformalı yığınlar belirdi sonunda. Kimse kendi kişisel ayrıntısıyla akıllarda yer edemez oldu. Hani o bürokratik yazışmalarda çok geçen kırmızı damgalı “aslı gibi” oluverdi insanlar.

Sonra vitrine çıkmak diye bir gereklilik türedi bir yerlerden.

İşini ne derece iyi yaptığın değil, ne derece iyi pazarladığın önem taşır oldu. Bahsettiğim, ürününü layıkıyla tanıtmak değil. Kişinin mal haline dönüştüğü, yaptığı her şeyin kendini sergilemekle sınırlandığı bir düzen. Zaten düzen belki de kilit sözcük. Düzen ve vitrin birbirinden hiç ayrılmaz ne de olsa.

Düzen ne isterse, neyi öngörürse ve nasıl sunulmasını tercih ederse, onu yansıtır hayat vitrinleri. Örneğin eğer bir coğrafyanın farklı kültürlerinden bahsedilecekse vitrinde hemen “birlikte yaşamının” uyumu yer alır. Ayrıcı özelliklere değil, ne denli bir olduğuna vurgu yapılır. Hatırlanması tatsız tarihî olayların ya da farklılıklarıyla yaşayan insanların günlük sıkıntılarının bu vitrinde yeri yoktur elbet. Onlar tozlu depolara itelenir.

“Öyleymiş gibi” görülmesi istenen her şeyin endam alanıdır vitrinler. Hayatta karşılığını bulmayan refah, hiç tadına varılamamış insan hakları, türlü tırpanlamalarla asla layıkıyla özümselememiş demokrasi, en mükemmel en parlak halleriyle paketlerin, gelecek umutlarının vitrinlerine yerleşir. Böylesi vitrinler acı verir insana. Hiç tadına varılamamış bir hayatın seyircisi konumuna düşürür, gelip de karşısına geçeni. Hepimiz bakar ama bir türlü dokunamayız onlara. Aramızda büyük serin camlar vardır.

Vitrinin bile gerçek olanı makbul. Manavınki gibi iştah açanı, küçük bir kırtasiye dükkânınınki gibi tıksı tı-

kış, sıcacık olanı. Hani şu çocukların annelerinin elinden çekistire çekistire geri getirip küçük parmaklarıyla gösterdikleri. Hayat hiçbir vitrine sığışamayacak denli akışkan ve görkemli. İnsansa vitrin mankeni olamayacak denli değişken ve hareketli. O yüzden tüm o sahte cıfcaflı vitrin camlarını çıplak ellerle un ufak etmek gerekli. Ta ki küçük kristal damlaları halinde tepemize tepemize yağıncaya kadar.

9 Kasım 2001

SENNA'NIN ÖLÜMÜ

Bilgi çağının adı, özünde çok temel bir çelişkiyi barındırıyor. Bir yanda eski dönemlerle kıyaslanmayacak denli hızlanan bilgiye ulaşım kolaylıkları, diğer yanda bilgiyi uygun görüldüğü oranda ve uygun görüldüğü kadarıyla sunmakta ısrarcı zihniyetin dayatmaları. Neyi ne kadar bilmeniz gerektiğine sizin adınıza karar verenlerin içimde yarattığı isyanlı, öfkeli acının benim için bir adı bile var. "Senna'nın ölümü" diyorum ben ona.

Bundan yıllar önce bir gece geç vakit salonda oturmuş, kaçan uykuma bir yerlerde yeniden rastlamak umuyla kanal kanal geziniyordum. Derken Eurosport'ta bir belgesele takıldım. Bir araba yarışçısının hayatını anlatıyordu. Araba yarışları hiç de ilgi duymadığım bir alan olduğundan hemen geçebilirdim kanalı ama bir şey beni o belgesele mıhladı. Genç adamın yüzündeki coşkuydu, inançtı takıldığım. Kendini ifade etme alanını bulmuş kişilere özgü iç huzurlu, pırıl pırıl bir gülümseyiş vardı yüzünde. Brezilya'da yokluk içinde geçen çocukluk günlerini de, arabasına duyduğu sevgiyi de aynı coşkulu rahatlıkla anlatıyordu. Genç adamın otomobile duyduğu aşk benim için ne denli uzaksa, hayatını bir alana duyduğu ilgiyle tanımlama coşkusu o denli tanıdıktı. O kendisini otomobilinden biliyordu.

Adı Ayrton Senna'ydı. Onu bugüne dek tanımamış olmamın cehaletimden kaynaklandığını hemen kavramamı sağlayan bir dolu başarıyla doluydu hayatı. Çok etkilendim. Büyük bir alçakgönüllülükle başarılarını hiç sahiplenmiyor, "O, bedenimin bir uzantısı," dediği arabayla arasındaki bağ ve kendi köyünün çocukları için yapmayı düşündükleri üzerinde yoğunlaşıyordu. Dayanamayıp kayıt cihazıyla sesini teybe kaydettim. Belgesel bittiğinde benim de yüzümde onunkine benzer bir gülümseme vardı.

Öylece kendi kendime gülümseyerek kanalı çevirdim. O da ne, gecenin kaderi yarışlardan açılmıştı anlaşılan. Bir Formula yarışından görüntüler kapladı yeniden ekranı. Tüm diğer arabaları muzaffer bir edayla ardında bırakmış, lider konumdaki yarışmacı tozu dumana katmış vınlıyordu ekran boyu. Derken bir anda kontrolü yitirdi, kenara savruldu ve duvara tosladı. Yarışçının adı ekranda belirdi: Ayrton Senna.

Epeyi bir zaman önümden akıp giden görüntülere baktım boş boş. Senna... Hani şu biraz önce tanıdığım hayat dolu adam. Neden sonra bağlantıyı kurabildim. Senna o gün araba yarışında geçirdiği kaza sonucu hayatını kaybetmişti ve belgesel de aslında Senna'nın ölümü üzerine yayımlanmıştı. Benim talihsizliğimse her şeyi tersten bir kurguyla karşımda bulmak olmuştu. Önce Senna'yla tanışmış, sonra da onu kaybetmiştim. Bu kayıp benim için aralarında çok ortak nokta olduğunu hissettiği bir arkadaşıyla çay bahçesinde saatler geçirip tam ayrıldıkları anda karşıdan karşıya geçerken o kişinin ölümüne oracıkta tanık olan birinin acısına eşti. Kalakaldım.

O gün bugündür bir tek Formula yarışı izleyemedim. Arabaların vızıltısı fazlasıyla acıtıcıydı. Ama bu tesadüfün anlamı üzerine çok düşündüm. Yarattığı duygu içimde somut bir hal almış ve ilk bakışta ilgisiz gibi gö-

rünen bir dizi olayda yinelenir olmuştı. Ben bir kurgu hatasına kurban gitmişim gerçi ama yaşadığımın özünde, zamanında öğrenemediğim için sonradan etkisi katmerlenen bir bilginin eksikliği vardı. Vicdanım acıdı.

O gün bugündür sansürlenmiş yazılar, yargılanan düşünceler, zaman aşımına uğratılan davalar, kamu vicdanına mal olduğu halde hiç sorgulanmayan olaylar, cevabı verilmekten kaçınılan sorular, yüzleşilmeden unutulmaya terk edilen yaşanmışlıklar hep Senna'nın ölümü gibi üzer beni. Vicdanım her acıdığı anda Senna bir kez daha ölür. Daha insana yaraşır günlerin hayalini ise ısıldayan yüzünün hatırasından bilirim.

İçimde onun arabası vınlar. Yeniden yola koyulurum.

16 Kasım 2001

IRAK, KIBRIS, KÜÇÜK KIZ

Akşam sofrasında yine her zamanki yerlerini almışlardı ve yine her zamanki gibi küçük kızın bacakları, boyuna göre kocaman sandalyeden sarkmış, boşlukta sallanıp duruyordu. Heyecanlıydı, anlatacakları vardı. Yuvada kendisinden daha küçük bir çocuğun salıncağa binmesine yardım etmiş, öğretmeni de bunu görüp başını okşamıştı. Hem harfleri ve şekilleri yazdığı güzel yazı kâğıtlarını da çok beğenip duvarlara asmışlardı. Ama gel gör ki televizyon yine açıldı ve o dikdörtgenin içindeki asık suratlı adam haberleri okudukça masanın çevresindeki annesi, babası ve ağabeyi de bir ağızdan konuşuyorlardı.

“Anne, bugün öğretmen benim...” “Hadi kızım, çorbanı soğutma,” diye sözünü kesti annesi, sonra babasına dönüp, “Yine pek bir sayıklıyorlar Irak’ı. İster misin bombalasınlar. Biz de batırız vallahi,” dedi çorbayı kâselere boşaltırken. Babasının konuşmasına fırsat kalmadan ağabeyi atıldı, “Zaten ekonomide batmışız batacağımız kadar be anne. Dert ettiğin şeye bak. Dibin daha dibi mi olurmuş.” “Baba, yazılı ödevim vardı ya hani...” diye bir kez daha denedi küçük kız. Babası da hüpürdettiği tabaktan başını kaldırıp annesine döndü, “Tabii, bir de Kıbrıs var. Geriliyor ortalık iyice,” dedi. Ağabeyi yine söze karıştı. “Sizi bilmem ama ben çok sıkıldım. Küçük-

tüm, şu televizyonda aynı adamlar siyah-beyaz ekranda tartışırdı. Kazık kadar adam oldum. Hiçbir şey değişmedi. Bizim kuşağın gözü dışarda. O dönem Rumlardan çok giden olmuştu. Şimdi de gençler gitmek istiyor." Sonra ortalığı çorba höpürtüleri kapladı. Kız bacaklarını sallamaktan vazgeçti. İstese söze atlar, sesini duyururdu o anda ama onun yerine sandalyesini yavaşça iteledi, yere zıpladı. "Nereye kızım," diye sordu annesi, "daha çorbanı bitirmedin. Hem bir şeyler diyordun biraz önce..." "Aç değilim," dedi bir tek. Usulca yatağına yattı. Gece boyunca boğazına dizilen her şeyi aya anlattı. Ay onu hep dinlerdi.

Ertesi gün teneffüste bahçenin bir köşesine bir bez serip ne kadar resmi ve yazı ödevi varsa hepsini yan yana dizdi. Öğretmeni gülümseyerek yanına geldi. "Hayırdır, ne yapıyorsun burada?" "Bunları satıyorum öğretmenim," dedi, "İrak ve Kıbrıs için para topluyorum." Sonra evdeki akşam yemeğini anlattı. "Belki para toplarsam artık annem, babam, ağabeyim mutlu olur. Beni de dinlerler." Öğretmeni saçlarını okşadı. "Okulda bir şeyler satman doğru değil. Bence git, yeni resimler çiz. Bir de dilek tut. Kalpten dilersen istediğin şey gerçekleşir," dedi. Küçük kız kocaman gözleriyle en sevdiği öğretmenine baktı ve ona hemen inandı. "Peki," dedi sevinçle. Çıkınıni toplayıp sınıfa yollandı. Öğretmeni ardından baktı sevgiyle, "Senin gibi bir kızım olsa televizyona kim bakardı..." Gözleri doldu, elinin tersiyle gözünü ovuşturup telefonu eline aldı.

O akşamüstü servisten indiğinde annesini kapının önünde buldu. Sımsıkı sarıldı kadın küçük kızına. "Nasıl geçti günün canım?" dedi. İşin tuhaf yanı söylediklerinin hepsini büyük bir ilgiyle dinledi. "Mutfakta işin yok mu anne?" diye sorduğunda gülümsedi kadın. "Sen gelene kadar bitirdim. Şimdi kızımı dinleyeceğim."

Akşam sofrasına oturduklarında bir boşluk hissetti küçük kız. Televizyon kapalıydı. "Açayım mı?" diye sorduğunda aynı anda hayır diye bağırdı annesiyle babası. Kız şaşkınlıkla bir annesine bir babasına baktı. "Bundan böyle yemek zamanında televizyonu kapalı tutuyoruz. Hele bir birbirimizi anlayalım," dediler. Kız gönlünce anlattı gününü. Resimlerini gösterdi, şarkılarını söyledi. Ağabeyi kucakladı havalara kaldırdı minik bedenini. Kahkahaları odada yankılandı.

O gece yüzünde bir gülümsemeyle yattı küçük kız. "Sevgili Tanrım," dedi, "sesimi duydun, sana çok teşekkür ederim. Ne olur Irak ve Kıbrıs'ı da rahat ettir. Herkes herkesi dinlesin."

30 Kasım 2001

KURTARIN

ABD'nin "Irak halkını özgürleştirme" operasyonu, kurtarma kavramına yeni ve akıl almaz boyutlar kazandırdı. Bu ölümüne kurtarışların arkasında birbirinden çarpıcı insan hikâyeleri gizli.

ABD'li 19 yaşındaki er Jessica Lynch'in Irak'ta esir tutulduğu hastaneden ülkesinin gizli servisine bağlı özel komandolar tarafından kaçırılması, ABD açısından bir başarı öyküsüydü. Oysa biraz yakından bakıldığında Jessica'nın hayat hikâyesi bu saldırıdan bağımsız olarak ABD'nin kendi iç gerçeğini ortaya koyan bir içeriğe sahip. İşsizlik oranının en yüksek olduğu yerlerden Batı Virginia'da doğan Jessica, aslında yalnızca ilkokul öğretmeni olmak istiyordu. Ancak imkânları yetmediği için iyi maaşlı ordu seçeneği kendisini karar diye dayattı. Jessica küçük bir dağ köyünden orduya katıldığında yolun kendisini Irak'a sürükleyeceğini tahmin bile edemezdi muhtemelen. Zaten başına gelenlerin ne kadarını anlayabildiğinden de şüpheliyim. Sonuç olarak Irak'ta esir düşüp üstüne üstlük kurtarıldı. Şimdi Hollywood yapımcıları "savaşın sisi içinde parlayan bir ışık" olarak nitelendirdikleri bu kurtarıma öyküsünü film yapmaya da hazırlanıyor...

Jessica, ABD'li olmanın avantajıyla, esir kimliğiyle dahi yüzü ve geçmişiyle bilinir oldu en azından. Iraklı

esirlerin, kendi ülkesi içinde kurulan esir kamplarına tı-
kılanların yüzünü bile göremedik. Çünkü “kurtarılan” bu
insanların kafasına, halkla iyi ilişkiler geliştirdiği iddia
edilen İngiliz askerleri tarafından çuvallar geçirilmişti.
Kafalarında birer çuvalla oturan, omuzlarına keçeli ka-
lemle numaralar kodlanan bu kimliksiz insanlar rivayete
göre Baas Partisi’yle ilişkiliydi. Evlerinin kapısı kırıldı ve
böylece yığınlar halinde yere oturtuldular. İçlerinden bi-
rinin elleri kaldı vicdanlarımızda. Titriyordu iple bağlan-
mış o iki el. Herhangi iki insan eli. Hepimizin olabilecek
iki el. Bu denli ürpertmesi bundan mıydı bizleri?

Sonra bir kadın sesiyle sarsıldık. Dışişleri Bakanı Po-
well yine maske suratıyla kim bilir kaçınıcı basın toplan-
tısını yapıyordu. Genç kadın kalktı, en sakın sesiyle ken-
disini tanıttı. Kayıp Fransız gazetecinin eşiydi; Powell’a
mesaj atmış, yanıt alamamıştı. Şimdi tüm dünya önünde
ondan kocasının durumuyla ilgilenme sözü istiyordu. O
talep de içimizde takılı kaldı. O kadın, sevdiğini merak
eden herhangi bir insandı. Hepimizdi.

Kayıp gazeteci bulundu mu bilemiyorum ama
ABD’nin Powell’ın ağzından o anda geveleyip çıkarama-
dığı yanıt birkaç gün sonra El Cezire ve Abu Dabi ofisle-
ri ile, yine gazetecilerin kaldığı Filistin Otel’inin bomba-
lanmasıyla verildi. Tüm insanlığı, kendisinin istemediği
cinsten asap bozucu gerçeklikte yayın yapan sürüngen-
lerden kurtarmaya çalışıyordu ABD. Herhalde nankörlü-
ğümüzden takdir edemiyorduk bu ulvi kurtarma hizme-
tini.

Bağdat hâlâ kurtarılıyor. Bağdat dışındaki coğrafya-
larda sonrasının planları yapılıyor. Bizler zaten hep seyir-
ciyiz. Çaresiz tanıklar olarak kaydediyoruz her şeyi.
Basra’da bölge halkıyla top oynayan İngiliz askerlerinin
kahkahası, yaşlı adam gözlerine sahip küçücük Iraklı ço-
cukların kanlı yüzlerine, bacaklarına fon oluyor. Anneler

hiç göremedikleri o ilaçların çırpınışında. Irak'ta doktor olmak nasıl bir şeydir? Yaşam mı kurtuluş, yoksa ölüm mü?

Biri bizi şu kâbustan kurtarsa artık. Kurtulmak hiç bu kadar zor olmamıştı.

11 Nisan 2003

HASAR TESPİT ÇALIŞMALARI

O gün kentte kimilerimizin eceli gelmişti. Daha doğrusu o ecel kendini Tanrı'dan üstün konumda gören kimilerince zorla getirilmişti. Kaçarı yok, ölecektik. Onlar dava insanıydı, biz anlamazdık. Anlamamız da gerekmezdi. Davalar kanlı şovlar gerektirir, birilerimiz de o şovun figüranı bellenmiştik.

Ölenlerimizin yaşı, cinsiyeti, dini, dili, o güne kadar sürdürdüğü hayatı önemsizdi öldürenlerin nezdinde. Oysa o gün havaya uçurulanlarımızın da günün hiç yaşayamadıkları öğleden sonrası, akşamüstüsü ve gecesine dair planları, beklentileri, umutları vardı. Her şey an içinde sonlandı.

Havaya uçan sokağın ortasında bir kadın, "Hayvanlar, barbarlar," diye bağırıyor. Derken genç bir delikanlı belirdi ekranda. "İyi de, bakın, onlara bir şey olmadı. Kostüm kravat çıktılar sinagogdan. Olan yine sokaktaki vatandaşa oldu," deyiverdi. Beri taraftan sinagogun kentin dışına bir yerlere taşınması gerektiği uyarısı geldi. Öyle ya sinagoglar insanda orayı havayı uçurma isteği uyandırıyor. Allah'ın evi değil de cehennem bahçesi mübarek. Yaşlı bir kadın atıldı. "Olur mu hiç öyle şey canım. Sen dünkü çocuksun. Ben yetmiş yıldır burada yaşıyorum. Burası eskiden Musevilerin merkezî yerleşim yeri idi. Niye uzağa götürülecekmiş ki?" "Öyle deme abla, bu hassas bir konu,"

dedi beriki. Ve nihayet, sonsuzluk gibi bir zaman sonra bir vicdan sesi duyuldu o sokaktan: “Ya siz orada durmuş ne tartışıyorsunuz, insanların kanı daha yerde...”

Musevi bir bacak, Müslüman bir kol... İnsanın biyolojik yapısı nasıl da aykırı bu tip ayrımlara. Ama demek kimilerimiz için öğrenilecekler bitmedi. Bu yaşananlar da öğretmediyse, umut yok demektir.

Sonra gazetelere, ekranlara bakıldığında sanki bu patlamalar patlayan kadarımız içindi. Öyle olmalı ki biz televizyonda daha patlamanın olduğu cumartesi vur patlasın çal oynasın şendik. Eğlence programlarının akışını değiştirme gereği bile hissetmedik. Günler boyu süren özel yayınlarda da her birimizin olabilecek o tarifsiz acının magazinini yapmakla meşguldük en çok. En yakından çekilen fotoğraflarımızla övünüyorduk. Nasıl da fark atmıştık diğerlerine. Gazetecinin işi soru sormak ya, biricik canını yitirmiş insana, “Duygularınızı öğrenebilir miyiz?” diye soruyorduk. Birilerinin o görüntülere bakarken ölebileceği, hayata dair tüm iyi niyetine veda edebileceği pek de umurumuzda değildi. Başkalarının acısı bize malzemeydi. Kendimizi ötekinin yerine koymanın insan olmanın temel değeri olduğundan bihaberdik belli ki. Yapabileceğimiz en az şey feci bir acıya, tesellisiz bir yasa saygı duymakken, bundan da âcizdik. Bizim için hayat devam ediyordu. Kimler için nasıl sonlandığının da fazlaca bir önemi yoktu.

O önemi iliginde hissedenler cenazelere akın etti, isyanını temiz yazılara, kendi canı yerine koyduğu o en yabancı kayıplar için hırsıyla akan gözyaşlarına, protesto yürüyüşlerine, küçücük bir barış çabasına kattı. Patlamalar sonrası belediye yerle bir olmuş sokaktaki ev ve dükkânlarda hasar tespit çalışmaları yaptı.

Bunlar da yapılmamış olanlarıydı. Arz ederim.

21 Kasım 2003

NASIL BİR DÜNYA İSTERDİNİZ?

Her şeyin ters gittiği günlerdendi, tesellisiz günlerden. Şemsiye açmaya gerek duyurmayacak kadar ağır ama yine de insanı nemli ve iğreti kılacak kadar sinsi bir yağmur yağmıştı. Hani şu ahmak ıslatan cinsinden. Ve genç kadın kendisini gerçekten de fazlasıyla ahmak hissediyordu.

Elinde poşetleriyle bir an kapının önüne yığıldı. Anahtarı arandı ceplerinde. Kolaylık olsun diye çıkarmıştı da nereye koymuştu acaba? Kapıyı açıp da paketlerini elinden alan bir insan eli özledi. Daha da ıslak ve daha da salak hissetti kendisini. Sonra işte anahtarı buldu. Kendisini ve hışırtılı poşetlerini içeri taşıdı.

Öğretmenliğin angaryalarındandı kâğıt okumak. Aksi gibi de gözleri kapanıyordu. Bir kap yemek koyup kanepeye kıvrıldı. Bir süre dalgın dalgın televizyon kanalları arasında dolaştı. Hiçbir dünyanın içine giremiyordu sanki. Böyle düşününce, “dünya” sözcüğü aklına yeniden okuması gereken ödev kâğıtlarını getirdi. “Nasıl bir dünya isterdiniz?” diye sormuştu öğrencilerine. Yalnızca birer paragraf yazmalarını ve gerçekten içlerinden geçeni satırlara dökmelerini istemişti. “Sakın sevgi ve barış dolu bir dünya istiyorum diye kestirip atmayın. Orada yazdığınızı her şey kalbinizden geçenler olsun,” diye de eklemişti.

İşte karşısındaydı o heyecanlı ruhları yansıtan yeni-yetme elyazıları. Kimisi yana yatık, kimisi dimdik, kimisi yuvarlak hatlı... Bir süre sadece o yazıların şekillerine bakarak çocukların kişiliğine dair hayaller kurdu. Derken bir ilk satır okudu ve kâğıtlar boyu akıp giderken kendisini de, ait olamadığı bütün dünyaları da unuttu...

"Ülkelerin göçebe olduğu bir dünya isterdim," diyordu bir öğrencisi. "Dönem dönem bir ülkeyle topluca yer değiştirelim. Hem böylece orada yaşamak ve oradan bize bakmak nasıl bir şey görürüz. Böylesi çok zevkli, çok da öğretici olurdu. Tarih ve coğrafya dersleri bambaşka olurdu."

"Ciddi konuların oyun gibi yaşandığı, bizim çocuk oyunlarımızın da çok ciddiye alındığı bir dünya isterdim," diyordu bir diğeri. "Biz çocuklar kendi aramızda oyunlarımızı çok ciddiye alırız. Oyun bizim hayatımız. Orada öğreniriz her şeyi. Arkadaşlığı, mücadeleyi, affetmeyi, sevmeyi, kıskanmayı, kabul etmeyi... Büyüklerin beceremediği daha pek çok şeyi."

Başka bir kâğıda geçti heyecanla. Uykudan eser kalmamıştı artık. "Bir an var. Bizim evin kapısını çalıyorum ve içeriyi dinliyorum. Önce uzaktan, sonra hep daha yakından adım sesleri. Annemin ayak sesleri. Oğlum geldi diyor. Kapıyı açıyor. Onun kollarına atılıyorum ve arkada benim için, yalnızca benim için hazırlanmış o çay sofrasını görüyorum. Taze ekmek, peynir, zeytin, bal, ne varsa. Gözüm doluyor. İşte dünyanın tüm günlerinde böyle anların çoğalmasını isterdim. Çünkü ben en çok böyle anlarda yaşadığımı hissediyorum ve o hayatı seviyorum."

Kâğıtlar, yazılar gözünün önünde bulandı bir an. O günü yaşanır kılan bu an için şükretti genç kadın. Küçük meleklerinden gelen bu güzelim hayat satırları için. Yine niyet çeker gibi umutla bir taneye daha uzandı.

"İnsanların, daha doğrusu büyüklerin çok masum göründükleri belli zamanlar var. Akşamüstü iş çıkışı, gü-

neş batarken, ortalığı akşam yemeği kokularının sardığı zaman... Bir de güneş daha belirmeden, sabahın ilk ışıklarının azıcık sızdığı o ilk gündüz saatleri. İşte o saatlerdeki gibi kalsa herkes, temiz, saf, bebek gibi. Ben böyle bir dünya isterdim. Maskelerimizi giymeden öncekini..."

"Ben tam yaşamayı istediğim gibi bir dünyadayım şu an," diye düşündü genç kadın. Tatlı bir uyku bastırdı kıvrıldığı kanepede. Battaniyeyi üzerine çekti, üzerinde mutluluk kâğıtlarıyla çocukluğundan beri dalmadığı kadar huzurlu bir uykuya teslim etti benliğini.

Rüyasında tam da çocukların anlattığı ve kendisinin de fazlasıyla iyi anladığı bir dünyadaydı...

6 Şubat 2004

MASUMİYETİN KIRILDIĞI AN

Tarihin garip ve zalim cilveleri sonucu dünya üzerindeki farklı yerlerin adını, yaşanılan, yaşatılan felaketler aracılığıyla öğrenir olduk. Acılar üzerinden seyreden, utanç verici bir coğrafya dersi sanki. Bu haftaki dersimizin konusu Rusya'nın Kuzey Osetya bölgesindeki Beslam kentiydi.

Bizim gibi, vahşet gerçekleri en sert şiddet filmlerini katlayan, en olmadık sahnelere kanıksatılmış modern zaman insanları için bile bu seferki manzara kan dondurucuydu. Çünkü terörden öte, bir katliam, bir kırımdı yaşanan. Ölüler, yaralılar, aklını kaçırma noktasındaki kurban yakınları bir yana, çocuk olarak girdikleri okuldan yaratık olarak çıkanların gözleri anlatıyordu anlatılmaz olanı. Masumiyetin kırıldığı andaydı insanlık bir kez daha.

Ne farkı vardı o çocukların görüntüsünün, toplama kamplarına, ölüm yollarına terk edilmişlerden? Üç günün kim bilir kaç yıla bedel yaşandığı o okul da artık cehennemin diğer adıydı. Oysa okul yeni açılmıştı. Öğrenciler çiçek getirmişti öğretmenlerine. Su bile içmelerine izin verilmeyen üç günün sonunda baygın düşmeyenler ayakkabılarına doldurdukları idrarı içecek ve bu çiçekleri yiyecekti.

Asıl dayanılmaz olansa, tüm bu yaşananların sonunda görece şanslı olup da kurtulanların deneyimlediği paylaşımsız milat duygusuydu. Bir anne, binadan sağ çıkan bomboş bakışlı oğlunda bir zamanların evladından bir ifade yakalamaya çalışırken kendilerini kameraya alan televizyon muhabirlerine aslında o kahredici miladı haykırıyordu: “Ne olur çekmeyin, oğlum bizi bile tanımıyor.” Bir diğer annenin çocuğunu o can pazarından kapıp da götürdüğü evde yaşadıkları da miladın diğer adıydı: “Kurtulup eve geldiğimizde yemek yaptım. Benim çocuk, ‘Anne karnım aç değil, ben açlığa alıştım,’ dedi.”

Hiçbir şeyle hiçbir ilgileri yoktu. Okul yaz tatilindeyken onarım kisvesi altında yerleştirilen bombalarla, El Kaide’nin planlarıyla, ta Stalin’den bu yana kırılan Çeçenlerin bileylenmiş hıncıyla ve Rusya’nın güçlü devlet oluşunu “her yol mubah” felsefesiyle kanıtlama telaşıyla hiçbir ilgileri yoktu. Hepsine birden maruz kaldılar.

Şimdi üzerinden analizler yapılacak taze bir ölümler yığını daha var. Huntington’ın Müslüman-Hıristiyan uygarlık çatışması, terörist grup adları, Putin’in, Bush’u andıran iktidar vaazları uçuşuyor havada. Ama geriye yalnızca masumiyetin kırıldığı an kalıyor. Hastanedeki yaralı çocukla annesinin, kendilerini ziyarete gelen Putin’e sessizce sırtlarını döndükleri an. Rusya’daki gazetelerin her biri insanı insanlığından utandıran o çocuk fotoğraflarını basmakla yetinip manşet atamadığı an. Sözün, aklın, ızanın sustuğu an.

Bunca acı içinden yeni acılara gebe kin ve intikam üretmek, hedef göstermek, hamasi edebiyata meyletmek işin en kolayı. Ve en yararsız. Masumiyetin kırıldığı anda çocuklar, teröristler kendilerini pencerelere yansıtırıp da canlı kalkan yapınca haykırdılar dışarıya. “Durun, ateş etmeyin, biz çocuğuz.” Çocuğun bunu haykırdığı ve çocuğun çocuk olarak görülmediği, ateş açılan o

anda, geriye hiç çocuk kalmadı. Kalan sağlar sizindir. Tüm o ölü sağlar, operasyondan geriye...

Kocaman gözleriyle masal dinleyen, geceleri koruyucu meleğine dua edebilen çocuklar üzerinden görüyorum hiçbir dinin tekelinde olmayan uygarlığın tarifini. Masumiyetin gözlere geri geldiği ve bizleri terk etmediği bir ilahî an üzerinden görüyorum ölüm kalım savaşımızı.

Başaramayacaksak toptan yok olalım da, doğa bizden daha hayırlı bir türe kucak açsın artık.

10 Eylül 2004

BANA ÜLKENİN FOTOĞRAFINI GÖSTER

Bazen bir fotoğraf yüzlerce sayfanın gücünü kendi içinde toplar. Bakakalırsınız. İnternette gelen ve bazı ülkelerin o kendine özgülüğünü belgeleyen fotoğrafları görünce, insanoğlunun neleri doğallıkla karşılayabildiği ve kültürün kişiyi nelere terbiye edebildiği konusunda bir kez daha nutkum tutuldu.

Fotoğrafların ilki dünyanın “ağır ülkelerinden” Çin’e ait. Dile kolay bir buçuk milyar insan yaşıyor. Hani, “Biz hep birlikte zıplasak deprem olur,” diyorlar ya, işte öyle bir kalabalık. Yine de o fotoğrafı görene kadar böylesi bir insan yığınının bir arada yaşama geleneğini tam olarak anlayamıyorsunuz. Manzara, bir yüzme havuzuna ait. Koca bir stadyumun ortasındaki devasa havuzda topluiğne başı büyüklüğünde insanlar çepeçevre bir doku oluşturmuş. Kilim deseni gibi. Böyle bir sıklık, böyle bir baş başalık inanın sözlerden bile taşıyor.

Diğer iki örnekte, farklı kültürlerin öncelik listesine göre bizler için tüyler ürpertici olan kimi sahnelerin, oralarda nasıl da hayatın doğal bir parçası olageldiğini anlıyor insan. Tayland fotoğrafında küçük bir oğlan, leğenin içine girmiş yıkanıyor. Omzundan aşağı sarkıttığı devasa kobra yılanının başını minik avuçlarının arasında tutmuş, o korkunç hayvanın kafasını fırçalıyor. Sanki kedi yavrusu.

Sonra da düşündüm. Bu bizim şartlanmışlığımızdan öte ne ki... Elin Tayland'ında evcil hayvan anlayışı da ona göre tabii. Üstelik öyle de tatlı ki bu garip ikili, çocuğun o hamaratça temizleme haline bakıp gülmemek elde değil.

Benzeri bir diğer orijinallik de Hindistan'dan. Yaşlı bir kadın ve iki çocuk koca bir tasa süt doldurmuşlar ve tası çepeçevre sarmış olan fareleri besliyorlar. Hani şu bizim bir tanesini görünce zehirlerin bin bir türlüüne sarıldığımız fareleri. Kuyrukları bir hizada duran ve afiyetle sütlerini içen fareler ise sanki "Fareli Köyün Kavalcısı"nın çağdaş versiyonu için toplaşmış gibiler. Herkes durumundan hoşnut.

İmrenmemek elde değil bu farklılıklarımıza. Bir an için önyargıları bir yana bıraktığımızda, hayatı yaşanılır kılanın hep bu benzersizlikler olduğu ortaya çıkıyor. Bunca taklide, tek bir kültürün hâkimiyetine, özentiye, tekdüzeliğe şartlandırılmışken, ne kadar tuhaf olsa da tüm bu tarifsiz ayrıntılarımız bizim en güzel yanımız, birbirimize anlatacağımız masalımız.

Bir diğer ülke Endonezya'dan yakalanan karedeyse bir tren, demiryolu olduğu belli bile olmayan bir yerden güçbela ilerlemeye çalışıyor. İnsanların raydı, tren yoluydu diye bir sınırlanmışlıkları yok maşallah. Öbek öbek kıyafeti, türlü çeşit ürünü alan pazarı kurmuş dip dibe. Zavallı trene de bu yığının içinden yolunu bulmak kalmış. Düzen bağımlısı bir İsviçreli örneğin, bu tablo karşısında ne hisseder bilemem ama bana son derece tanıdık geldi.

Kambersiz düğün olmaz. Son kare Türkiye'den. Yurdum insanı yine başrollerde. Camdan aşağı sarkmış bir adam. Bir diğeri onu can havliyle bacaklarından tutmuş. İlk anda adam aşağı düşmüş de son anda biri onu kurtarıyor zannediyorsunuz. Sonra, camdan sarkmış adamın bir şeyle uğraştığı fark ediliyor. Bir klima... Adam bu kli-

maya ulaşmak üzere kendini camdan sarkıttırılmış, acar bir klima tamircisinin ta kendisi. Fazla söze ne hacet. Fotoğraf kendisini anlatıyor.

İş bitiricilik mi dersin, kendi hayatını hiçe saymak mı, tercih size kalmış. Bana ülkenin fotoğrafını göster, sana kim olduğu söyleyeyim oyunu sanki bu. Ve bu da bizim ülkenin fotoğrafı. Kaça mizah bir kalenderlik, akıllara durgunluk veren bir yaratıcılık ve daha nicesi... Yine de çekilecek böylesi tuhaf fotoğrafları olmamaya yeğdir. Ne kadar kaçık olsak o kadar iyi...

19 Kasım 2004

BARIŞIN DİLİ BIÇAK SIRTI

Dünyanın en büyük dil sınavı o afili İngilizce Toeffle ya da Proficiency sınavları değil; dünyanın en zor dilleri de kullanımdan kalkmış, bir köşede ancak uzmanlarınca hatırlanır olmuş antik diller değil. Öğrenimi bir ömür süren ve her dakika sınıdığımız dil, barışın dili.

Huzurlu günlerde barışa övgüler düzmek kolay. Barış, doğası gereği en çok sıkıntılı günlerde sınanır. Ortallığı sloganların kapladığı bir ortamda barışın incelikli diliyle uğraşmak ruhu yorar. Üstelik barışın dili yürekten yüreğe seslendiğinden, öyle meydanlarda kitleleri peşi sıra sürüklemeyen bir anda. Daha ziyade usul usul yol alır ama bir de son damlasına ulaştı mı, bir anda çağlar olanca kudretiyle. Barışın dili, kudretini hakikiliğinden, anlatacak acil bir meramı oluşundan alır. Çılgılık olur bir bakmışsınız sessiz yığınların mırıltıları.

Tıpkı bir çocuğun, doğduğu kültürden bağımsız olarak dünyaya ilk geldiği anda tüm sesleri çıkarmaya hazır oluşu gibi, barışın dili de içgüdüsel olarak içimizde mevcuttur. Biz onu zaman içinde azar azar kaybederiz. Sloganların arasında yiter gider o kadim barış sözcükleri.

Sonra ama, öğrendiğimiz hiçbir dilde ürettiğimiz sözler derdimize derman olmayınca, sonra ama, akla ziyan acılar yaşar hale gelip acimize teslim olduğumuz-

da, bizi biz yapan içimizdeki öz kaynağa başvururuz son çare olarak.

“Başlangıçta dünyada bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırdı,” diye başlar, Babil Kulesi’nin Eski Ahit’teki hikâyesi. Tufandan sonra hayata sıfırdan başlayacak saf bir neslin dünyaya dağılmasını isteyen Tanrı, bir de bakar ki doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova bulup yerleşen kavim, taş taş üstüne koyarak göklere erişecek bir kulenin derdine düşmüş. “Şanım yürüsün,” demiş insanlık. “Göklere erişecek bir kule dikip nam salalım. Böylece yeryüzüne dağılmayız.”

Gel gör ki evdeki hesap çarşıya, Babil Kulesi’ndeki görkemli inşaat göklerdeki ilahî iradeye uymamış. Rivayet edilir ki, Rab, “Tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek hiçbir engel tanımayacaklar,” demiş. “Gelin aşağı inip dillerini karıştıralım ki birbirlerini anlamasınlar.” Yapımı duran kente de İbranice kargaşayı çağrıştıran Babil adı verilmiş.

Peki, sonra ne oldu? Kargaşayı kendi içinde yaratır, birbirinin başına yeni Babil kuleleri yıkar oldu insanlık. Hep aynı kibirle, hep birbiri üzerinden nam salma savaşıyla. Çağlar geçtikçe daha hoyratlaşarak, birbirine daha incelikli kötülükler etmenin türlü deneylerden geçmiş çağdaş yöntemlerini bularak. Bu, üzerinde çalışılmış vahşeti de ilerleme sayarak... Hep yıkarak ve o yıkıntıların bir yerlerinde konuştukları ortak barış dilinin adını bile unutarak.

Şimdi işte bir kez daha Babil zamanlarından geçiyoruz. Sloganlarımızın sonundayız. Kendi uçurumlarımızda, “Çok acıyor, duyuyor musun?” diye haykırıyoruz da boşlukta yankılanıyor çaresiz çığlığımız. “Çok acıyor, duyuyor musun?”

İyi de birbirimizin karşısına geçtiğimizde neden o cümleyi unutup, “Daha çok acıtalım,” diye ant içiyoruz

sürekli? Bu, tıpkı en dürüst ânımızı sabah aynanın karşısındaki o tanıdık akse bakarken yaşamamıza benziyor. Sokağa çıktığımızda o yüze karşı fısıldadığımız mahrem sırlarımızı da inkâr eder hale geliyoruz maskemizin ardında.

Barışın dili gözümüzün yaşına bakmıyor ama. En samimi itiraflarımızın adı oluyor. Gafil avlanıyoruz onun bıçak sırtı dürüstlüğüne. İnsanlığımızı sınayan o incecik hatta duruyoruz hep birlikte, en hakiki sözümüzle. “Çok acıyor, duyuyor musun?” Duyulur oluyor...

9 Kasım 2007

KURU KALABALIK

Şehrin mahmur sabahlarında ve yorgun akşamlarında insanlar, ev ya da işyeri belledikleri farklı mekânlara doğru bir koşudur tutturur. Bu koşuşturma içinde herkes, içinden aynı cümleyi kurar. “Yaşanmaz oldu İstanbul, hep kuru kalabalık...” Peki, bunca insanın birbirinin kuru kalabalığı oluşuna sebep nedir? En yalın haliyle bu insanların hiç tanışmadıkları ve birbirlerini bilmeye ihtiyaç duymadıkları söylenebilir bir çırpıda. Biraz daha derinde ise kendi kozasında ve rutinleri içerisinde görece güvenli bir hayat oluşturanların, geri kalan herkesi ötekileştirme sloganıdır kuru kalabalık.

Kuru kalabalık dediğiniz yığını yekpare bir bütün olarak görür, içindeki her insanın da sizinki gibi biricik bir hayat hikâyesine sahip olduğunu düşünmezsiniz. Hoş, zaten hayatın keşmekeşi de böylesi insani duygulara alan tanımaz çoğu zaman. Hele de bitmez tükenmez kuyruklarda o “kuru kalabalık” varacağınız hedefle aranızdaki bir engelden ibarettir yalnızca. Ve o engeli aşmak için de çokluk, her yol mubahtır.

Bu “mubah”lık anlayışı, duyguları işin içine hiç karıştırmadan hareket edebilme serbestisi sağlar. Misal, kendi çocuğunu, sevgilisini, aile bireylerini koruyup kollarken karşıdan gelen kadına ya da çocuğa hoyratça omuz ata-

bilir, özür dileme ihtiyacı bile hissetmeden. O ötekidir, kendisinden olmayandır nasıl olsa.

Yazık ki bu kuru kalabalıklar yalnızca gündelik hayat koşuşturmasındaki hoyratlıkla da sınırlı kalmaz. Kuru kalabalıkların yönlendirilebilme özelliklerini yakından bilen siyaset dünyası tarih boyunca onları kendi yönetimlerinin mutlakiyeti için araç olarak kullanmıştır. Zaten kuru kalabalığın korkunç tehlikesi de tam bu noktada saklıdır: Tek tek sıradan, kendi halinde insanlarken, sorgusuz bir itaatle tarihin bir noktasında canavarlar kitlesine dönüşebilir ya da en büyük insanlık suçlarının işlenmesine seyirci kalabilirler. Neler yaşandığının ayırdına varıldığında maalesef pek çok şey için çok geç kalınmıştır.

Edebî çalışmalarının yanı sıra muhalif aydın kimliğiyle de iz bırakan Doris Lessing, benim kuru kalabalık dediğim bu olguya ilişkin “tehlikeli olanın bir gruba ya da gruplara ait olmak değil, grupları ve bizi yöneten toplumsal kuralları anlamamak” olduğunu vurguluyor. Grup psikolojisinin kanunlarını uzmanlara araştırtıp uygulayan hükümetlerin karşısında, sadece hakkında konuşarak demokrasi ya da özgürlük gibi değerlerin işlerlik kazanabileceğini sanan insanlar bulunduğunu belirten Lessing, şu çarpıcı saptamada bulunuyor: “Öyleyse, şimdi dünyaya baktığımızda, karşımıza çıkan ikilem; bu bilginin, hükümetler, iktidarın sahipleri ve kullanıcıları tarafından şevkle araştırılıyor –araştırılıyor ve uygulanıyor– olmasına rağmen, tiranlığa karşı olduğunu söyleyen insanların bunu gerçekten bilmek istemiyor olmasıdır.”

Kuru kalabalıklar tehlikelidir çünkü özsuyu çekilmiş insanlar bir çırayla tutuşur ve ortalık yangın yerine döner. Kalabalıkları kuruluktan kurtaransa çoğu zaman akışa karşı yol alan tek tek bireyler olur. Onların soruları eşliğinde sorgulamayı, yanıt aramayı, hatırlamayı ve ha-

talardan ders almayı deneyimleyen kitleler, artık kuru kalabalık değil bireylerden oluşan tertemiz bir insan topluluğu, insan soyunun yüz akıdır. Ama yazık ki çoğu zaman bu kuruluktan çıkmanın bedeli, ilk toplu gözyaşının, kendini feda eden birey uğruna akıtılmasıdır. Hiçbir ıslaklık da bu kadar yakıcı olmaz.

23 Kasım 2007

KÖTÜ

Çocukluğumun filmlerinde kötü adamlar vardı. Çatık kaşları, yuvalarından fırlamış gözleri ve şekilden şekle giren ifadeleriyle dehşet saçarlardı. Ama yine de rahattık onları izlerken çünkü kötü adamlar sonunda mutlaka cezalandırılırdı.

Zamanla kötülüğün türlü çeşit hali daha çıktı ortaya hayat filminde. Güvenini kötüye kullanan can yoldaşların bu kötü adamlar kadar zarar verebiliyordu örneğin sana. Ya da bir iftira, bir dedikodu, kem göz, kötü söz, en çok da vahşet insanlığa olan inancını yerle bir ediyordu. Kötülük hayat dilinde siyah-beyaz olmayan tariflerini arıyordu her seferinde. Düşe kalka öğreniyordu insan kötülüğün akıl almaz boyutlarını. Kimine karşı gardını alıyordu da çoğuna gafil avlanıyordu.

Hayatın kötülük suretleri belirdikçe, sosyolojinin, psikolojinin, tarihin, felsefenin ve dinin tanımları gölgede kaldı. Kötülük geldi, öznel tanımlarını dayattı çünkü tende yaşananından daha ötesi yoktu. Kötülük bilimlerüstüydü ve hayat onun merkez üssüydü.

Bir feryattı kötülük. Bu hayata sığamama feryadıydı. Kötülüğün altında kesif bir korku yer alıyordu aslında. Yok olma ya da kendini hiç var edememe korkusu. Kaybedilecek hiçbir şeyin olmaması noktasına da muh-

taçtı kötülük. O sıfırda hiçleyebilirdi ancak başka hayatları hiç düşünmeden. Gık demeden. İlle de birilerini düşman bilmek üzerinden inşa ettiği için de kendisini, “öteki”ciliğe bayılırdı. Gün gelir de orayı tarafçılığı çöktecek bir barış diliyle tehdit etmeye cüret ederseniz, can havliyle saldırırdı size. Söylemeye gerek var mı, kötü için zaten her yol mubahtı.

Birtakım kötü adamlar yakalandığında sevinebilmek gerekir. Sevinemiyorsanız, bir şeyler içinizi ezmeye devam ediyorsa, bakarsınız içinize. Ola ki yetmemiştir.

Yetmedi elbet. Kaybedilenin telafisi yokken yetmezdi. Her şey gelip yüzey ve taban açmazına kilitlenir çünkü. Yüzeyde yasanız vardır ama uygulama onun akaçağı yatağı belirler ve yazılı olmayan asıl kanunun adı olur bu uygulama tercihleri. Yüzeyiniz cilalı, iyi, tabanınız alabildiğine hoyrattır örneğin... Tıpkı bunun gibi “kötü adamları” ele geçirirsiniz de kötülüğü ıska geçersiniz kolaylıkla. Ola ki, kötülük yine birilerinin çıkışsızlığında yeni tohumlarına boy veriyordur çünkü siz o kötülüğün beslendiği iklime, hamurlaştığı mayaya hiç el sürmemişsinizdir. Koparttığınız birkaç kökün yerini hırs-la, hınçla yetiştirecek yenileri alır. Farklı isimler ama ortak hikâyelerle.

O yüzden buraların tarihinde insanı usandıracak bir aynılık var. Tarafların tanımını değişir ama birbirlerine kıydırılmaları geleneği değişmez. Bu toprağın güvenilmezi olarak bellenenler değişmez. Dolayısıyla o güvenilmezlere karşı had bildirecek asıl sahip rolleri de değişmez. Bir yerinden çıkmak istersiniz bu kâbus filmin. Gel gör ki o film kaç kuşağın geçmişi ve sizin bugününüzdür. Çocuklarınıza tarifsiz bir iç sıkıntısıyla bakarsınız o zaman. Onların yarını başka olsun artık isyanıyla... kötücüllüğün uzağında. Kötülüğün kötü adamlarla sınırlı olmadığını ve hiç de aynı anlamı taşımadığını anladığınız

noktada siz artık büyümüş olursunuz. Çocukluğun korunaklı hayal dünyası, gençliğin fütursuz gözü karalığı usulca bir kenara çekildiğinde kötülükle baş başasınızdır artık. Ona karşı ne yaptığınız sizi belirler. Adınız, soyadınız kadar belirler. Varoluşunuzu kötülüğe karşı konumlandırırsınız vicdan pusulasında.

Ve bir noktada dürüstçe itiraf edersiniz: Karanlıktan beslenen kötülüğe bir şey edemezsiniz kolay kolay. Bir şey edebilmeniz için ışığın ta kendisi olmanız gerekir. Yakan ışık, yanan ışık... O da çok büyük yürek ister. Çok büyük yürek. Var mı?

1 Şubat 2008

MEDENİYET

“Bahçeye ekiyorum ellerimi
Gövereceğim, biliyorum, biliyorum, biliyorum
Ve bırakacak yumurtalarını kurlangıçlar mürekkepli
parmaklarımın dibine”

Furuğ Ferruhzad

SEVDASIZ HAYAT

Şu iki sözün içerdği koca dünyayı, âşık olunmayan zaman dilimi diye özetlemek ne büyük hakaret olurdu. Kaldı ki o alınıp tüketilen, tadına bakılıp bir kenara atılan modern zaman aşkları da sevdasız hayatın bir kanıtı yalnızca. Sevdasız hayat... Tekdüzeliğin düzen diye yutturulduğu soluk, anlamsız, boş hayat. Üzülmenin, sevilmenin, sevmenin ve tekmil duyguların kurallara bağlandığı, kendini farklı şekilde ifade edenlerin en zayıf noktalarından cezalandırıldığı düzenbaz hayat.

Sevgileri yarınlara bıraktınız
Çekingen, tutuk, saygılı.
Bütün yakınlarınız
Sizi yanlış tanıdı.

Sevdasız hayat... Herkesin birbirini es geçtiği, kazara biraz zaman ayırdığında da kalıp cümleler ve beylik laflarla yanlış anladığı ya da hiç anlamadığı harcanmış hayat. Polemik, tartışma, kısır çekişme, adi rekabet imparatorluğu. Sevgi cumhuriyetlerinin, uçuk çocuklara anlatılan masallarda hükmünün geçtiği yalan hayat.

Bitmeyen işler yüzünden
(Siz böyle olsun istemezsiniz)
Bir bakış bile yeterken anlatmaya her şeyi
Kalbinizi dolduran duygular
Kalbinizde kaldı.

Sevdasız hayat... Yaşanmışlıkların ertelendiği, sıkıntıların, vicdan azaplarının, suçlamaların, yargıların biriktirildiği istif hayat. Bunca içsesi trafik gürültüsü bile bastıramayınca iş kisvesi altında tezgâh arkalarına, bilgisayar ekranlarına, ambarlara hapsedilen, gerektiğinde kullanılmak üzere bekletilen dondurulmuş hayat. Konserveleşmiş, her dem bayat hayat.

Siz geniş zamanlar umuyordunuz
Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek.
Yılların telâşlarda bu kadar çabuk
Gececeği aklınıza gelmezdi.

Sevdasız hayat... Ömür anlarının, ömür yıllarının bol keseden harcandığı, hep o bir türlü gelmeyen “en uygun zaman”ın kollandığı di’li geçmiş hayat. Dozunda şen şakraklıkla donatılmış kalabalık sofralara anı niyetine sunulan meze hayat. Fırsat verilse neler yapılmazdı, fırsat bulunmayınca olasılıklar toplamına dönüştü; elde var sıfır hayat.

Gizli bahçenizde
Açan çiçekler vardı,
Gecelerde ve yalnız.
Vermeye az buldunuz
Yahut vaktiniz olmadı.¹

1. “Sevgilerde”, Behçet Necatigil.

Sevdasız hayat... Elbette herkesin içinde bir miktar iyilik var. Kazmalar elde İSKİ çukurlarıyla rekabete girildiğinde imajların, komplekslerin, kasılmışlıkların gerisinde bir avuç, insanca özelliğe rastlanır belki. Ama bu işe yeltenenlerin yürekli değil, enayi olarak görüldüğü bir zamanda o olası iyilikler “bir ihtimal daha var ki” hallerini muhafaza etmeyi sürdürürler. Gelsin yalan gitsin dolan, aldatma sanatının her boyuttaki sonsuz şekilleri sunulur. “Bana bir yalan anlat”la özetlenir onur ve erdem yoksunu hayat. Çamur gibi sızar yalanlar.

Sevdasız hayat... En çok pislikle süslenen, sahte ışıltılı, dizi dizi kandırmacalı sanal hayat. Yalan masalların da sonu gelir kuşkusuz. Gökten üç sevdasız, sız, sız hayat düştü. Üçü de sevdalının başına.

24 Ekim 1997

SİMYACI

Bütün sözlerin, harflerin, sayıların gizli birtakım güçlerle donandığına inanan, varlığın özünü kavramak için de bunları bilmenin gereğini savunan bir görüş bilgisayar ağlarının bir yerlerinde takılır, ötelere geçemez bugünlerde. Ama demek ki teknolojinin doldurmayı beceremediği bir boşluk kalmış hâlâ. Herkesin elinde *Simyacı* kitabı. Trafiğin kilitlendiği saatlerde iki-üç satır okuyor bezgin yolcular. Otobüsler durağa, vapurlar iskeleye yanaşınca simyanın sonuna gelinmiş oluyor. Modern zaman simyası buraya kadar.

Kitabın içeriğine değil de bu okunuş tarzına takılıyorum ben. Hayatı değiştirecek güçte sözlerin anlamı araba kornaları arasında yitip gidiyor. Harfler, üçüncü hamur üzerindeki karaltılar olmanın ötesine geçip can bulamıyor bir türlü. Silik gölgeler halinde bir yerlere koşuşturan kümelerin içinde kim simyacıların izini sürebilir?

Belki de simyacılar, efsanevi varlıklar olarak düşünülüp uzaklarda arandıkları için ya da onlara hiç inanılmadığından bir türlü bulunamıyor. Oysa kendi varlığına inanan herkes bu inancı iliklerinde hissettiği anda simyacıya dönüşür zaten. Büyüler, tılsımlar, iksirler yok; insanın kendisi var yalnızca.

Yaşama ve dönüştürme gücüne inanıldığı ölçüde da-

ha bir etkin oluyor simyacı. Bütün bir hayatı imge olarak yakalayan ayrıntı avcısı şairlerden öte simyacı var mı? Toprağı eken, keşifte bulunan, düşünen, yazan, besteleyen, çocuklarını yetiştiren, yoktan var eden, var olanı eviren insanlar simyacı değil de ne? Düzenin öngördüğünün tersine tüketimin doyumsuzluğunu fark eden ve şu ya da bu şekilde üreterek kendini var etmenin yollarını arayanların, her tür madeni altına dönüştürebilen o masal simyacılarından hiçbir farkı yok.

Simyanın özü tütsülere, muskalara değil, söylenişte basit, içerikte ağır bir saptamaya dayanıyor: "Başka türlü bir şey benim istediğim." Gerisi de hep, "İyi ama ne?" sorusuna içten gelecek bir yanıt bulma çabası. Olanın ötesini istemek, tedirginlik yaratan bir dürtü. Kendi küçük hayat alanını değiştirmek isteyenlerin kaderi pek de farklı değil. Çoğunluğun kaçık diye baktığı bu günlük hayat simyacılarının tek affedilme koşulu da gün gelip bu başkalık sevdalarının para getiren bir sektöre dönüşmesi. Dünün kaçığı bugünün ileri görüşlüsü olarak kutlanır ve kara lekeli geçmişî tek celsede bağışlanır. Oysa o hiç özür dilememiştir.

Simyacının yaptığı, gece gördüğü rüyalara gün içinde sadık kalmaktan ibaret. Kendi dünyalarını oluşturmakta küçük birer uzman olan çocukların gün boyu bıkmadan usanmadan büyüklerin zaman zaman takip etmekte zorlandıkları rüyaları ve diğer masalları anlatmaları bu yüzden. İki çocuk yan yana geldiğinde sehpa krallık sarayına, annenin sabahlığı pelerine, uzun saplı şemsiye asaya dönüşür. Ortak hayaller kurmanın gücüyle farklı bir gerçek yaratır, onu yaşar çocuklar. Ta ki birileri gelip onları sofraya çağırana kadar. Asaletlerinden ödün vermeden oturmakta zorlandıkları sandalyelere doğru azimli bir tırmanışa geçerler. Çocukluk simya olur, çocuklar simyacı.

Kısa süreli çıkar uyumunun belirlediği “partnerlik”lere inat dostluklarına sığınan insanların simyası çok mu farklı sanki çocuklarınkinden? Hayatın değişen tüm koşullarına isyan eden bu yürekli ruhlar, birbirlerinde kesişerek dünyaya kalıcı bir merkez nokta hediye ederler. Oradan oraya savruluşları, ayrı geçen zamanları üzerinde salınmaktan zevk aldıkları tatlı bir dalgaya dönüştürür ve ille de birlikte yüzerler sürprizlere gebe sulara. Karşılıklı çarpan yürekleri ikiye katlar ömürlerini. O denli çoğalırlar ki çevrelerine yayılır büyüleri. Sevgilerini benzersiz kılan şey bir yerine iki düşünüp iki hissetmekte gizli; bir kere çoğalınca katmer katmer açılır dostların hayat dilimleri. Dostluk simya olur, dostlar simyacı.

Birbirleriyle hem çocuk hem dost hem de her şey kalabilenlerin mucizesiye sevda adını alır. Sevda insanı ruh kardeşiyle bütünlüklü kılarken en bilinmez yönlerinin kâşifi kesilip daha bir kendi olmasını sağlar bir yandan da. Zor bir sınavdır önlerindeki ve hep iki seçeneklidir sonları. Ya dağılırlar ya bir olurlar. İki tekin kapsayıcılığından çok farklı bir bütüne dönüşürler. Sevda simya olur, sevdalılar simyacı. Onların simyasını en çok şairler anlar. Kuşaklar boyu ölümsüzleştirirler türünün ilk ve son örneği olanları. Tıpkı bu satırlarda olduğu gibi.

Susamuru gibi bir kadın, yanı
başında çıplak sigara içen adama
bakıyor gözünü kırpmadan.
Okşuyor adamı. Göğsünü,
saçlarını okşuyor. Bazen göz göze
geliyorlar. Seni çok seviyorum
diyor kadın. Gemiler diyor adam,
buradan ne kadar küçük
görünüyor. Öyle değil mi diyor

kadın. Ağzını adamın boynuna
bastırıyor. İçine çekiyor kokusunu.
Gözlerini yumuyor. Odanın
penceresi yok¹

14 Kasım 1997

RENKLERİN DİLİ I

MAVİ-SARI-YEŞİLGİLLER

Varlığı orada olduğu sürece yokluğu hissedilmeyen pek çok şey gibi renklerden sual etmek de pek akla gelmez. Renklerin gizli, kendilerine ait bir dili olduğunu ise belki bir ressamın takdir eder, bir de renklere trafik lambalarının “Kırmızı-Sarı-Yeşil”i dışında da duyarlılık gösterenler. Oysa gökkuşağına dönüşen su damlalarında, doğanın taklit bile edilemeyen zengin paletinde neler neler yer alır.

Mavi

Güneşli göğün ve yaz denizinin rengi. Koyusuyla geceye bürünür, zamanı her şeyiyle kapsar. Akşamların büyüüne öykünmek isteyenler sık sık gece mavisini tuvaletlere bürünür bu yüzden. Anadolu toprağının canlılığını tercih edenlerse kilimlerin kökboyası çivit mavisine doyamaz. İki arada bir derede olanları yeşil ile mavinin buluşması camgöbeği paklar. Her renk gibi mavi de küser, donuklaşır bazen, buz maviye döner. Ya da kararır, bulutlanır, grinin dostluğuna sığınır havacı mavisini olur. Hele bir de sarıyla flörte geçti mi, doğanın en taze renklerinden yeşile can verir, dönüşür, dönüştürür.

Sarı

Bir başına da, birleştiği renklerle de paletin vazgeçilmezi, hayat kaynağı sarı. Çocukların resimlerinde sarı bir toptur güneş. Samanın sarısında ağustosun bereketli hasat kokusu duyulur. Ayçiçeğinin çıtır sarısında doğanın uyanışı kutsanır. Uzun, hararetli yaz günlerinin adıdır sarı. Onca canlılığına karşın hastalıklarla özdeşleştirilme gibi bir talihsizliği de vardır. Sarılık hastalığına isim olur, "Betin benzin atmış, sapsarısın," deyişine iliştilir rızası dışı. İnsanı içten içe kemiren korku, kıskançlık gibi, sinsi ve tüketici duygularla birlikte anılması da cabası. Yine de bir çocuğun civciv sarısı saçlarında özünü bulur, hayatın ta kendisi olur. Kararması bile bir başka olur sarının. Gider capcanlı bir turuncu olur çiçeklerin yaprağında. Çocuklara puslu, sağanaklı günlerde şirin, ıslıl ıslıl bir yağmurluk olur plastikten. Ya da yoğunlaşır, tabaya, oradan da kahverengiye dönüşür. Dünya üzerindeki tüm diğer renkler ondan sorulur. Öyle ki bir parçası maviye bulaşınca, doğanın ta kendisi, yeşil oluverir.

Yeşil

Doğumun, başlangıçların, ilklerin, tazeliğin, ferahlığın rengi. Türevleri hep doğanın bir parçasını yansıtır. Koyu, dolu haliyle çimen yeşili olur, afacan bir fıstık yeşili olur, tarifi adında saklı bir limonküfü olur. Sonra denizin yeşille oynaşması başlayıverir. Dönüştüren güneştir, işte yine bir sarı devreye girmiştir. Renkli gözler de denize özenir. Bir gün masmavi bildiğiniz gözler, elaya, yeşile çalar bir anda. Çağla yeşili, yosun yeşili apayrı lezzetler katar yeşil dünyasına. Mevsimler boyu yeşilin hikâyesi, renkten renge bürünen yapraklarda sürer. İlahî adalet ge-

reği, yine sarıda noktalanır. Kuru sarı yapraklardır yeşilin sonu. Yine başlanılan yere dönölür. Doğa kendini yeniler, renkler birbirini tüketir, yeniden var olmak üzere...

13 Mart 1998

RENKLERİN DİLİ II

BEYAZ-GRİ-SİYAHGİLLER

Renk paletinin en ilginç üyelerinden beyaz ve siyah ayrı ayrı içerdikleri anlamlar dışında, bir arada sergiledikleri tabloyla da dikkat çeker. “Siyah-beyaz” sözü, onların bu birbirini öne çıkaran tezatlığının en açık göstergesidir. Öte yandan zıtlıklarıyla o denli uyumludurlar ki, tüm renkler içinde bu güçlü birliğin etkisiyle farklı bir yer edinmiş ve “siyah-beyaz” ile “renkli” başlıklı iki kategorinin doğmasına neden olmuşlardır.

Yan yana durduklarında hiçbir renk çiftine nasip olmayan bir bütünlük sergileyen, özü zebralarda gizli bu iki renk, ayrı ayrı da koca dünyalar barındırır kendi içinde. İşte o dünyalardan birkaç örnek:

Beyaz

Temel anlamı konusunda hiçbir tartışmaya yer vermeyecek şekilde, oybirliğiyle anlaşılmış olan renk. Temizliğin, saflığın resmî simgesi. En temiz kabul edildiği için en kolay kirlenen, en saydam olduğu için yalanları gizleyemeyen renk. Beyaz gelinlik ve beyaz güvercinle özdeşleşen mutluluk ve barış düşlerinin adı. Güneşte kurumaya bırakılmış çarşafların ferah kokusu. O hani reklamlarda sık sık kullanılan sloganlardaki gibi “kar beyaz”. Oysa kar-

lar bile o denli beyaz değil artık. Hal böyle olunca sözü, beyazın bir parça kir tutmuşları alır. Kemik rengi, krem, bej deniverir şurdan burdan başka renklere bulaşan beyaza. Fakat bulaşmak ille de diğer renklere mahsus değil kuşkusuz. Her ne kadar farklı renkte fırçaların darbelerine karşı savunmasız konumuyla beyaz renk hedef olsa da onun da “diğerleri”nin huzurunu kaçırdığı görülür. Beyazın karıştığı her renk açılır, serinler, baharı ve taze umutları müjdeler. Renk paletinin iki ucundaki beyaz ve siyah birbirine karıştığında ise ortalık gri olur.

Gri

Ara durum rengi, ne o ne öbürü hali. Bu özelliğiyle de en gerçek durumların renkler dünyasındaki yansıması. Kasvet ve belirsizlik içerir gri bulutlar. Ne yağmur boşanır gökten ne de güneş açar. İki arada bir derede, ne yârdan ne serden geçilen bütün günlerin rengi gridir. Kararsızlıkların arifesinde sıkıntı ve basınç yüklenir. Kabarır da kabarır gri üniformaların, tayyörlerin vazgeçilmezidir ciddiyetiyle. Bazen efkârlanır, sigaranın mavi hareli rengine bürünür. Bir şeyler tükendikçe kül rengine dönüşür. İnsanın içine sindikçe de fümeye. Hiçbir duygunun yansımasına izin vermeyen geçitsiz gri-mavi gözlerin ta dibinde, saklı patlamaların sesi olur. Büyükanhelerin bilge gümüş saçlarına ve bol dökümlü kıyafetlerine siner. Bir tek orada ısınır, sıcacık çocukluk anılarında yer eder.

Siyah

En yoğun ve en katıksız olanın rengi. Sırf bu yüzden olsa gerek, yaslar siyahtan bilinir. Anlık üzüntülerin, dö-nemsel sıkıntıların değil, keskin acıların ve geri dönüşsüz kayıpların rengidir. Zifirî karanlıklar ondan sorulur. İçi o

denli doludur ki bir şeylere gebe olduğundan kuşkulandır. Ödün vermez siyah; neyse odur, ne fazla ne eksik. Diğer renkleri o şekillendirir, bir tek beyazın büyüüne kapılır. Onun dışında özüne sadık kalır. Bağrı, kendisine sığınmak isteyenler için dost, korkanlar için de tehditkâr bir düşmandır. Taşkın bilinmezliğiyle büyüleyicidir de aynı zamanda. Bu yüzden modanın siyahla flörtü hiç bitmez.

Derken bir gün kefenin beyazı ile yas kıyafetinin siyahı bir kez daha yan yana gelir. Dünyanın ekseninde dönüşü misali, bir daire daha tamamlanır hayatla ölüm arasında, birinin siyahında diğerinin beyazında.

20 Mart 1998

RENKLERİN DİLİ III

KIRMIZI-PEMBE-MORGİLLER

Renkler dünyasının canlı üyelerinden kırmızı, gerek kendi gerekse türevleriyle vazgeçilmez bir küme oluşturur. Doğanın uyanışında temel yeşilse, yardımcı kademe de de hep bir kelebeğin kırmızısı, çiçeğin pembesi, moru yer alır. Bu da onların öyküsünden bir kesit.

Kırmızı

İçten içe tutuşuyormuş izlenimi veren ateş kırmızısı, sahip olduğu bu özellikle ölümsüz dişi Carmen'i de kısıkırak sarmıştır. Carttır ve bir renkten çok, dışarı fırlayıp hayat kazanacak bir varlık gibidir. Özüne kadar kırmızı, coşku ve tutkuyla eşdeğer tutulur; çünkü kalp atışını taklit eden ritim vuruşları gibi kırmızı da kanı kaynatır. Flamenkonun ayrılmaz parçası olarak İspanyolların tescilli rengi olması da bundandır. Dudaklar ve tırnaklar hep kırmızı ve tonlarına bürünür. Tehlike arz eder kırmızı, sadece trafik ışıkları ya da sinyallerde değil.

Kırmızının özünde bir kurtçuk oynar. Tuzlu sazlıklarda yetişen bir kurtçuğun kurutulmasıyla elde edilen has kırmızı boya, minyatür sanatında ölümsüzleşmiştir. Bu denli kıpır kıpır bir rengin başkalarına bulaşmasını da doğal karşılamak gerek. Kırmızıya bir parça sarı çalındı

myıdı, misler gibi bir nar çiçeği kaplar ortalığı. Koyulaştıkça kan kırmızıya, kızıla terfi eder; devrimlere, köklü değişimlere öncü olur kırmızı. Hele bir de siyaha karışıp bordoya dönüşürse, köz olur alevi. Saklı bir yakıcılıktır bordonunki; tutuşturmaz, için için yakar. İbrenin diğer ucundaysa beyazlı türevi yer alır tüm sevimliliğiyle. Adı pembe olur.

Pembe

Anneler “gülpembe” diye severler, süt kokulu, dolgun, pespembe yanakları. Büyümenin, serpilmenin rengidir pembe. Diğer renklerin etkisiyle büründüğü kimlik ne olursa olsun, özünde hep pamuk şekeriyle cisimleşen şeker pembenin saf çocukluğu gizli kalır. Adını renge verenlerce tanımlanır; içi yanık bir ayva pişmiş, solgun parlaklıkta bir gülkurusu, çılgın ve cüretkâr bir çingene-pembesi, koyu ve dolgun bir vişneçürüğü ya da morla sevişen seçkin bir fuşya olur.

Mor

Taşkın kırmızı ile dingin mavinin bileşeni mor, gizemli bir denge sergiler. Mor kadifenin kıvrımlarında insan ruhunun değişkenliği oynar. Kâh derin ve acı bir patlıcan morudur kâh tüy gibi bir sümbül lilası. Buz dansçıları kaygan zemindeki zorlu mücadelelerine akışkanlık kazandırmak için sık sık eflatunun uçuculuğuna sığınır bu yüzden. Baharın gelişiye erguvanın tarifsiz renginden bilinir biraz da.

Uykusuz geçirilmiş gecelerin yadigârı mosmor göz altları olur. Heyecanı ya da patlayıcı öfkeyi dışa vuran “alı al moru mor” yüz ifadesi olur. Faka basan ya da kazıklanan insanın rengi de mordur, yaygın bir deyişle “mosmor” olunur.

Mor, görünürdeki gizemi dışında ultraviyole ışınların çıplak gözle algılanamayan renginde, duyuları aşan bir öte dünyaya işaret eder. Bu yönüyle de algının değil, iç-güdünün belirleyici olduğu maneviyatın kapısı olur. O mor kapıdan içeri girdiğinizde, bir bakarsınız, acısıyla tatlısıyla bütün renkler el ele vermiş, sizi selamlıyor. Gözleriniz dolu dolu gülümsersiniz renklerde saklı hayatınıza.

27 Mart 1998

YAZARIN ÖYKÜSÜ

Adım Wolfgang Borchert. Edebiyat tarihine İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman kısa öykücülüğünün özgün isimlerinden biri olarak geçtim. Mezar taşımda ise her şey kısa ve özdü: Wolfgang Borchert, Doğum-1921, Ölüm-1947.

26 yıl yaşatıldım. Yazılmamış öyküleri, hasreti indirilmemiş dostları, tadılmamış aşkları ardımda bırakıp öldüm. Görünürde ecelimle öldüm, ecelimi ellerindeki topluğneleri haritalara batırıp sınırlara ve hayatlara hükmedenler belirledi, hepsi o kadar.

Tiyatro oyuncusuydum. Gezici tiyatrolarla turnelere çıkan bir komedyen. Turnenin bir noktasında beni askere aldılar. Sorguladığım nasyonal sosyalizmin bir neferi olarak kendimi Rus cephesinde buldum. Artık asker rolü oynayacaktım. Dondurucu soğuk, susmaz silah, sıcak kan, belirsiz mezar. Uçsuz bucaksız karlı Rus ormanları vardı dekor niyetine. Öyle korktum ki yazdım: "Makineli tüfek nişancısı Rus ormanında dikiliyordu. Karlar sarkıyordu dallardan. Ve kan uğulduyordu kulaklarda kocaman. Ve ter donuyordu alında. Ve ter miğferin altından sızıyordu. Bir inilti vardı da. Bir şey inildiği. Ya da biri. Kar, sessizliğiyle gizliyordu bu birini. Onun içinde ter alında donuyordu. Çünkü korku büyüktü kulaklarda. Bir inilti vardı da."

Geceler uzun. Fıkralar anlatıyordum ama komutanlar pek bir alingan. Hep tutuklanıp hücrelere konuyordum. Yaşım 21, ya cephedeydim ya hücrede. Öyle sıkıldım ki yazdım: "Sabah dört buçuktan gece yarımaya değin. Her üç dakikada bir geçerdi tren. Her seferinde hoparlörden perona doğru bir kadın sesi: Lehrter Caddesi. Lehrter Caddesi. Ses bize kadar uzanırdı. Sabah dört buçuktan gece yarımaya değin. Sekiz yüz kez: Lehrter Caddesi. Lehrter Caddesi. Pencerede dikiliyordu Liebig. Sabahattan daha. Öğle vakitlerinde. Ve öğleden sonraları da. Ve sonsuz akşamlarda: Lehrter Caddesi. Lehrter Caddesi. Yedi aydır pencerede dikiliyordu Liebig ve kadını görmeye çalışıyordu."

Öykülerimdeki kısa cümlelere "telgraf stili" dediler. Oysa bir üslup yaratmaktan çok, zaman darlığıydı buna sebep. İki yıl ömür biçilmişti bana. Akciğerim kanıyor, karaciğerim şişiyordu. Kısa kesmek zorundaydım. Benzetmelerim de herkesin tuhafına gidiyordu. Oysa ben son derece gerçekçiydim. Başım kaynıyordu, o yüzden ona çaydanlık diyordum. Bedenimi omlet diye adlandırıyordum, gerçi bir omlet kadar lezzetli ve çıtır değildim ama yatakta en az tavadaki omlet kadar sarı ve yassı görünüyordum. Öyle çok savaş soludum ki hep savaşı yazdım: "Ama bir pencere ötede bir anne oturmaktadır. Önünde üç resim. Üç üniformalı adam. Solda kocası durur. Sağda oğlu. Ve ortada general. Kocasının ve oğlunun generali. Ve akşamleyin anne yatarken resimleri öyle bir yere koyar ki yattığı yerden görebilsin. Oğlunu ve kocasını. Ve ortada generali. Ve sonra da generalin yazdığı mektupları okur. '1917. Almanya için' diye yazar birinde. '1940. Almanya için' diye yazar bir ötekisinde. Ötesini okumaz anne. Gözleri kızarmıştır. Bir kızarmıştır ki gözleri."

Hiçbir şey unutulup gitmesin diye yazdım. Bugün ben sessiz sedasız bir mezar içinde yatarken rüzgâr size

yeni bir kente ilişkin düşümü fısıldıyor: “Yeni kent öyle bir kent ki, burada bilge kişiler, öğretmenler ve bakanlar yalan konuşmaz, ozanlar yüreklerinin mantığının sesinden başka bir sese kulak vermezler, bu kentte anneler ölmez ve kızlar frengi hastalığına tutulmaz, protez atölyeleri ve tekerlekli sandalyeler yoktur, geceleri saz benizli çocukları farelerin ısıracağı bodrumlar yoktur ve anneler artık sofraya çıkaracak ekmek bulamadığı için babaların gidip kendilerini asacakları tavan araları yoktur; bu kentte delikanlılar kör ve tek kollu değildir; bu öyle yeni ve muhteşem bir kenttir ki, bu kentte herkes birbirini işitebilir ve görebilir herkes birbirini.”

Bulabildiniz mi böyle yeni bir kenti?

25 Haziran 1999

SESSİZ VE DERİNDEN

Rüzgârın İstanbul'a küstüğü bir gece. O yüzden açık-hava tiyatrosu'nun açıklığı itibarıyla havadar olma zorunluluğu yok. Bunun bilincinde olan amfiteatr da basık olma özgürlüğünü sonuna kadar kullanıyor. Gökyüzü desen sanki yıldızlı, koyu renk bir branda bezi. Başka bir seçenek kalmadığına göre beni ürperten, gerçekten de şu sahnedeki kızıl saçlı kadın olmalı.

Kadının ilk bakışta öyle ürpertici bir yanı yok. Caz Festivali'nin konuğu Suzanne Vega, İstanbul'da tam da 40. yaşına girdiği o gece perçemli atkuyruğu saçları, alabildiğine sade pantolon ve bluzuyla daha çok toy bir genç kıızı andırıyor. Koca sahnede elinde akustik gitarıyla bir o var, bir de alaycı bir ifadeyle, "Benim küçücük grubum," diye tanıttığı bas gitarist Mike. Belki sahneden yansıyan o tek başınalıktır ürperten, kim bilir.

Bir ayı aşkın bir süredir yollarda. Dört buçuk yaşındaki kızıyla birlikte hemen hemen her gün bir ülke değiştirerek turnenin son gününe ulaşmış. Evi New York. Ertesi gün eve döneceğini anlatıyor bize.

Garip bir biçimde zaten hep bir şeyler anlatıyor. Oysa şarkılarını söylemekle de yetinebilir. Ne de olsa böylesi hep en kolaydır. İşini yapar, paranı alırsın, biter.

Çevreme bakıyorum. Herkesin elinde konserin spon-

soru Microsoft'un dağıttığı "Office 2000 – Verimliliğin Yeni Tanımı" başlıklı yap boz paketi. Müziğini, teknik olanakların uzağında, alabildiğine sade bir biçimde sunma azmindeki bu kadına Microsoft'un sponsor olmasında garip bir çelişki var. Arkadaşım Işıl durumu bir espriyle açıklıyor: "Belki kadının hem mikro hem de soft olduğunu düşünmüşlerdir." Biz ikimiz de Suzanne Vega'yla o ilk tanıştığımız okul üniformalı yıllardan bu yana onun küçük ya da yumuşak olmadığını biliriz. Görünüş çoğu zaman aldatıcıdır. Ya da farklı bakmayı öğrenmek gerekir.

Küçüğün içindeki büyüklüğü en iyi yine onun sözleri anlatır. "Benim ilgimi çeken ufak tefek şeyler. Küçük şeylerin gücü. Küçük şeylerin kendilerine has sesleri olduğu, kendi iradeleri ve hayatları olduğu ve haysiyet sahibi oldukları. Bu vasıflar, kendilerinin daha büyük olduğunu düşünen insanların saldırısına uğruyor."

O hep ses rengiyle şarkılarını yorumlayan bir şarkıcı oldu. Bağırdığına, çığırdığına rastlanmadı ama sessiz çığlıkların varlığını da ondan öte hiç kimse bu denli vurucu bir biçimde kanıtlamadı. Soluk alıp verişini bile şarkının bir parçası kıldı ve yorum gücü yanında her biri ayrı bir şiir olan şarkı sözleriyle de anıldı. Her ikisi oldu, hem şair hem şarkıcı. Spekülasyonların, özel yaşam tecavüzlerinin kapsama alanı dışında kaldı ve o yumuşak sesinin olanca kararlı sertliğiyle yeri geldiğinde herkese asıl yapmak istediğini, bilmeyenlere de haddini bildirdi. "Şarkı yazarken benim için önemli olan, söylediklerimin samimi, hakiki şeyler olması. Gerisi önemli değil. Benim ne bildiğimi, dinleyenlerin bilmesi gerekmiyor. Bilinmesi gereken her şey sözlerin içinde var."

Konserin sonlarına doğru birileri, "Grubun geri kalanı nerede?" diye sordu. Kasıtlı bir soruydu, kastedilen de grubun on beş yıllık klavyecisi ve ayrıldığı eşiydi. "Cehennemin dibinde," demedi, "Size ne," demedi. Güldü,

“Bilmem,” dedi, “burada değil, başka bir yerlerde. Grubum, şu an gördüğünüz insanlardan oluşuyor.”

Rüzgârın İstanbul’a küstüğü bir gece. Ama yine de ürperiyorum. O kadın İsrail’den yola çıkıp gece yarısı İstanbul’a vardıklarını ve hep uyuduklarını anlatıyor. “Sonra bir Türk kahvesi içtim ve sizi temin ederim artık uyumuyorum,” diyor ve ardından şarkısına geçiyor: “Merak ediyorum ne zaman uyanacağım diye anne çünkü yapacağım çok iş var ve bıkkınım uyumaktan.”

Suzanne Vega kesinlikle uyumuyor. Yalnızca gaflet uykularının acı ninnisini söylüyor, her zamanki gibi sessiz ve derinden.

16 Temmuz 1999

YOLCU YOLUNDA GEREK

Tanımayanlar için öylesine bir haber: Kirkor Ceyhan öldü. Tanıyıp da onunla bir kerecik sohbeti olanlar için can acısı: Kirkor Ceyhan öldü. Anlattıkları kaldı yadigâr.

Âdettendir, ölüm girince araya, di'li geçmiş zamana sarılır insan. Ama hiç de öylesi gelmiyor içimden. Dilim varmıyor onu tekrarsız bir geçmiş kılmaya çünkü o bizlerin hiç göremediği masal gibi bir geçmişî satırlarıyla bugüne dönüştürüyor. Satırlar da işin bahanesi. O, sözlü anlatının ustası, her çocuğun hayalini kurduğu, hani o sobanın kenarına oturup da tatlı tatlı konuşan masalcı dede. Yaşadıkları ne zaman ve neden masal olmuş, bir varmış da nasıl bir yok olmuş diye büyükleri pek çok düşündüren bir dede. Okuduklarımız, sözün yetişip de onun ağzından alabildikleri. Yoksa daha ne çok masal var onda.

Zaraca konuşur Kirkor Ağabey. O yaşam zengini, hınzır benzetmeli zengin yerel dil Anadolu'nun kalbidir. Yaşayan bütün halkların emaneti olan dili Ermenice, Kürtçe, Türkçe, Arapça ve Farsçanın yaman bir karışımıdır. O bu dilde anlattıkça görülmedik insan, gezilmedik mekân kalmaz. Tandır ekmegini tadar, horizon malez çorbasını kaşıklarsınız. Kürt'ü, Türk'ü, Ermeni'si, Alevisi, Sünnisi bir aradadır onun masalında. Henüz "hoşgörü"

ve “mozaik” kavramları yoktur piyasada. Herkes acısıyla tatlısıyla bir hayatı paylaşır aynı topraklarda. Okuyunca siz de dahil ve ait olursunuz, hayatınızda belki de hiç olmadığınız kadar.

Onca yere gidip yerleşmiş, kaç kereler yeniden başlamıştır da Zara’sını bulamamıştır. Sivas, İstanbul, Ermenistan, Fransa, Almanya semalarında doğduğu toprakları yeniden kurar. Ama hep bir şeyler eksik kalır yaban ellerde. Taşıma memleket bir yere kadar olur ne de olsa. O yüzden hep çocukluğunun Zara’sını anlatır ya zaten, bari biz bilelim diye. Yaşından değil de yaşadıklarından-
dır bilgeliği; bütün acıları saf ve bilge bir mizahın içinde yoğurur. Kendi deyişiyle “yedisi yetmişine karışmış ilkokul çağında bir çocuk”tur. Beş yaşından beri göç eder durur. Atını nallayan felek de düşer peşine.

O feleğin ettiklerini canlarıyla paylaşır hep. Ne mutlu bana o bereketten nasiplenmişim. Kirkor Ağabey, benim vefalı mektup arkadaşım. Her gelişinde ille bir gazetede “görünen” gönül yoldaşım. Biz modern zaman insanlarını rahatsız etmesin diye fazla oturmayan ama her sözüyle içimize oturan has bir dost. Mutlu ve acılı günlere yetişen heyecanlı bir ses.

İnsanın ta içine bakan bir çift fıldır fıldır göz. Bir ömre sevinçten ve acıdan, umuttan ve kahırdan onlarca ömür sığdıran pek kocaman bir yürek. Diyor ya hani bir mektubunda, “Hayatım inanılmaz maceralarla süslüdür. Bir tanesi bile, âdemoğlunun başına gelse, beli kırılır da bir daha iflahına çare bulunmaz delilikleri ben süs olarak tavsif etmekteyim.” İşte öyle her şeyi bol kepçeden. En çok da sevgisi. Bir “kızım” der, kızı olursun. Sarılınca, bağır bulursun. Ne diyeyim bilmem ki, onun kıyısına oturunca hep iyi olursun.

Önümde hep onun mavi mürekkepli mektup satırları. “Ben ta küçük yaşımdan itibaren hiç de emsallerim-

le arkadaşlık yapamadım. Zira aradığım hep bilgi ve ki-
taptı. Kimi bu dediklerimle mücehhez buldumsa, onlara
yanaşıp arkadaşlık kurdum. Bu alakalarım hep sonuna
kadar, ölünceye dek sürer.”

Kirkor Ağabey bugünlerde yine yolcu. Güzergâh bel-
li, ille de Zara’sına gidiyor bu sefer. Horik Hatun’a,
Varjabed’e, Enova Hatun’a, Garabed Usta’ya, Küpçü
Hoca’ya, Pıte Ebe’ye, Avşarlı Nene’ye ve daha kim bilir
kaç bekleyeni varsa onlara kavuşacak.

Elimizden bir şey gelmez. Biz onu ağlaya ağlaya
uğurluyoruz, o yerine güle güle varsın.

1 Ekim 1999

KUBBELERİN ALTINDA

Saray bahçesinin arkasında kalıyor taş kilise. Olanca sadeliği içinde büyük bir görkemi yansıtıyor: Tevazunun görkemini. Bir de günlük hayatın keşmekeşinde hep unutulan koca bir ayrıntıyı anımsatıyor bu yapı. Nice insanın ömrünü katlayan direnciyle çağlara tanıklık ettiğini haykırıyor. Görmüş geçirmişliğinin olgunluğuyla dikiliyor bugünlerin karşısına. Burada ama bugünden çok daha başka zamanlara da ait. Şimdilerde bir müze artık. Bu görevini de başarıyla yerine getiriyor. Ev sahipliği ettiği konserlerde enstrümanların sesini yankılatıyor heybetli duvarlarında. Kubbelerin altında her şey kutsal bir lezzete bürünüyor.

Aya İrini'den yansıyan tevazunun görkemi sahnede ki iki müzisyen için de geçerli. Bir keman ve bir çellodan yayılan ses, koca bir orkestrayı aratmıyor. Her ikisi de klasik müziği geniş kitlelere sevdirmeye idealini paylaşan sanatçılar. Yerli yersiz alkışları gülümseyerek, şükranla kabul ediyorlar. En ufak bir küçümseyiş belirtisi yok hareketlerinde. Onlar müziklerini paylaşmanın telaşında. Kendilerini dinleyenleri, hediyelerini kabul eden insanlar olarak gördükleri belli. Kalıplaşmış resmiyet değil, temiz bir hürmet onlarla aramızdaki.

Seyircileri tarıyor gözlerim sıra sıra. Pullu payetli kı-

yafetleri içinde, incecik topukları üzerinde salınanlar da var, sırt çantasıyla öğrenciler de. Kimsenin kimseyle uğraştığı yok. Belki de ilk kez bir ortak noktada buluşulmuş, artık yalnızca müzik konuşuyor. Derken kalabalığın arasından bir kadına takılıyor gözüm. Saçlarını topuz yapmış, yanındaki sandalyeye kocaman bir çanta yaslamış bir kadın. Çantasının büyüklüğüyle bulunduğu ortam arasındaki tezat bütün hayatını özetliyor sanki. Her an yolculuğa hazır bir hali var. Yol üzerinde burada bir konserliğine duraklamış, birazdan yeniden yollara düşecek gibi. Sanki bütün hayatını yanında taşıyor, göçerek yaşıyor. Tek başına gelmiş ama yalnız değil. Müziği iki kişi için dinliyor, öyle hissediyorum. Her şeyi de görmek gerekmez bilmek için.

Huşu içinde yaşıyor müziği. Gözlerini sımsıkı kapatmış, müzisyenlere, sahneye, çevresine bakmıyor bile. O an yalnızca müzik var, müzik ve onun içinde eriyen benliği. Kendini ritme bırakmış, tam bir teslimiyet içinde dinlediği müzik onun içinden geçiyor.

Derken müthiş bir patlama sesi, bir daha ve bir daha. Hepimiz irkiliyoruz. Gürültü olmasın diye öksürmeye, gıcırtı olmasın diye sandalyede doğrulmaya çeken se-yirci dehşetle iki müzisyenin ne tepki vereceğini bekliyor. İlk üç patlama sesine karşı Bach'ı konuşturmayı sürdürüyor sanatçılar. Sonrasında ise dayanamayıp gerçek bir korkuyla, "Bu ne?" diye bize soruyorlar. Belli ki bomba patladı sanmışlar. Oysa muhtemelen yakınlardaki otellerden birinde bir kutlama var. Kim dinler festival zamanı oluşunu? Ülkemizin çelişkilerini bizzat sahne üzerinde yaşama fırsatları oluyor böylelikle. "Havai fişek," diye yanıtlıyoruz yabancı konuklarımızı ve onlarla kahkahayı paylaşıyoruz. Birlikte gülebilmek mesafeleri yakın kılıyor.

Son alkış da tek başına havada çınladığında, son ayak sesi de uzaklaştığında, bu mekâna veda etme zama-

nı gelmiş oluyor. Ağır adımlarla dünyayı buradan ayıran bahçeden geçiyorum. Zamanda yolculuk gibi bir şey bu. Birkaç adım sonrasında yine caddede, trafiğin ortasında olacağım. Bıraksalar Aya İrini'de uyurum oysa. Hiç yeniden dünyaya karışasım yok. Televizyondan yayılacak seslere, insanların karşısındakine bir şey anlatmayan monologlarına geri dönmeye hevesim yok. Hazır ait hissetmiştim kendimi bir yerlere, birilerine. Üzerime bir yorgan çeker, kıvrılıverirdim serin taşların arasında.

Dışarısı buradan daha gerçek değil nasıl olsa.

16 Haziran 2000

CENNETTEN GELEN

Cennetin bahçesinde bir zamanlar gezdiği köylerin manzarasını anımsatan bir ağacın altında oturmuş kitabını okuyordu Gomidas. Tatlı bir esintiyle geldi buldu müzik onu. Yine bir yerlerden kendisini çağıranlar vardı dünya üzerinde. Gözünü kapatıp müziğinin çınladığı, ruhunun çağrıldığı o salona doğru koştu.

Acıyla terk ettiği dünya ona armağanlar veriyordu artık. Bir tür özür gibi. Sanki yeniden eski kimliğine doğabilmek için ölmüştü. Suskun yılların acısı çoktan geçmişti. Ruhu dinmişti buralarda. En güzel şarkılarını melekler korosuna öğretmişti. Cennet, Gomidas dinliyordu.

Yine de dünyadan gelen sesler onu daha bir derinden vuruyordu. Çünkü o zaman dünyanın cennet olma gücü ortaya çıkıyordu. Ermenilerin yaşadığı her yerde müziği çınılıyordu sürekli. Ömrünün birebir tanımaya elvermediği her yaştan soydaşı adını anıyor, içinde yaşadıkları dünyanın sayısız toplumuna müziğini tanıtıyorlardı. "İşte bu Gomidas." Kendisini ilk kez dinleyenlerin yüzünde beliren huşu dolu ifadeyi seyrediyordu şaşkınlıkla. Bir kalbe daha nüfuz ettiğini hissediyordu. Daha bir tamamlanıyordu sanki dünyadaki parçalanmışlığına inat.

Dünyanın en saygın salonlarında onuruna konserler veriliyordu gerçi ama en sevdiği şey günlük hayat içinde

herhangi bir insanın pat diye aklına gelip de derlediği, bes-telediği şarkıları mırıldanmasıydı. Yalan yanlış, eksik gedik fark etmez. Ruhuna merhem oluyordu o candan sesler.

Kim bilir kaç şarkısı vardı böyle. Rakamlarla işi yoktu ki, bilmezdi çünkü onun dil şifresi notalar ve sesler üzerindendi ama hayatının miladı olan 1915'i unutamamıştı hiç. Daha doğrusu kendisine dair en son hatırladığı ayrıntıydı bu. Çıkarıldığı dönülmez yollardan geri döndüğünde hayatını üstüne kurduğu her şeyin yerle bir olduğunu gördü. Notaları, emekleri un ufak edilmişti. Bir klik sesi beyninde. Bir yıldırım gündüz saatinde. Sonrası... derin bir sessizlik.

Coğrafyayı değiştirmişlerdi ona, çözümümüş gibi. San-ki dekor değişince her şey eskiye dönebilirmiş gibi. Oysa kendi kendisinden sürgündü o artık. Din adamlığından, müzikologluğundan, üretiminden, kısacası kendisini Gomidas yapan özden yoksundu. Ruhunun üzerine bir kapı kapanmıştı. Anahtarını ölümüne kadar bulamayacaktı...

Dalıp gitti işte bir an. Sahnedeki dört müzisyenin aracılığıyla yaylı çalgılarda müziğini bir kez daha paylaşıyordu. İzleyenlerin ayağa kalktıklarını gördü gizli bir emir gelmişçesine. Bir kez, bir kez daha istediler eserlerini. Ürperdi. Derken kalabalık içinden bir kızın sözleri çalındı kulağına. "Bana öyle gelir ki Gomidas söylemek de dinlemek de en temizinden bir ibadettir. Bu gece dua edildi müziğin dilinden," diyordu. ¹

Gözleri doldu Gomidas'ın. Siyah cübbesinin etekle-rini toplayıp yere çömeldi. Gözlerini ancak kendisi gibi ruhların görebileceği o ışığa yöneltti. Yaradan'a o tarifsiz acıların üzerine kendisine bahşedilen huzur için minnetlerini sundu. Tüm yaratılanları koruması, gözetmesi için ricacı oldu. "Onlar dua etti Tanrım," dedi. "Tüm dualarını kabul et."

10 Mayıs 2002

MATİLDE ANLATIYOR

Ortalığın seçim sloganlarıyla dolduğu ama sloganların yüzeyselliğinde bile birbirinden farklılaşamayan bir tekdüzeliğin hüküm sürdüğü günlerdeyiz. Gürültünün ta içinde usul bir Irak Savaşı fısıltısı var. Fısıldandığı için inandırıcılığı da bir o kadar yüksek. Bense Şili'deyim, kılavuzum Matilde.

Matilde Urrutia, yıllar yılı dünyaca ünlü şair Pablo Neruda'nın ilham perisi ve hayat yoldaşydı belki. Ama bu kez o artık kendi sesinden konuşuyor ve o güzelim dizelerin ağırlığı altında ezilmeden kendi öyküsünü anlatıyor.

Bir şairi ve bir ülkeyi bu kez, sözlerle doğrudan işi olmayan bir kadının dilinden öğreniyoruz. Sözleri, söylemeyi çok sevdiği Şili halk şarkıları gibi yalın ve içli.

Dillere destan haliyle kitap için yeterli olabilecekken bir tek Pablo'yla aşkı üzerinde yoğunlaşmıyor Matilde, hiç kolayına kaçmıyor. O aşkın ekseninde, tarihin en zorlu sürecini yaşayan Şili'ye yöneltiyor bakışlarını. O günlerin belgeselini sunuyor adeta. Zaman Şili'de duruyor.

Şili'nin kan ağladığı 1973 yılı. Generaller darbe yapmış. Bir ülkenin umudu, geleceği sönmüştü. Havada işkencenin kesif kokusu. Matilde ölüm döşeğindeki sevdiğinin başında. Ötelerde ateş sesleri, karartma gecele-

ri... O an bir ülkenin ve o ülkeye sevdalı şairin kaderi ilahî bir güçle kesişiyor.

Şili'nin acısını Neruda'nın ölümünden, Neruda'nın ölümünü de Şili'nin acısından biliyorsunuz.

Ölüm acısı yalnızca başlangıç. Santiago'daki yağmalanmış eve Matilde'yle birlikte giriyoruz. Hayatının dayanağını yitirmiş bir kadın, cunta askerleri tarafından oturulacak tek bir sandalyesi bile kalmayana kadar yok edilmiş o bir zamanların yuvasını geziniyor uyuşmuş ayaklarıyla. Gözünün önünde sevdiğiyle birlikte dünyanın bin bir köşesinden topladıkları hatıra eşyaları, seramikler, tablolar... Hiçbiri yok ama hepsi orada Matilde için.

Hayır, kesinlikle umutsuz değil satırlar. Bu da Matilde'nin bir diğer güçlü yanı zaten. Anlattığı kanırtıcı acılardan ilmek ilmek bir umut dokuyor. Kendi acısının üzerine kayıp annelerinininkini basıyor. Çoğalıyor gitgide Matilde. Bir toprak ana oluyor.

Aşkı soracak olursanız... yürek burkucu. Tutku dolu sahnelere şartlandırılmış, hazlara sıkıştırılmış tüketim kültürü geleneğinde bu aşkı algılayabilecek bir alan yok. Onlar birbirinin can yoldaşı, sohbetlerinden keyif alan iki hıncır arkadaş. Birbirinin anası babası yeri geldiğinde, ya da kardeşi ve hep ama hep sevgili.

Matilde'nin, Neruda'nın ölümünün onuncu yılında yaptığı konuşma, birlikte yarattıkları dünyanın özeti gibi. Neruda şiirleriyle yaşayacaksa, artık Matilde'yi de katacağız yanına. Çünkü o gölgede kalmayacak denli ıslıl ıslıl. Heyecanla titriyor sesi:

Sevgili arkadaşlar. Pablo yaşıyor. Ben de onun arkadaşıydım ve hâlâ öyleyim. Onu bir aşk şairi olarak tanımladım. Sevgilisine şiir yazdığında öylesine bir tutku; nehirleriyle, dağlarıyla, kuşlarıyla, çiçekleriyle, ağaçlarıyla tabiata şiir yazdındaysa öylesine bir aşk vardı ki...

Şiirinde her şeye şarkı söylenmişti. Elimizden en temel haklarımızı aldıklarında zorbaları azarlarken halka karşı öylesine bir aşkı vardı ki... O neşeye âşıktı. Bu yüzden, burada onu bir dakikalık sessizlikle anmamızı istemeyeceğim. Hayır! Ben sizden Pablo adına bol bol gürültü ve alkış dolu bir dakikalık neşe isteyeceğim...¹

18 Ekim 2002

1. Matilde Urrutia, *Aşkım Neruda*, Gendaş Kültür, İstanbul, Eylül 2002.

HAYATIN ZAHRAD DAMLASI

Ne zaman bir kitap fuarında Türkçe edebiyatının emektarlarıyla karşılaşsam hemen onu sorarlar. "Zahrad nasıl?" Hele de şair dostları için onun adı Ermenice edebiyatıyla özdeştir. Onu sormak karşındakine hürmetini sunmak gibidir. Bütün kapıları Zahrad anahtarı açar.

Dünyanın diğer ülkelerinde de durumun farklı olduğunu sanmıyorum. Oralarda da bir Ermeni'yle karşılaşan okuryazar herkes ilk onun adını sayıklayacaktır. Ne de olsa, karşımızdaki, şiirleri 23 dünya diline çevrilmiş bir şair. Yalnızca Ermenicenin değil, dünyanın, yalnızca Ermeni'nin değil, insanlığın şairi.

Yine yaptı yapacağını Zahrad. Bu kez Türkçe vurdu bizi. Ohannes Şaşkal, bütünleştiği Zahrad dünyasını Türkçede yeniden kurmuş. O mükemmeliyetteki bir yaratıma çeviri demek haksızlık olur. İyisi mi biz Belge Yayınları'ndan çıkan *Yapracığın Gören Balık* eşliğinde girelim Zahrad'ın kapısından içeri...

Bir merhaba diyemedik birbirimize
Bir çift laf edemedik karşılıklı babamla ben,
Ne bilebildim nasıl biriydi o
Ne o bilebildi nasıl biri oldum ben
Şimdi ondan yaşça daha büyük
Bazen anımsarım onu şefkatle ağabeyi gibi

Babası veremden ölünce küçücük yaşta yetim kalan bir şairin özgeçmiş dizeleri bunlar. Nasıl da sade duruyor değil mi? Sanki hepimiz söyleyebilirmişiz gibi. Ama bir yerlerde duraklatıyor da. Öyle bir çırpıda okuyup tüketemiyorsunuz. Anlatacak meramı olmanın sadeliği bu. Zahrad, aştığı zorlukları kolay anlaşılır kılıyor bize; dünya, şifrelerinden biraz daha arınsın, önümüzde serili kalsın diye.

Siz hepiniz deniz –fırtınalı ve büyük–
Ben o denizin içinde
Ben o denizin içinde bir yağ damlası
Katışık ve üvey
Ben yağ damlası
Hülyalı –dalğanın yüzeyinde
Siz hepiniz deniz –fırtınalı ve büyük–
Deniz –yüreğimin içinde

İnsanlık denizinin hülyalı şairi Zahrad, hayatın bütün olasılıklarını kapsayan koca bir yüreğe sahip. Çünkü o da bir damla bu denizin içinde ama bir yağ damlası, ayrıksı.

Zahrad herkesin güneşlendiği kumsalda öylece dururken Kanada'ya sevdiklerinin yanına uçabilen bir yürek. Bir yengeçte, bir istakozda insanın ortak yazgısını görüp anlatabilen, gezdiği dünya kentlerinin taşlarını ve insanlarını bir kılacak denli ulusalı ve evrenselli insan potasında eritmiş bir şair. Dile, sözcüğe âşık ama o aşkı şiirin özünün hizmetine sunmuş bir anlatıcı. İki satıra, tuğla gibi kitapların kapsayamadığı bir derinliği sokuşturup da sizi de bir dizeden öbürüne, uçurumdan yuvarlayıveren bir mizah ustası. Ölmüş şair dostlarının ardından Zahrad'ca ağdını yakan ve ağdın bir yerlerinde de ısrarla hayatı yücelten, iflah olmaz bir sevdalı.

Bırakın –şöyle ya da böyle gönlümce yaşayayım
ömrümü
Çukur yakın –çukurda her şey yiter

Kürek kürek toprak dökerler –toprak değil–
unutulmuşluk dökerler

Ve toprağın altında yalnız kalırsın üzerinde nasıl
yalnızsan

Düşü ve gerçeği, acısı ve tesellisiyle bir ömrün tüm
günlerini kutsar Zahrad satırlarında. Ölüm ve hayatın iç
içeliğini çarpar durur yüzümüze.

Dört koyundular
İlkini kestiler önce
İkincisini haklarken tam
Kaçmayı denedi üçüncüsü
On metre gitti gitmedi
Enselediler
Ben o üçüncüsünün etinden yedim–
Yaşam tadı vardı

Gücü nereye kadar elverirse oraya kadar varıp hayat
pınarından kana kana içmektir derdi. Salt kendi susuzlu-
ğunu gidermek için değil, içilecek ne leziz bir su olduğu-
nu görmeyen gözlere göstermek için. O yüzden böyle ısı-
rarla konuk olur evlere, yüreklere ve bilir ki kapıyı ne za-
man çalsa gülen bir yüz bulacaktır karşısında. Kimse ha-
yatı reddetmez çünkü, buyur eder içeri. Hayatın Zahrad
damlası da döker olanca bereketini.

Sözcükler öper alnınızdan.
Ve çiçekler arasındaki erik ağacı
Güneşe ve yağmura dikmiş gözünü–
Güneş ki öldürcek meyvasını
Yağmur ki besleyecek meyvasını–
Meyva ki sürdürecektir erik ağacını
Ağaç ki çiçekler arasında
O ben'im işte

20 Aralık 2002

ABİDİN DİNO USULÜ ÖLÜM

İnce kitaplara hep temkinle yaklaşıyorum. "Azda özü anlattım ey okur, kendine güveniyorsan çevir sayfaları," der gibidirler. Ressam ve yazar Abidin Dino'nun *Ölüm mü? Ne Buluş!* başlıklı 68 sayfalık kitabı da işte o hesap. Çevirmiş bulundum sayfaları.

Kitabı bunca benzersiz kılan, hayatla ölüm arasındaki, en bencilce kat edilmesine alışılmış incecik çizgiyi bu denli içtenlikle paylaşması. Ferit Edgü'nün yayına hazırladığı kitap, Dino'nun 1967'de başlayan ve 90'ların başında iyice sıklaşan hastane günlerine tanık ediyor bizi. Sanatçının ölüm döşeginde, iğne batırılmayan eliyle çizdiği yedi desen de cabası.

Ölüm döşegi dediysem öyle kasvetli, acıklı bir hikâye sanılmasın. Müthiş bir tevekkülle karşılanan ölüm olasılığı ve bu şaşmaz gerçeğin karşısında her ayrıntısıyla bir kez daha yüceltilen insan yaşamı söz konusu olan. Ferit Edgü de kitabı yayımlama sebebinde bu tuhaf büyüüyü anlatmış aslında:

Yaşamı bunca seven, dünyaya bunca bağlı ve bu dünyadan başka bir dünyaya inanmayan bir insanın, yaşamı boyunca, kendisini ölümün kıyısına götüren hastalıklarla, sözcükler, çizgiler yoluyla giriştiği sonsuz bir

söyleşiye girmiş olması, hatta yaklaştığını bildiği o son an'da bile, bu söyleşiyi sürdürüyor olması, ölümü doğumundan beri yaşamına eşlik eden bir yoldaş olarak görmesi, belki biz, yalnız ölümden değil, yaşamdan da korkan, böylece yaşarken ölenlere bir ders olur düşüncesiyle yayımlamakta karar kıldım.

Ders, hem de ne ders... Ölümü kaçınılmaz, kara mizah bir şakaya, hayatın en küçük ayrıntılarını ibret tablolarına dönüştüren koca bir ders. Onca iğneyi, serumu, saatler boyu kıpırtısız yatılan röntgen cihazlarını, sayısız ameliyatı ve sonrasındaki sancılı uyanışları "falan filan" deyip geçiştiriyor da sanatçı, eşi Güzin Dino'yu anmadan, onun yorgunluğu için dertlenmeden edemiyor bir an olsun:

Çabucak akşam oldu. Güzin pencerenin tam karşısında, St. Charles Oteli'nde oda buldu. Küçük, aptal bir otel, çok yakın ama. Tek yataklı odamın penceresini açıp bağırsam, duyacak. Güzin olunca her şey yoluna giriyor. Paris'te, trende, hastanede, çocuksu güzel elleriyle, gözleriyle hep yanı başımda, ama bitkin. Ne yapsam?

En bencil olunacak bir zaman diliminde Abidin Dino'nun sanatçı ve bilge ruhu kendisinden başka herkese yöneltmiş gözünü kulağını, en çok da yüreğini:

Odacı Gérard şirin, güneyli bir delikanlı. Çok da resim meraklısı. Bana demin resim getirip gösterdi. "Ayol, bu bir Degas!" dedim. "Büyükbabam, Degas'nın arkadaşıydı, ondan miras kaldı..." Gérard odaları silip süpürüyor ama Degas'yı satmıyor. Gérard'a güzel bir el resmi hediye etmem lazım.

Hastalık nasıl da değiştiriyor öncelikleri. Yutkunmayı mucize, sancısız günü cennet kılıyor Dino'nun gözünde. Hele o ameliyat sonrası uyanışlar: "Ameliyat sonrası uykudan çıkmak için, baş döndürücü bir dağ yamacını tırmanmak lazım. Çok büyük dikkat isteyen bir iş. Günleri beklemek. Saatleri, dakikaları, saniyeleri beklemek..."

Hastanedeyken Dino'nun seyyah ruhu o binanın dışındaki Paris'te, Roma'da, İstanbul'da gezintide. Gazeteden, radyodan takip ettiği toplumsal olayların, savaşların endişesinde ya da sanatçı bir dostuyla giriştiği hararetli felsefe analizinde. Ölüm yakınlaştıkça Abidin Dino'nun yaşama coşkusu daha bir zirvede. Bunca kara mizaha ölüm kapıyı boynu bükük çalmış olmalı. Sanatçının ölümünden bir gün önceki son notları ölümün, bir ölümlü hayat karşısında yenik düşüşünün kanıtı:

Televizyonda gördüm, Lübnan'da bir cenazede ölünün yakınları göbek atıyordu. Ağlamaktan iyi... Ölüler hastanenin arka kapısından çıksın lütfen... Damla damla serum. Bunca acı suyun ne işi var kanımın içinde? İlaç saatil! Yemek saatil! Ölüm mü? Ne buluş!

18 Şubat 2005

BAŞKA OLUR ŞAİR KAVMI

Şairlerin, bir başına ayrı bir kavim oluşturduklarını hayal ederim. Yalnızca işinde gücünde, sıradan insandan değil, tüm sanatçılardan da farklıdır onlar. Kendi aralarında polemikleri olsa da, son kertede birbirine kenetli koca bir aile gibidirler. Bir kez daha güncel bir örnekle perçinlenince bu gerçek, içim ürperdi o ruh yoldaşlıklarına.

Elimde Murathan Mungan'ın son şiir kitabı *Eteğimdeki Taşlar* var. 1979-2004 döneminden izdüşümlerle şairliğinin muhasebesini yapmış Mungan. Kapak niyetine ortasından böldürüp de önümüze serdiği o siyah-beyaz üç gençlik fotoğrafı bile aslında bir başına şiir gibi. Elde değil, bir şiir bittiğinde kitabı kapatıp yine o fotoğraflara bakıyorsunuz. Elinizle yolculadığınız bir yakının sizden uzaklaşmasını izler gibi bakıyorsunuz hem de.

Mungan'ın şiirleriyle ilk kez üniversite yıllarımda tanıştım. Aksi gibi mevsimlerden bahardı. Hem de adının hakkını veren bir bahardı. Her bir dizesine çarpıldığımı ve onaylandığımı hissetmiştim. Yanımda bir bardak demli çay vardı. Çimlerin üzerine yayılmıştım ve hiç bu kadar bütün olmamıştım sanki.

O günden bugüne hayatımın her dönemecine eşlik etti Mungan şiirleri. Damıttıkları özsuuyuyla farklı bir müfredattan eğittiler beni. Ödeşmeden kurtulmak mümkün değildi.

Şefkat ve kıyıcılık, masumiyet ve vahşet, zaman ve sonsuzluk iç içe geçer onun şiirlerinde. Ve ödünsüz bir samimiyetle örölür dizelerindeki dünya. Zaten içe işleyen de hep bu hakikatli halleri değil midir şairlerin. O da bilir kendi yerini. “Bir tortu bile değilsem hafızanda / yine de güzeldi her şey / şiirime değdi dünya / elli yıl, eteğimdeki taşlar,” deyiverir. Toplarız bir bir o etekten savrulan taşları.

Taşların önemli bir kısmı vefa borcu niyetine, şairler kavminin diğer üyeleri anılarak atılmış bize. “Söz ne kadar küstürebilir ki şairi? / Kim kendi kitabından çekip gidebilir / uzağa,” demiş de nice ustasını yâd ederek, şiirlerindeki en vurucu imgelerin kendi hayatındaki tekabül-lerini paylaşarak anmış Murathan Mungan. Gülten Akın’a dair yazdığı “Leke, iz, tortu,” şairin şaire yönelik gönlünden geçenlere en güzel örnek:

Kestiği kara saçları bende kaldı Gülten Akın’ın
Kimsenin görmediği bir evim var,
Kimsenin görmediği kuytu bir sandık odamda
İçimin dışıl yanı kimsenin görmediği bir bahçe
arasında duruyor kestiği kara saçları
Saten, atlas, sadakarla koyun koyuna
Hançer saplı bir dize bekliyor başını:
“Ah kimselerin vakti yok durup ince şeyleri
anlamaya”
Roman kadar uzun bir cümle
yazabilen hiç yaşlanmıyor aslında

Mungan’ın Gülten Akın’a dair bu son satırlardaki tespiti bizzat kendisi için de geçerli. Şiirlerinin zaman ötesi yaşında donup kaldı o da, yaşlanmadı. Yıllandıkça olgunlaştı, diline ayrı bir lezzet eklendi yalnızca. Damagımızdan aşağı daha bir iz bırakarak akar oldu. “Zamanla azalır kaybedilecek günler,” dedi yutkunduk; “dünya teh-

likelerle dolu / insan kendine tekin değilse," dedi, kalakaldık. Sırı yaşanmışlıklarla dökölmüş, gün görmüş bir aynanın türlü açılardan seyrettirdi bize kendimizi. Hatırlattı en derinlere itelediklerimizi.

Olsun varsın, bunlar recm değil, şair taşları. Gül bitti üzerinde, isabet ettiği gönöl yaralarının...

11 Mart 2005

SANATÇININ ÇİLESİ

Yaşadıkları ülkeye ve dünyaya hükmetmiş, zamana boyun eğdirmiş sanatçıların, çoğunlukla kendi hayatlarıyla başa çıkamayışları hep etkilemiştir beni. Bu ne yaman çelişkidir ki kendisi dışında her şeye kadir, çok şeye muktedir, bir kendi hayatı karşısında âcizdir sanatçı?

Bu yakınlarda büyük bir sergi ve etkinliklerle anılacak olan Fikret Mualla, işte tüm bu soruları bir kez daha sordurdu bana. Bugün resimleri en pahalı ve en çok sahtesi üretilen ressamlardan biri olan Mualla, Fransa'da bir düşkünler evinde ölmüş ve kimsesizler mezarlığına gömülmüştü.

İşte ressam dostu Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun anlatımından bir Fikret Mualla portresi:

Bir ressam tasarlayın ki aklına estiği zaman resim yapmaktan başka hiçbir şeyden sorumlu değil. Haftada üç gün aç susuz dolaşmayı göze almış, kırlarda böğürtlen toplarcasına sokaktan izmarit toplayıp içiyor. Eşin dostun yardımıyla birkaç resim satabilirse ilk işi en sert içkilerle kafayı çekmek, en pahalı yiyeceklerle karnını doyurmak ve en sunturlu küfürlerle etrafındakileri kasıp kavurmak oluyor. Odasında bir çekinge sürüsü gibi her yanı kaplayan sefalet bulutundan bir tek şey kurtulmuş. Boya kutusu ve fırçaları. Paleti, çiçek gibi tertemiz...

Resim, Mualla'nın mabedi, kutsal sığınağı, tek gerçeği. O yüzden bir tek orada mutlu, bir tek orada bütünlüklü. Resimlerinde işte bu nedenle inadına cıvıl cıvıl sokakların önüne bir şarap testisi ile tabağı içinde leziz bir balığı yerleştirmiş. Kendi resimlerinin Tanrısı o, istediği kurgulara hükmedebilen bir yaratıcı. Ama geri kalan zamanda lanetli bir ölümlü işte. Üstelik bizzat kendi kendinin yıkıcısı. Çoğu resmini, biraz şarap, biraz yiyecek karşılığı yok pahasına elden çıkarmış. Yaratıcılığı sık sık alkol sorunları dolayısıyla akıl hastanesinde ve karakollarda geçirdiği zamanlarla bölünmüş. Ama o başka türlü bir hayat bilmiyor işte. Hayat dediği, resmettiği mutlu saatlerle geri kalan kahır zamanlarından ibaret. Çelişkinin sarkacında acının dayanılmaz boyutlarına ulaştığındaysa en temiz itirafında bulunuyor işitebilen kulaklara: "Kendimde resim yapacak gücü göremiyorum artık... Çalışmayı deneyen, çevresindekilerin söylediklerine ve bir parça kabiliyeti olduğuna inanmayı deneyen bir ölüyüm sanki. Ama aslında ne kendime inanıyorum, ne de çevremdekilere. Korkunç bir şey bu. Evet ölmek bu. Belki çok fazla resim yaptım..."

Belki bu dünyanın çirkinliklerine dayanamayacağı kadar çok sayıda ve çok güzellikte resimler yaptı. Kelimenin gerçek anlamıyla ekmeğini resimden kazandı ama bu uğurda sanatından taviz vermedi. Resim onu o kadar tamamlıyordu ki başkaları için vazgeçilmez olan pek çok şeye ihtiyaç bile duymadı: "Çok şükür sobam var. Burada saat yedi buçukta şafak söküyor... Fırçayı atıyorum, sıra şaraba geliyor. Biraz sonra, yani bir çeyrek kadar vakit geçirerek fırçaya dalıyorum; onu atıp şarap içiyorum. Günlerim böyle geçiyor bu sakin köyde. Konuşacak kimseler yok..."

Ve resmini, günlük hayatının sıkıntılarının uzağında tuttu. Barları, bistroları, restoranları, sirkleri, genelevleri,

oralardaki insanları, sokakları, çıplakları, balıkçıları çizdiği resimlerinde renklerini hiç soldurmadı. Bu haliyle de sanatçının kim bilir belki de doğasından gelen çelişkinin en somut haline dönüştü varlığı. Dünyayı sanatıyla yeni baştan yaratan ama bir kendi hayatına hükmü geçmeyen insanın dramı... Genelin kurallarına göre deli kaldığı noktada kendi kurallarını oluşturdu, bedelini hayatıyla ödeye ödeye. Ve belki de yapıtları o nedenle tüm zamanları aştı ülkeden ülkeye, dünden bugüne...

15 Nisan 2005

DEVİRİM ŞAİRİ MAYAKOVSKİ

Kendini ifade alanı hangisi olursa olsun, kimi sanatçılar başka türlü yer eder içinizde. Sadece ürettiği eserlerle yetinemezsiniz, o eserlerin arkasındaki insanın ve hayatın peşine düşersiniz. Tıpkı benim bu aralar Mayakovski'nin izini sürüşüm gibi...

Bir sanatçının birden belli bir dönemde "sizin insanınız" oluşunda kuşkusuz o kişinin yeteneklerinin ötesinde sizi o tercihe yönlendiren bireysel nedenleriniz de rol oynar. Sovyetler Birliği'nin tarihi Ekim Devrimi'ni "kendi devrimi" olarak benimseyen ve tüm yetenek ve emeğini bu yeni düzenin hizmetine süren şair Mayakovski, benim için yanılgılarıyla yıldırıcı kişisel yaşamımdan ve hatalarında ısrarcı siyaset dünyasından kaçış anlamını taşıdı ve bana şifa verdi.

Mayakovski'nin şiirleriyle başlayan yolculuğum kısa sürede bu sert hatlı yüzün türlü çeşit duygu ifade eden birbirinden anlamlı fotoğrafları ve ibretlik hayat hikâyesiyle dolu biyografi kitaplarına uzandı. İsabet de oldu; onun hayatı çevremdeki pek çok şeyden daha anlamlı ve ilham vericiydi.

Pelteleşmiş beyninizde
kirden parlayan bir kanepede yan gelip yatan

semiz bir uşak gibi/pinekleyen düşüncenizi,
kanlı bir yürek parçasıyla tedirgin edeceğim,
dalga geçeceğim, geberesiye küstah ve zehir dilli.

Tek bir ak saç yok ruhumda,
yaşlılığın mızımlılığı yok onda!
Dünyayı bozguna uğratacak sesimin gücüyle
yürüyorum– yakışıklı,
yirmi iki yaşında.

Yalnızca şairliğini değil, Tanrı vergisi ressamlığını, tiyatro oyunculuğunu, varını yoğunu devrime ve o devrimle birlikte oluşacağını umduğu onurlu, yeni insana adanmış Vladimir Mayakovski, çalışkanlığı ve inancıyla vurdu beni. Bohem tembelliklere yer yoktu yaşamında. 1919'un açlıkla boğuşan Moskova'sında ROSTA (Rusya Telgraf Ajansı) pencereleri diye adlandırılan ve her gün bir yenişiyle karşılaşılacak yalın resimli, kısa sloganlı altyazılı ve cephelerdeki son durumları bildiren telgraf haberleri içeren pankartları hazırladı yıllarca.

Belli bir edebiyat çevresinin takdiri fazlaca anlamlı değildi onun için. İlle de heybetli gövdesi ve tok sesiyle ortalarına fırladığı öğrenci ve işçi yığınlarına haykıracaktı şiirlerini. Şiir, yüksek sesle okunmak içindi.

Ama bunlar da değil; benim için onun en büyük devrimciliği zamanı aşabilmesinde. Alın elinize bir Mayakovski kitabını, karşınızda daha dün yazılmış gibi körpe ve her dem genç bir yüreğin sesini duyacaksınız. Hayatın başka türlü olduğuna sevdalı bir yüreğin gür sesini duyacaksınız.

Ben,
altın dilli,
her sözü
ruhu diriltene,
bedeni yeniden doğuran,

diyorum ki size:
en küçük toz tanesi bir canlının
değerlidir benim yaptığım ve yapacağım her şeyden!

Her yeni şair bir müjdeydi Mayakovski için. Sığ rekabetler onun dünyasına yabancıydı. Tüküreyim içine / en yüksek derecede / şöhretinin de / parasının da / ve o türden ne varsa: / şiir iktidarını/paylaşacağız diye / niye dövüşmeli ki? / Yığmak varken üst üste / okşayan / kamçılaman / sözcük dizilerini diye haykırıyordu. Kafkasları dolaşırken kardeş cumhuriyetlerin yerel dillerine büyük saygı duyarak bu yeni yetenekleri arıyordu.

Şair dostu Yesenin "Bu yaşamda, ölmek yeni bir şey değil / fakat daha yeni bir şey değil yaşamak da" diye noktalanan şiiri ardında bırakıp intihar edince, Mayakovski hayatı olumlayan bir mesajla ona ve insanlığa seslenecekti:

Gezeganimiz
sevinç duymaya
fazla elverişli değil daha.
Sevinci gelecek günlerden
koparıp almamız gerekiyor.
Ölüp gitmek zor bir şey değil bu yaşamda.
Yaşamı yaratmak çok daha zor.

Belki de bu yüzden her günü gibi başladığı 14 Nisan 1930 sabahında, kendisine hasetle saldıranları, iç siyasetin çalkantılarını, hastalıklarını, aşk kırgınlıklarını tek bir kurşunla noktaladığında kimse Mayakovski'nin intihar ettiğini düşünmedi. Olsa olsa bir düelloda vurulmuştu, hayatın onurunu koruyarak...

3 Haziran 2005

ÖLÜME EL İNSAF

Hayat tuhaf... Bazen en yakınınızdakiler uzaklaşır da en yabancılarla akrabalık ilişkisi geliştirirsiniz. Açıklaması yoktur: Kan kaynamış bir kez, ruh kendine yoldaş bulmuş. Derken bir yerlerden o keşfedilmiş yoldaşın ölüm haberi gelir. Akrabanızı yitirmiş gibi olursunuz. Kimse anlamaz.

Ölüm daha da tuhaf.. Hayatı sizin için yaşanılır kılan birilerine isabet eder, o canla birlikte sizden de bir şeyler götürür. Bakarsınız sağa sola: Dünya devam etmekte, çocuk dondurmasını yalıyor, şuradaki genç kız kahkahalarla gülüyor bir şeylere, televizyonda diziler, spor karşılaşmaları akıp gidiyor. Oysa siz dünya bir anlığına dursun, kalakalmışlığınıza eşlik etsin istiyorsunuz. Yok öyle bir şey. Sayıklar gibi tekrarlıyorsunuz sizi çoğaltmış, şimdi de o inanılmaz gidişle çok fena azaltmış o ismi: Kazım Koyuncu ve o sözcük: Öldü.

Ses ölmez ki. İşte şarkıları burada. "Koyverdin gittin beni Allahundan bulasun. Kimse almasun seni yine bana kalasun," diyor o içli çığlığıyla. Hem de bir Türkçe, bir Lazcayla da sınırlı değil ki söyledikleri. Hemşince, Gürcüce, Mergelce... İyi de bu ölüm hangi dilden anlar? Kalbin sözünü de mi işitmez? "Karadeniz müziğiyle kendi içimden geçenleri bir araya getirdiğim serüven eninde

sonunda bitecek. Yeni şeylerin peşinde koşacağım. Yani hayatımın sonuna kadar Karadeniz müziği yapmayacağım. Çünkü ben sadece Karadenizli değilim,” diyen bu insanın hiçbir sözüne mi kulak vermedi ölüm? Yaş otuz üç, her şeyin tam ortasında “bu kadar” deyiverirken bu cana, neydi gerekçesi ölümün? Ne düşünmeli, meleklerin repertuvarlarına Lazca şarkıların katıldığını mı... Çocuk yaşta kitap okuyan, eline mandolinini alan küçük Karadenizli oğlan... Kendisi şarkılarıyla başkalarının hayatını değiştirmeden çok önce bir kitapla yönünü belirleyen... “Milan Kundera’nın *Yaşam Başka Yerde* isimli bir kitabı vardı. O kitap, Jeromil adlı şair bir çocuğun hikâyesini anlatıyor, bir sürü masum ve küçük firarlarından oluşuyordu. O kitapla kendi hayatımı çok fazla bütünleştirdim. Öyle ki kitabı okuduktan sonra bütün amacım üniversiteyi kazanarak büyükşehre gitmek oldu,” demişti tüm samimiyetiyle. O büyükşehre kendi Hopa’sını, koca Karadeniz’ini, biricik bireysel dünyasını, unutulmuşluğa terk edilen eserleri, dilleri, taptaze yorumları, yeni arayışları getirdi. Hırçın dalgalarıyla ayaklandırdı Marmara’nın sularını. Yıkandık, arındık.

“Bizde çok yağmur yağar, toprak kaymaları olur. Hayat sert ve zordur. Bizde onun için de çok fazla şiir, hüznün, aşk, biraz da şiddet vardır,” sözleri, farklı kimliklerini nasıl da benzersiz bir biçimde kişiliğinde harmanladığının sayısız kanıtlarından biriydi. Kendini ve meramını anlatıyor, doğru bildiklerini savunuyordu. Farklı kültürlerin yaşatılması, bu doğruların en başta geleniydi. O Karadeniz’i bir tek Karadeniz’de yaşanır olmaktan çıkarırdı, her yere mal etti. Çünkü kendisi de zaten, “Kocaman bir hayat, onun içine de bir kere girme şansımız var. Ben hayatın tamamını istiyorum. Dünyanın bütün topraklarının benim olduğunu hissediyorum,” diyordu.

İşte ölüm böyle bir canı aldı otuz üçünde. Bilmem

ki ölümün insafını sorgulamak ne derece anlamlı... Ama elimde değil, çünkü acı teninize dokunduğunda akıl devre dışı kalır. Artık bedeninizin her yanı kalptir ve o kalp çok sızlar. Kendinizi nereye koyacağınızı, nereye tutunacağınızı bilemezsiniz. O dal gibi incecik insan, bedeninizden, ruhundan da büyük sesiyle şarkılarını söyler. Teselliyi de yine acının kaynağında bulursunuz: "Denizde kararti var bu gelen kayık midur / Ben ozledum yaru-mi ağlasam ayip midur / Oy dumanlar dumanlar hep dağlari sordunuz / Yureğumun derdini bilseydunuz ağ-lardunuz..."

1 Temmuz 2005

BİR YÜZ... BİR HAYAT

“Hayatım değişti mi diye soruyorsunuz. Şöyle diyelim: Nihayet benim de bir hayatım oldu...” Berlinli tiyatro yönetmeni Harry Meyen’le evliliklerinden oğlu David Christopher dünyaya geldiğinde böyle demişti Romy Schneider. Oynadığı altmışın üzerinde filmde birbirinden farklı hayat hikâyelerine can veren kadın, belki herkesten fazla kendi hayatının peşinde koşmuştu çünkü ömrü boyunca.

Bir Alman dergisinin kapağında görünce, yüzüne bir kez daha vuruldum ve biraz sonrasında onun kim bilir kaçınıcı kez okuduğum ama asla bitirilemeyecek hayatıyla baş başaydım. Hiçbir senaryonun onu kendi hikâyesi kadar zorlamamış olduğunu düşünmüştümdür hep. Bir kıyafetmişçesine kuşanıp çıkardığı rollere tezat, kendisini içinden çıkaramadı sanki. “Çocukluğunu cebine sok ve kaç çünkü elinde olan tek şey budur,” diye yazmıştı babası ilk filmi sonrasında. Ama hayat kaynağı oğlu bahçe parmaklıklarına takılıp ölen bir anne hangi çocukluğa sığınacaktı? Çocuğunu dünyaya getirdiği eski eşi kendisini asarak intihar etmişken, nice aşkın, alkolün, hapın, operasyonun, ailesi boşandıktan sonra yatılı okullarda geçirilmiş çocukluğun, terk edilmişliğin, ihanetin ve aldatmanın yükünü kaç role akıtacaktı? Sanki hiçbir

film yetmiyordu ona “oğluma ve babasına” ithafıyla sevdiği ölümler için çektiği son filmi de dahil olmak üzere...

Kendisini üne kavuşturan ama sonrasında lanetli bir hafta olarak üzerine yapışan Sissi için, “Sissi mi, ben uzun zamandır Sissi değilim artık. 42 yaşında mutsuz bir kadınlım ve adım Romy Schneider,” diyecekti ölümünden birkaç ay önce. Kendi hayatını istiyordu deli gibi. Peşinde olan medya ordusundan, eski aşklarından, ölen sevdiklerinden, Alain Delon’a âşık olup Paris’e kaçtığı yıldan beri kendisini hain ilan eden Alman seyircisinden, her şeyini verdiği sinemadan ve ölümüne yaşadığı bu hayattan kendisini istiyordu umutsuzca.

Onun yüzünü ne zaman görsem mihlanırım. Bu duyguyu yaşayan ne ilk ne de son insanım. Üstelik ben sonraki kuşaktanım. Çıkıp da, “Romy Schneider filmi hayatımın şu gününe denk geldi,” diye kişisel bağ bile kuramam onunla ama yine de pek çok çağdaşımdan daha yakındır bana. Yüzü o kadar çok şey anlatır ki nefesim kesilir. Bir an fotoğrafı bırakır sonra yeni bir şeyler daha bulmak üzere aynı haritada yeniden dalarım.

Zamanının ilerisinde yaşamış insanların kaderini o da paylaşmış sanki. Kimselerin olmadığı kadar modern bir kadın o. Sissi’ye inat sunduğu çıplaklığında en giyinik halinin doğallığında. Çaresizliklerini itiraf etmekten kaçınmayacak kadar güçlü, kendisiyle alay edebilecek kadar cesur... Her sıfatı ve karşıt anlamlısını müknatıs gibi üzerine çekiyor sanki ismi. Dolayısıyla tezatların dışavurumu aslında o benzersiz ifadesi. Bedeli ağır ödenmiş çizgilerini gıcınmadan taşıyor yüzünde, o yüzden de yıllar geçtikçe cici bir maskeden çıkıp her zerresiyle yaşayan bir kadın oluyor hepimize. Bakmaya doyamıyoruz.

Çılgınlıkların, acının, aşkın, tutkunun, dostluğun, düşmanlığın, öfkenin ve şefkatin harmanından geçmiş yaşamında replik misali cümlelerle anlatmış kendi hikâyesini.

O replikler gün gelir sizin bir ödeşme ânınıza cuk diye oturur. Esprisiyle ağlatır, trajedisiyle gülümsetir; çünkü her şeyin, hayatın ve hatta ölümün ötesine geçmiştir Romy.

Bundan 25 yıl önce mayısın 29'unda öldüğünde benim hayatıma doğmamıştı henüz. Sonra da hiç ölemedi zaten. O yaşlanmayan yüzüyle baktı benim yıldan yıla değişen yüzüme. Onu sevmek hayatın hakkını vermek demektir. Hayatı hayatımı, yüzü yüzümü çoğalttı. Kendi ruhuna pek denk olan İstanbul'dan ona selam ettim çeyrek asır sonra.

Acıyla gülümsedi.

1 Haziran 2007

AİDİYETSİZLİKLER KRALİÇESİ

Bir süredir insanların hayat hikâyelerini okumak daha yakın geliyor ruhuma. Sanki yaşanan hayatların izini sürdükçe, kendim için de bir çıkış yolu bulacağım. Hayatının izdüşümlerini incelikle sanata dönüştürebilmiş yazarları çekiyor içim bir de en çok. Hayat ve edebiyat arasındaki o zorlu sırat köprüsünü defalarca kat etmiş yüreklileri arıyorum. Kendi aidiyetsizliğimi onlarınkilerle tokuşturabileceğim ruh yoldaşlarını, Jean Rhys gibi.

Çağdaş İngiliz edebiyatının değeri sonradan anlaşılan büyük kadın yazarı Jean Rhys'in (1894-1979) *Geniş Geniş Bir Deniz, Ayrılıktan Sonra, Dörtlü, Karanlıkta Yolculuk* ve *Günaydın Geceyarısı* kitapları Türkçede de yayımlandı. Asıl adı Ella Gwendoline Rees Williams olan ve İngiliz sömürgesi Batı Hint Adaları'nda doğan Jean Rhys, aidiyetsizliğin acısıyla yoğrulmuş kadın karakterleriyle tanındı.

Beyaz bir yerli kadın olarak Paris ve Londra'da arayışlarla geçen hayatının çentiklerini, ustalıklı bir mesafe ve gözlemle öykü ve romana dönüştüren Rhys, *Günaydın Geceyarısı*'nın yazılışının üzerinden yirmi yıla yakın bir süre geçtikten sonra bir gün romanın BBC'de radyofonize edilerek yayınlanması üzerine hatırlandı. Hayatta olup olmadığı bile bilinmemekteydi. Yazarın izini süren

meraklıları, sonunda onu bir kıyı kasabasında yazdıkları ve içtikleri arasında bir başına buldular. Yıllar önce bıraktığı Londra'ya dönen yazarın kitapları ardı ardına basılmaya başlarken kendisine de İngiltere'nin en büyük iki edebiyat ödülü verildi. Ama artık 72 yaşında olan yazarın bu ödüllere tek yorumu, "Çok geç kaldılar," demek oldu.

Ya da kim bilir belki kendisi fazla erken gelmişti bu dünyaya. Batı Hint Adaları'nda geçen çocukluk... Londra'nın sisli, Paris'in puslu sokaklarında arayışlarla tüketilen gençlik... Hep erkekler, onların tahakküm kuran ve çatışmaya yola açan varlıkları. Ve erkeklerden de zor kadınlar, hor gören, açık yakalayan, insanı daha da yalnızlaştıran kadınlar. Kaybedilen masumiyet, hayatta kalma mücadelesi, yoksulluk, bir başına ölümü bekleyiş... Hep bir kenara itilmiş insanların birbirine karışan anı ve hayalleri...

Ayrıntı avcısı Jean Rhys, günlük konuşmaların satır aralarını, en kibar sözlere gizlenmiş hakaretleri, gecenin karanlığına itiraf edilmiş korkuları sergiledi acımasızlıkla. Kendisi yazabildiğine göre siz de okuyabilmeliydiniz. Yapabileceğiniz en az şey konuşmayanların iç sesine, suskunluğun yankılı haykırışına bir kez olsun kulak vermektir.

Ve yemin ederim, bunu yapmak dünyanın en zor işlerinden biriydi. Üniversite yıllarında elimde Jean Rhys kitaplarıyla dolaştığım günlerde bahçenin ortasında katıla katıla ağladığımı hatırlarım. Bir kitabın insanı katılır hale getirebilmesi benim için çok sarsıcı ve unutulmaz bir deneyimdi. Aynı oranda herhangi bir duygu uyandıramayan kitapları okuyamaz oldum o günden sonra. Kitap dediğin sevinçten bulutlarda uçurmalı, sonra da acıdan yere çakmalıydı.

Aidiyetsizlikler kraliçesi olarak yer etti içime Jean Rhys. Hayatı ile edebiyatını pek kesif bir noktada buluş-

turan yazar, *Jane Eyre* romanında evin üçüncü katında, kilit altında tutulan deli kadın Bertha'nın anlatılmamış hikâyesini uzak diyarlarda kurgularken insanın insana yabancı kalışının kahırlı şarkısını mırıldandı kendi dilinden. Bol içkili tesellisiz barlarda, mor çiçekli duvar kâğıtlarıyla kaplı ucuz otel odalarında, sefil hastane koridorlarında ve ıslak, تنها sokaklarda kendi yılgın adımlarının yankısıyla baş başa olan insanları inkâr edilemez, görmezden gelinemez bir halde sergiledi. Kendisini de "çizmelerle dolu dünyada bir paspas" olarak tanımlayabilmiş bir yazardan başka ne beklenebilirdi ki?

Üstüme basıldıkça artık onu okurken katılamadım bile. Sadece anladım. Hayat bazen çamurlu bir topuktan öte bir şey değildi...

22 Haziran 2007

ŞAİRLERLE HASBİHAL

TURGUT UYAR

Sonunda o en diri anlamına varırım
Sonunda ölümün yaşamının gelip geçmenin
Sonunda yaban denizlerin sürek avlarının
Sonunda

Göz kırpımlık bir andır aymak, içindeki kırk birinci odayı bulmak, o bütün şifrelerin kırıldığı, bütün anlamların en dipteki öze soyunduğu. En çok da aramak için yaşar sanki insan, bulduğundan öte aramanın kendisidir, ömür diye geçirdiği. Ve deneyimlerden devşirdiği önceliklerle kendini sil baştan dokur bir zaman. Ana rahmi sonrası kendi kozasından çıktığı, arayışların sonlandığı yer ve andır burası. Mekânsız yer, zamansız andır. Sonsuz bir şimdidir, yerkürenin en merkezidir. Kovulan cennetin, araftaki kapı önüdür. Kapı tıklatılmaz bile, arafta olmak yeterdir.

Kuzuların o doğar doğmaz arayıp yediği
En güzel kuşları tüylendirip uçuran
Bir yere geliyorum boş tenekeler
Kirli sular bulanık sular temiz sular

Elbet bir ilk zaman vardı. O insan denen canlının ağzından çıkan ilk söz, çevresine yönelttiği ilk bakış, te-

ninde duyduğu ilk ürperti ve içindeki ilk inilti... Sonra kirli olanı da keşfetti, iyi olma kudreti oranında dönüşebileceköi kötüyü ve irade adına bu ikisi arasında seçim yapma özgürlüğünü. Türlü çeşit hayat suyunun önünde duran boş tenekeleri. Bir an durdu, sahi neyle dolduracaktı kendini? Bu soruyu sorduğu, yanıtına koştuğu an, nasıl bir insan olacağını belirlediği gündü.

Bir yere geliyorum karşı geçe bozgun
Üç çağın kocaman kocaman yatan gölgesi
Akşamüstleri ellerim boş değıl
Topraklar taşlar altın tozları benden uzaklar
Bir türkü beriden bana benden ötelere
Üçe kadar sayıyorum bu geçedeyim
Korkmuyorum kaçak değılim iğretiyim

Çokluk keskin dönemeçlerden, bir önce ve sonra yaratan dönüm noktalarından uzak durur insan. Güvenli limanlarda kendini layıkıyla gemi gibi hissedemesen de, yine de gemi denir adına ne de olsa. Öteleri göze aldığında, başta kendin olmak üzere insanlığın dipsizliğine yuvarlanırsın an gelir. Her çağın acısından, tescilli kötülüğünden geçer, insan onurunu bileylersin. Kadri bilinmemiş mucitler, seyyahlar, dâhiler, adsız fedakârlar, savaş dışı imkânları arayan komutanlar, ektiği sardunya çiçeğıyle dünyasını güzelleştiren, kocaman gülümseyen kadınlar, çocukla dil tutturabilen yaşlılar kervanına da katılabilirsin, iğretiliği, ürpertici insan nemini göze alırsan... Ya da diğeryola saparsın: Tarihteki geçmiş zaman hataları sanki başka türlerin hikâyesidir, bağlantı kurmadığın sürece sana da yineleme hakkı verir. Bu yüzden denilebilir ki tarih değıl, tarihsizlik tekerrürden ibarettir. Ve acı sanki bazı coğrafyaların ısrarcı kaderidir.

Bu türkye kimseyi katmıyorum
Sonunda böylesi daha iyi
Kısrak sağrılarını düşünmek daha iyi
Hayvan yemlerini otları düşünmek daha iyi
Sarsmayın iğretiyim daha iyi
Sonunda belki bulamam
Belki istemem

Kendi bildiğin yolda tek başına yol alırsın bazen. Aidiyetsizlikleri baştan kabullenerek ama en çok da o yabancı yalnızlık yüzünden, bilinene, somut olana, ele gelene ihtiyaç duyarak onca ihanetin arasında. En gözle görünür olana sığınırırsın çaresiz, aklın kasırgasında. Bir hayvana, bir bebeğe, doğaya, toprağından hırsıla sktğn köklü çimene, üzerine üzerine gelen denize. İğretiliğini kabullendiğin oranda sağlamsın. Çürük temel kadar es-sahsın. Ne de olsa çürütücü nemi de sineye çekmişsin deli rzgrları karşına alırken, hayatın tam iliğine akarken. Ölüm m, o hep bir adım ötededir...

Sonunda kanlı oyun

Ve o ölüm bazen insan elidir.

2 Kasım 2007

ŞAİRLERLE HASBİHAL

CEMAL SÜREYA

Sesinde ne var biliyor musun
Bir bahçenin ortası var
Mavi ipek kış çiçeği
Sigara içmek için
Üst kata çıkıyorsun

Çünkü bazı günler şehir küçülür; bıktırıcı, köhne bir tiyatro dekorundan ibaret kalır. Yokuşlar kısalır hatta. Bir tek deniz kendi gibidir bu sığılığın ortasında. O yüzdendir yüreği dar olanların vapura atlaması can havliyle. Kendini suya atar gibi bakması o çağiltılı köpürtüye. Hep daha üste çıkması. En üst açık... Bir parça gökyüzünde yâd edilebilecek hatıralar, beklenecek umutlar devşirmesi içinden. Ses diye çıkaramadığı ne varsa salar rüzgârlı boşluğa. İnsanlar sigara içtiğini zanneder. Ama zaten hangi sigara sadece sigaradır ki?

Sesinde ne var biliyor musun
Uykusuz Türkçe var
İşinden memnun değilsin
Bu kenti sevmiyorsun
Bir adam gazetesini katlar

Cam silmelik gazeteler var. Bir evden bir eve taşınıırken kırılacak eşyaların sarıldığı gazeteler. Boya badana zamanı yere serilen gazeteler. Bir de kan donduran, hayat durduran gazeteler. Hep satır aralarını okuduğun, boşluklarını doldurduğun... Karşında oturan adamın rasgele açtığı sayfada çırpınır bir an yüreğin. Nefesin kesilir. Dünya, içinden haberler geçen insanlarla ilgilenmez, haberdeki insanlar da adı üstünde haber konusudur sadece. Adabınla okumak ve sadece haberlerin mesafeli okuyucusu kalmak şeklinde de özetlenebilir yaşama mahareti. Beceremiyorsan uykusuz ve yurtsuz kalırsın. Seni de okunmuş gazeteler gibi vapurun bir köşesinde unuturlar.

Sesinde ne var biliyor musun
Eski öpüşler var
Banyonun buzlu camı
Birkaç gün görünmedin
Okul şarkıları var

Her yeni darbe okul günlerine götürür elbet. Kaç yıl önce olursa olsun, o üniformalı iğretiliğe ısınlanırsın yeni karanlığında. İlk yaraya... Başından aşağı kaynar suların boşaldığı, o yüzden soğuk duşlar aldığın ve ılık ılık ağladığın anlara o suyun altında. Tufan günleri de denebilir adına. Kimse bilmemiş o suları, şarkılar söylemişsin inadına.

Sesinde ne var biliyor musun
Ev dağınıklığı var
İkide bir elini başına götürüp
Rüzgârda dağılan yalnızlığını
Düzelتيyorsun.

Şemsiye gibi, atkı, eldiven gibi taşınmıyor bu meret yalnızlık. Emanet bir giysi gibi duruyor daha ziyade üye-

rinde. Habire çekiştiriyorsun da daha beter buruşuyor sanki. Dağılımlıkla kan kardeştir yalnızlık. Allahtan üst açıkta sert eser poyraz. Dört yana savrulmuşluğuna rüzgârı bahane edersin. İçindeki sen, kendini yutmaz.

Sesinde ne var biliyor musun
Söylemediğin sözcükler var
Küçücük şeyler belki
Ama günün bu saatinde
Anıt gibi dururlar

Uykudan ya da uykusuzluktan ilk kalkış ânına denk geldiği için, adı üstünde sabah mahmurluğu olduğu için gafil avlanır insan kendine en çok, değil mi? Sabahın o ilk ânında henüz kimse kuşanmaz aslı gibi suretlerini. Ezberlenmiş repliklerini bir kenara kor. Göz konuşur onun yerine. Susulana bakar göz. Sonra bir de ne göresin: Lal dilinden sızıvermiş kendinden esirgediğin sözcüklerin. İnkâr edemezsin.

Sesinde ne var biliyor musun
Söylemediğin sözcükler var.

Söyleyemezsin çünkü zaten kimse duymaz. Kazara duyansa anlamaz. Ve hatta kazara duyup kazara anlayan da yanında kalmaz. Ama sesine sinen söylenmemişlik zaten muhatap aramaz. O bir kere akmıştır artık toprağa, hayatımız ve ölümümüz olan toprağa. Yalnızlığın anadilidir söyleyemediğin sözcükler. Hiçbir dile çevirisi olmaz. İnsanlar, “Ne o, pek sessizsin bu aralar?” der de, şairler hiç kül yutmaz...

16 Kasım 2007

ŞAİRLERLE HASBİHAL

EDİP CANSEVER

Usul usul konuşuyorlar aralarında
Denize bakıyorlar bazen –çatalını gezdiriyor biri
tabağında–
Gölgesi bir kuş ölüsü
Karşıda yeni budanmış bir ağacın
–Olsa, başlangıçlar sona kalsa–
Kolyesiyle oynuyor kadın –tabağında soyulmuş
elma–

Sonsuz izleyicisi olmak hayatın. İnsandan insana
akan en olası sıcaklıkların bilinciyle üşümek, bir çatalın
çizdiği tabak sesinde. Başlangıçlar sona kalmıyor ne de
olsa. Sona kalan donakalıyor daha ziyade, öğütürken bir-
birini habire. Bir tek doğa yeniler kendini sakınımsız.
Ama bir kez üşümeye gör, yok oluşu yansıtır köklü bir
ağaç da. Çünkü yaşadığındır gördüğün... Kolyelerden
darağacı ipi yaparken kendine, artık çok uzağın olmuş o
bildik yabancının önünde, ölürsün.

Saatime bakıyorum sık sık
Kapıyı gözlüyorum arada
Biraz soğuk mu geliyor ne –kapatır mısın–
Sinirli bir kırmızılık suya batıyor

Düşünüyorum, ansızın bir dost yüzü mü
Görmemişim de yıllarca.

En çok kalabalıklarda açar yalnızlık çiçeği. Ne zamandır bu ânı beklemişçesine anıların taçyapraklarından eski zaman kokularını salar ortalık yere. Burun direği o zaman sızlar işte. Tam da o zaman aranır bir dost eli. Basbayağı tutunmaya, o kimselerin fark etmediği uçuşunun kenarında. Hayatın o çok meşgul saatlerinin içinde bir gedik açılır da sanki, oraya düşüverir insan, ne geçmiş ne şimdi olan bir zamansızlığa. Halden anlayan birini umar, böylece delirmemiş olacaktır. Delirmemeye bir tanık bile yeter. Oysa o içine yuvarlanılan zamansızlık tek kişilik bir locadır.

Gelse
Değişmiş çok, yaşlanmış da
Sigaramı yakıyor durmadan
İstemem diyemiyorum –ama yakmasa–
Konuşuyoruz –konuşuyor muyuz–
Yazmayı bırakmış çoktan
Gerçi bir roman taslağı varmış kafasında
“Bir elimde elma, elmada bir el”
Diyorum
Hayretle bakıyor yüzüme
Bir bardak bira içiyor, çekip gidiyor az sonra.

İşte geldi biri. İyi bilinen, hayatın içinden kim bilir kaç vakit birlikte geçilmiş biri. İyi de onu, şu diğer masalardaki yabancılardan ayıran ne? Herkesin sözü birer sigara dumanı, oluşmaya ve dağılmaya teşne. Varmayan sözler kan dondurur. O uçuşumu çağırır kendi sesinin yankısı çünkü karşındaki seni görmeden bakakalmıştır. Bu şimdiki daha beter bir yalnızlık. İnsandan insana var-

dıran umut köprüsünü yıktı. Her söylediği ya da tam gerekirken söyleyemediği, o köprünün suya düşen taşlarıydı. Kulağında patlar o tok düşme sesi.

İçinin sularına taşlar yağarken, o ardına bakmadan gitti.

Kadranı kırmızı saat
Plasterle tutturulmuş kırık cam
Şurda burda plastik çiçekler
Evet, aralık kapıdan soğuk geliyor
Tam kalbimin üzerine bu akşam.

Ve zaman ilerler. Kimsenin gözünün yaşına bakmadan akar asabi kol saatlerinden, hoyrat duvar saatlerinden. Kırılanı atmak gerekir, kırık yapışmaz. Yapışsa da öyle bir iziyle kalır ki, yine atasın gelir baktıkça. Sahte olan her şeyin toplamındaki hiçtir yalnızlık. Oysa günlük hayat hiçleri hiç hesaba katmaz. O yüzden bir kenarda durur nemli ve iğreti yalnızlar. Piyango biletlerine, cam tüp içine konmuş kırmızı kumaş güllere, kaldırım kenarındaki ezilmiş, ölü kediye, neon tabelalara, ayakka-bıya yapışmış çamura, atılan bir omza, ağlayan çocuğun yediği şamara bakar, bakar, bakar...

Ölüm
Sen en güzelsin bu saatlerde
Büyütmüş yetiştirmişsin beni
Söyler miyim sana hiç hayran olmasam.

Hayatın hakkı verilmediğinde ölüm kendini güzel-ler. Daha bir canlı olur can ölümler özlem saatlerinde, çünkü boşlukları uğuldamaktadır hâlâ. Yeri doldurulmayan boşluk kendini kendi gölgesiyle tamamlar yine. Kabul edemezsin; edemedikçe tutulacak yasın, gidecek meza-

rın olmaz. Art arda sayıklarsın ölülerini ve ölümü. Ölüleri özleten hayat daha mı canlı sayılır sahi?

Bugün de ince, bugün de kırıldı kırılacak
Bugün de
Tam nerede kalmışsam.

Bir ince teldir içindeki, mantık ile delilik arasında. Üzerinde gider gelirsin ip cambazı misali. O yüzden biraz sarsak olur ya hayattaki adımların. "Önüne baksana be kardeşim. Kör müsün?" derler. Tam da önüne bakıyordur aslında. Bakılacak hiçbir yüz olmadığı için hatta. Rotasını senin çizmediğin ama istikametini olduğunu artık pek fena bildiğin o tel boyunca devam edersin adımlarına. Tam nerede kalmışsan oradan. Miladından.

7 Aralık 2007

CHAGALL'IN AHLAKI

Ders kitaplarında tanımı yapıлып da kendisi anlatılmayan şeylerin başında gelir ahlak. Bunun esas sebebi de ahlak denen olgunun tam da kuralların bittiği yerde başlamasıdır. Her günün her anında müfredat dışı türlü çeşit ahlak sınavlarından geçeriz. Kararlar, sözler, hatalar, pişmanlıklar, vazgeçişler ve başlangıçlar arasında belirler ahlak. Kendimizi onunla kurar ve yıkarız.

Kimi sanatçılar da kendi eserlerinin sanatsal değeri bir yana, insanlık ahlakını sorgular. Hiçbir akıma dahil edilemeyen, renklere bile bambaşka bir doku kazandıran ressam Marc Chagall da, tanığı ve parçası olduğu toplumsal çalkantıları en az özgün hayal dünyası kadar ustalıkla yansıtan bu sorgulayıcı ruhlardan biridir. Chagall'ın büyüğü dünyanın en ahlaklı insanı olmasından değil, insan soyuna ait her tür zaaf, kudret, vahşet ve şefkatle ödeme gücünden gelir. Sonunda Chagall, sanatçının bile tanımını, bahsettiğim türden bir hesaplama ahlakı üzerinden yapacak ve şöyle diyecektir: "Hepimiz iyi bir insanın kötü bir sanatçı olabileceğini biliriz. Ama hiç kimse büyük bir insan ve aynı zamanda iyi bir insan olmadan hakiki bir sanatçı olamaz."

Çarlık döneminin sonlarında Rusya'da Yahudi bir ailenin çocuğı olarak dünyaya gelen Chagall, aile evinin

kurulu düzeninden çıkarak toprak ya da ticaret dışında sanatla uğraşan ilk el olmanın sancılarıyla yüzleşti. Sonrasındaysa savaşın dehşeti onu bir ülkeden diğerine savururken onca yıkım karşısında korunaklı kıldığı umudunu yansıttı tezatların içinden. Birinci Dünya Savaşı başladığında Almanya'da sergilenen tablolarının yanı başında bombalar patlıyordu. Rusya'daysa Bolşevik Devrimi'nin coşkulu günlerinin ardından ödeşilecek bir diğer gerçek belirmişti olanca acı tutuculuğuyla: Giderek totaliter bir rejim olmaya yönelen devrim, sanata da kendi tanımını getiriyor ve bir yarar gözetemediği Chagall'ın resimlerine, "İnekler neden yeşil, at neden gökyüzünde uçuyor?" diye soruyordu. Oysa Chagall için resim yeni bir dildi. Dünyanın zembereğinden boşaldığı bu zamanları o da alışlageldik bağlamından ayırdığı nesne ve insanları bir araya getirerek yansıtacak ve yeni bir aidiyet bulmak üzere yola çıktığı Fransa'da bir ahlak tanımı gibi anlatacaktı resimlerini: "Tanrı, perspektif, renk, İncil, biçimler ve renkler, gelenekler ve insan hayatı olarak adlandırılan her şey—sevgi, güvenlik, aile, okul, eğitim, peygamberlerin sözleri ve İsa'da yaşam—bütün bunların hepsinin çivisi çıktı. Belki ben de zaman zaman kuşkuyla doluyordum. Böyle zamanlarda altüst olmuş bir dünya resmettim, figürlerin baş kısmını söktüm, onları parçalara ayırdım ve boşlukta bir uçtan diğerine salındırdım."

Elbette bu coğrafi salınışlar yoksullukla da sınıandı. O zaman da, "Adım Marc, duygusal hayatım hassas ve cüzdanım boş ama yeteneğim olduğunu söylüyorlar," deyiverdi Chagall. Hayata olan sadakatini de, "Paris'te ne sanat akademisine ne de profesörlere gittim. Şehrin kendisi her şeyiyle, günün her ânıyla öğretmenimdi. Pazardaki insanlar, garsonlar, otel çalışanları, çiftçiler, işçiler. Onların hepsi de daha önce hiçbir yerde karşılaşmadığım o aydınlanmış özgürlüğün sersemletici atmosferinden bir şeyler taşıyordu," sözleriyle özetledi.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar Fransa'ya dayanınca Chagall için bir kez daha sürgün vaktiydi. Gittiği Amerika'da da unutmanın kolaycılığına sığınmadı. Rusya'daki Yahudi kökeninden taşıdığı zamansız yüzlü bir hahamı, kızıl bayraklı, tüfekli askerleri, insanlığın günahlarının bedelini öder gözüken ve ışığı damıtan çarmıhtaki İsa'yı, alevlerden kaçan at arabalı insanları aynı tabloda birleştirdi. Sonra da devasa boyutlara taşıdığı bir vazonun içerisindeki çiçeklere âşık çifti kondurdu.

Mutluluktan uçurdu âşıkları şehrin semalarında. Ve egosuyla ünlü Picasso'ya şu sözü söyledi sonunda: "Chagall sizi resmettiğinde onun uykuda mı uyanık mı olduğunu bilemezsiniz. Kafasının içinde bir yerlerde bir melek olmalı."

O melek Chagall'ın vicdanından süzdüğü ahlakı aslında. Geldi ve bütün yalanlarımızı akıttı tablolarının karşısında...

30 Kasım 2007

ŞAİRLERLE HASBİHAL

GÜLTEN AKIN

“Rüzgârla ikimiz nece tenhayız”
dedi kraliçe
şekvaya sarılmış tatlı avuntuyla
uzak gibiydi geldiler yeni zamanlar
deli kraliçe nereye kaçabilir?

Hiçbir yere kaçamaz deli kraliçe. Adının önündeki sıfat engeldir kaçışlara. Yalnızca vardırılmayan yollara çıkabilir olsa olsa, yolculuğun kendisini hayat kılarak. Hem öyle cismen uzaklara gitmesi de gerekmez. Kendini tenhalıkta rüzgârla bir tutana her bir an yolculuktur zaten. Uğursuzluğuna akıl sır erdiremediği yeni zamanlar gelip çattığında, en bildik yanına, deliliğine sığınır kraliçe çaresiz. Kraliçe dediysek öyle tacı tahtı da var sanılmasın. Her mekânın her zamanın sürgünü devrik bir kraliçedir. Kendini deliliğinden bilmenin gönül rahatlığında yaşar. Dışardaki hiçbir yalanı içine sokmayışının helal konumunda. Günahlarını ve sevaplarını eşdeğerde sırtlayabilmenin onurunda. Bir de kendini deli rüzgârdan bilebilmenin umudunda...

sesleri gür, kocaman pabuçlar taşıyarak
şapkalar, tıraşlar, öfkeler taşıyarak

hep vardır dışarı, onlarındır
biz kullanmadık hiç zaman
eskidik ki kapıları açtılar

Kalamıyorsan git derler hep. Niye gidiyorsun diye soracakları yok. Burayı senin de kalabileceğin gibi kılalım diyecekleri yok. Hem tek tek insanla, insanda biricik olanla ilgilenecekleri de yok. Yığınları sever bu topraklar. Sorgusuz sualsiz, ezber sloganlı yığınları. Ortasından yarıp iki karşı kutup kılabilceğin ve birbirine kıydırabileceğin yığınları. Kimsenin kimseyi hiç duymadığı... Sokakları hodri meydan kılan bir “dışarıda” başka dillerin şarkısını mırıldanarak yürüyemezsin ıslık umursamazlığında. Sana tehlike öğretilir. ıslık değil, düdük sesine kulak kesilmek belletilir. Hele de içli sözlerin o çığırtnan sloganları bile bastırıyorsa, hele ki her dinleyeni can evinden vuruyorsa vay haline. Sana kapılar gösterilir. Kapıların yüzüne kapanma hali gösterilir hem de, çünkü sendeki vicdan değıştokuşunun hiç ama hiç tedavüle sokulmaması gereklidir.

ağzında bir macera tadıyla
“ben melâmet hırkasını kendim giydim eğnime”
dedi kraliçe

İş kapı gösterilmesinde değil. Hep gösterirler. Maharet o kapıyı bile bir iradeye dönüştürebilmekte. Dayatılanı bile hür irade belleyecek dirayeti göstermekte. Duvarlarla sıkıştırdıklarında başını gökyüzüne kaldırıp da, “Hey koca dünya,” diyebilmekte. Öyle dedi kraliçe. Başka türlüşünü bilemediğini itiraf ettiğı dünyaya. Nimet saydıklarının peşinden giderken lanetlenmeyi göze aldığını anlattı gözleriyle. Çünkü giyinilen o hırka ancak gözden göze anlatılabilirdi.

hırka yapıya dar, güne dar, sökükler lekeler kopmalar
geriye belirsiz dönüşler yaparak
deli kraliçe onarabilir.

Deli kraliçenin onarabilmesi bir umuttur. Onun hayatı yine de bir ucundan tutup onarabileceğini bilmek elbette hiçbir söküğü tam hiçbir lekeyi pak kılmaz ama yine de umuttur o delilik. Hayatın zıvanadan çıkma dönemlerine has delilik, akıl, yürek ve vicdan sigortasıdır. Yoksa tel atar insanlıkta, hem de öyle bir atar ki bitiştiremezsin bir daha. İşte o yüzden kuşanır kraliçe türlü çeşit çileden örülmüş, her ilmeği üzerine yağdırılan recm taşlarından dokunmuş o biricik, o has hırkayı. Korkacak bir şeyi kalmama hırkasını. Bir tek o hırkayı giymek zorunda bırakılanların anlayacağı denli bir arılıkla gülümser kötülüğe. Şafak vaktinin güneşi zifir karanlığa ilk alacalı ışık çentiklerini atmaya başlamıştır bir kere. Sadece o an için, güçsüzlüğünü teslim ettiği ânın kudretiyle hisseder: Onarabilir deli kraliçe.

8 Şubat 2008

ŞAİRLERLE HASBİHAL

ECE AYHAN

Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı,
Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür.

Sorulara yanıt vermesi öğretilir aynı rengin aynı şeklin gölge suretlerine dönüşen “aslı gibidir” çocuklarına. Soru sormayı aklına getirmemesi de öğretilir doğası merak olan hayat çıraklarına çünkü esas olan yalan ustaları olmalarıdır mezun olduklarında. Sindirme müfredatı, ders saatleriyle sınırlı kalmaz, teneffüslere de taşar. Önce kahkahaların duyulmazlığıyla başlar ruh ölümleri. Sonra neden sorusunun hiç ama hiç hecelenmeyişiyle. Boşluk gözbebeklerine dolar ve cinayet tamamlanır. Ne sandınız, kansız ölümler de vardır.

Devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu:

-Maveraünnehir nereye dökülür?

En arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı:

-Solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine!dir.

Hangi bölgede hangi istatistiki oranda ürün yetiştirdiğinden ibarettir coğrafya dersi. Kâinatı kapsadığı halde

yassı bir tek boyutlulukla sunulur, hiçbir sonsuzluk hissi yaratmasın diye. Oysa coğrafya, insanlığın toprak üzerindeki alın yazısıdır. Göçleri ve yerleşimleriyle, iklimdeki değişimlerle, dünyanın mağması, uzayın kara deliğiyle damardaki kanı gümbür gümbür attıracakken, sarı sayfalarına kenar süsü yapılan sıkıcı bir ders kitabının adı olur çünkü ancak sıkıldığı şeyleri merak etmezsin. Ve bu yüzden her şeyin sıkıcı olması gerekir ki hiç bilmeyesin. Yine de işte önleyemezsin, o tehditkâr gerçeği hiç değiştiremezsin: Sordurulmayan soruların yanıtı coğrafyanın ta kendisidir.

Bu ölümü de bastırmak için boynuna mekik oyalı mor
Bir yazma bağlayan eski eskici babası yazmıştır:
Yani ki onu oyuncakları olduğuna inandırmıştım

Oyuncak umuttur çünkü hayal gücünün anahtarıdır. Hakikatin kimi zaman paslı ve ağır kapısını gıcırtyla aralar. Yere kapaklandırıan günlük hayat gerçeklerine inat tüy gibi uçar boyutsuz diyarlarda. Ve hep bir ötesi olduğunu, mümkünatlı bir seçenek daha bulunduğunu fısıldar. Sonra oyuncağı değil çocuğu alırlar bir babanın, bir ananın elinden. Kimsenin oyuncağı olmak istemeyen çocuğu bırakmazlar oynasın diye hayatta.

O günden böyle asker kaputu giyip gizli bir geyik
Yavrusunu emziren gece çamaşırcısı anası
yazmıştır:
Ah ki oğlumun emeğini eline verdiler

Çok yüreği dağlanır, çocuğu herhangi biri olmayı beceremeyen anaların. Öne çıkanların. Göze batanların. Düzendeki yeri olmayan, dişliye çomak sokan evlatların emeğini eline verirler. Cemal Süreya'ya selam çakıp da

hayatlarına bir şekilde kastedenlere “üstü kalsın” diyecek çocuklardır bunlar. Analara kalansa hep bir “ah” sesidir, ezelden ebede hiçbir dilde karşılığı olmayan.

Arkadaşları zakkumlarla örmüşlerdir şu şiiri:
Aldırma 128! İntiharın parasız yatılı küçük zabıt
okullarında
Her çocuğun kalbinde kendinden büyük bir çocuk
vardır
Bütün sınıf sana çocuk bayramlarında zarfsız kuşlar
gönderecek

İsyanının bedeli ibreti âlemlik hikâyelerle ödetilir. Ödetilir ki çapraz vicdan kurlarında dönüşümsüz kalsın. Kimse göze alamasın. İsmiyle değil sıfatıyla anarlar insanı. Anonim yalanlarla yaftalarlar. Oysa sadece daha ötesini, kendinde sureti beliren bir başka türlü olasılığını arzulamıştır o çocuk. İnsan denilen soyun hakkını vermeyi. Kendinden taşmıştır. Hayaline günah kisvesi giydirenlere inat, aynı düşün ortakları, bedeli ödetilmiş düşle-ri göğe uçurur pır pır.

Kalıba sığmayanları zarfa sığmayan kuşlarla uğurlar düşdaşları. Sonra da kalplerinde kendilerinden büyük bir çocukla kaldıkları yerden devam ederler. Söze sığmayanı sese dökmeye, başka dillerin şarkılarında...

14 Mart 2008

ŞAİRLERLE HASBİHAL

İLHAN BERK

Artık uzun tozlu yollar, güneşler, hep uzun tozlu
yollar, güneşler
Biliyoruz açık hava okullarında derslere girmiş
'Tanrı'ya Ölüm!' diye yazmıştır karatahtalara
Ve ilk denklerini yapmıştır sürgünlüğün
Kara sürgünlüğün
Ama lambası hep yanık

Şairin müfredatını en çok hayat okulu belirler, ders kitaplarının kapandığı yerde açılır hayatın konu başlıkları. Öğrenilenler tepkisini de beraberinde getirir, çünkü ders kitaplarının aksine hayat derslerinin ödevleri saha çalışması ister. Kabullenemediğin şeylerin varlığını inkâr edemeyeceğin noktalara getirir seni hayat. O noktalar aynı zamanda birer kavşaktır, sonunun nereye varacağını durduğun yerden kestiremediğin kavşaklardır hem de. Tam da bu yüzden kendi umut ışığını da yakman gerekir zifır karanlığa düştüğünde. Kimsenin mum tutamayacağı dipsizlikler de vardır kismetinde.

Ve birden emeğin tarihinde en sevdiği renk: Kırmızı
En sevdiği çiçek: Sardunya
Ve en sevdiği söz: 'Ancak fakir olan iyi şiir yazar.'
Artık çocukları durmadan çocukları okşar

Ve küçük su yollarına iner
(Sokakları dolaşan bir rüzgâr kalır mı der)
Biraz ağaçlar girer şiire

Elbet mutlu, onurlu zamanları da vardır hayatın. Şöyle doya doya hakkını verdiğin günler. Bir sevinç güzellemesi olarak beliren saksıdaki sardunya, sokak arasında bağıran çocuklar, ağızda dağılan çıtır simit gibi sade ve benzersiz nice ayrıntı. Anlık mutlulukları yakasından tuttuğu gibi sabitler şair. Kötü günlerde ilk anımsanacaktır onlar.

Kaya oyukları, tarih, tuz
Şafaklar biraz
Biraz gök
(Güneşlerde gezmiş Günaydın Yeryüzü! diye
bağırmıştır
Ve çamur gibidir sular)

Geçmişini yaşadığı zamanda bırakmaz. Zaman yekpareleşir onun dünyasında. Gelecekse kimi kez şairin kehanetinde gizlenen yaşanacak bir tekrardan ibarettir. Ben demiştim demez; bunca olasılık içinde neden aynı çıkmazda ısrar edildiğine yanar en çok. İncelikli sözlerin tedavülünden kalktığı zamanlara gelinmiştir bir kez daha. Sloganlar, eprilmiş kostümlerine yeni makyajla sahneye çıkar.

Böyle başka resimlere vuracaktır yüzü, başka yüzlere
Kalabalıklara
Dört yol ağızlarına çıkıp bağırmıştır çünkü
Ve şiir Ağırceza'dadır
Ve çeteci yüzüyle dolaşıyordur

Vicdanı çok zedelediklerinde şiir haykırır. Kendisini romantik sayanlara nispet cana okuyarak haykırır. O yüzden vicdanın mahkûm ettiği şeyleri haykırdığında kendisi de düzen karşısında yargılanır. Oysa savunması hayatın ta

kendisidir. Diyecek söz bulamaz onca söz ustalığına karşın. Sözün de sonu vardır. O sınıra dayanır da uçuruma bakar.

Ve artık öğrenilecek derstir yeryüzü
Bir kadınla akıllı, esmer
Bir çocukla dal gibi

Onun için her sabah bir gökbilimci gibi uyanır
Yeryüzü yazılacaktır
Ve bütün meşe ağaçları
Bütün evler, sokaklar
Subasmaları

Birden görmüştür çünkü kanı
Sızan, toplanan ve kalan

Bıyıklı, zayıf, dalgın düşmüştür yüzü

Tevekkülün diğer adıdır şair. Bile bile ladesliğin cisimleşmiş halidir. Bazı sabahlar nedensiz bir coşkuyla zıplar yataktan. Bu deli hayatın kayıt tutucusudur o. Üstelik kim bilir bazı şeyler de onun dizesine uygun yaşanıyor. Hayatın tüm olanaklarının kaynağıdır o. Yaşamadığını yazan, yazdığı noktada da aslında yaşamış olandır.

Sonra kanı görür. Her şey gibi kanı da daha akmadan görür. Kurşunu sıkılmadan, bıçağı kınından çıkarılmadan görür. Sessizlikteki feryatları duyar, güneşli bir gündeki basınçlı havayı koklar. Soluğu kesilir. Maskesiz yüzü dağlır bir anda. Bir vakit yerden topladığı o parçalarla yüzü dağılanların, oturduğu yerde sessizce çığlık atanların, sızan kanın, atan damarın, bitmeyen isyanın dilini bulacaktır el mecbur. Gülümser acıyla: Hayatın da suflöre ihtiyacı olur, hele de ezberi bozulduğunda.

Elinde kâğıt kalem, yeniden işe koyulur.

4 Nisan 2008

ŞAİRLERLE HASBİHAL

BİRHAN KESKİN

İlk benim yüzüme rastladınız, en eskisiyim buranın.
Karnıyım dünyanın. Yeryüzünün ağrısı bendedir.
Kum ve kayaç benim.

Taş dile gelse ilk anımsatacağı zamansızlığıdır. Ezeli ve ebedidir o. Her daim var olandır. “İnsan taş olsa çatlar” denilenlere, rızası hiç alınmadan tanık kılınandır. Gık demez, demediği her şeyle daha da hacimlenir. Dillenemeyen tüm acıları toplar içinde. Hani şu insanı “taş kesen” acıları. Minerallerine kadar ayrıştırılsa da taşın çözünürlüğü kimyanın değil, vicdanın konusudur o yüzden. Gözyaşı parçalar onu bir tek.

Issızlık bilgisiyim ben, sessizlik bilgisi.
Durmanın ve kalmanın büyük planıyım.

Lal zamanların simgesidir taş. Sözün sonuna gelindiğinde taş dilinin ilk hecesini söylemiş olur insan. Kimi zaman inadına bir kalışın, basbayağı ayakta kalışın özüdür o. Kavimler de bundan sebep varlıklarını taşla ölümsüzleştirir. Gittikleri yerlerde yonttukları yapılar kalır geriye. Harabe haliyle bile taşın anlatacakları vardır. Taş en büyük anlatıcıdır, boşlukların da sesini duymasını bilene. İnsanın sustuğu, taşın soluduğu hikâyeye katlanabilene.

Her şeyi gördüm, her şeyi. Suyun gidişini, ağacın çiçeklenişini.

Tekrar tekrar gördüm ben daha da görürüm. Büyük zaman, benim.

Sıradan insanın küçük hayatına nispet, taşınki tek-mil insanlık tarihidir. Taş, sonsuzluk dairesini çizer. Geçmişten geleceğe çizgisel zamanda değil, tek bir anda yekpare zamanı kapsayan döngüde ilerler. Gelecek öngörüler, geçmiş anıları bitimsiz bir şimdide birleşir. Doğanın tekrarlarla bezeli süreci olur taşın zamanı. Uygarlıklar yıkılırken üzeri kanlanan taşlar yeniden sularla yıkanır. Parçalara bölünür de yine de aidiyetini anlatır. Taş, tüm somut cismine inat, kimsenin sahip olamadığıdır.

Denizler dalgalar dövdü beni, sert rüzgârlar yurt bildi zirvelerimi.

Kırıldım, söküldüm, ufalandım; döndüm bitiştim tekrar kendime

açsan, kırsan, baksan; bütün yeryüzü, her zerremde.

Yıkılışın ve yeniden inşanın adıdır taş. O yüzden kavimlerin tarihi de en çok taşlardan bilinir. Ve hatta yazıdan da önceki eski zamanları taşın oyuluşu, işlenişi üzerinden isimlendirir insanlık; çünkü taş, ilk tanışıdır. Onunla öldürmeyi ve yaratmayı öğrenir. İlk günahı ve ilk sevabıdır insanlığın. Onun en kuytu çelişkilerinin tanışığıdır.

Çağının önünde gidenleri onunla taşlarlar, sonra kânın ve acının üzerine yine onunla hayat kurarlar. Taş, ölümü ve hayatı kapsar. Üzerine oyulan işaretlerden, yazılardan fazlasını içinde taşır.

Taş taşıdım, içim kendimden yorgun benim, dilim çok uzun bir yankı.

En eskisiyim ben buranın.

Siz inanmayın ruhun gramla ölçüldüğüne dair bilimsel verilere. Ruhun ağırlığı tüm birimlerden taşar. İnsanı bir kendi ruhunun tarifsiz yükü ezer. Kendinin en sonuna vardığında insan, öğreneceği son ders taş gibi sırtlamaktır payına düşenleri.

Sözsüzlükte içerdeki o uğultulu boşluklar yankılanır. Sanki dipsiz bir kuyuya atılan o taşın ıslıksı yol alışındır bir tek duyulan. Bir türlü tok çarpma sesi gelmez sonsuz derinliklerden.

Derken içinin bu bitimsiz derininde boğulacakken insan, çok eskilerden, başka birinin hayatıymışçasına eskilerden bir an yakalar yeniden. Uzaklarda bir çocuk boş kumsalda denizde taş sektirip oluşan halkaları izlemektedir keyifle. Çocuğun tok kahkahasıyla nihayet acı da dibe vurur, un ufak olmaya... O acının minik çakılını ise saçları iki yandan örgülü bir kız çocuğı kapar, seksek oyununda atmaya... Taş gülümser onca acıdan sonra bir kez daha.

16 Mayıs 2008

AİDİYET

“Asla arzulamadım
Gökyüzünün serabında bir yıldız olmayı
Veya seçilmiş bir ruh gibi
Meleklerin sessiz arkadaşlığını
Asla yeryüzünden ayrılmadım
Yıldızlarla tanışmadım
Yeryüzünde ayaktaydım”

Furuğ Ferruhzad

BU İNÇ E?

Hepimiz yaşar-yazarlarız. Yaşadığımız her gün belki de hiç yazılmayan kitabımızın birer sayfası. Biz yazamadıklarımızı başkalarının kurgularında buluyoruz, kendi ayrıntılarımızdan ise anı yapıp öykülerimizi anlatıyoruz birbirimize.

Anıların yaşla değil yaşananlarla ve o anların bıraktığı izlerle ilgisi var. Gerçi “eski günler”i yâd etmek belli bir yaştan üzerindekiyle daha bir yaraşır ama ben de genç yaşma aldırmadan çocukluğumun muzip ayrıntılarından kendi anılar öykümü oluştururum sık sık.

Henüz bir buçuk yaşındayken yaptığım kaset çalışmamın, çocukluk öykümde özel bir yeri var. Babamın, “Bu ne?” annemin ise, “*As inç e?*” şeklindeki eşzamanlı Türkçe-Ermenice sorularından sıkılmış olsam gerek ki sonunda bebek sesimle avazım çıktığı kadar, “*Bu inç e?*” diye bağırırım. Kaset kahkahalarla sona erer.

Sonradan iki dili birbirinden ayırmayı, yerine göre kullanmayı öğrendim. O dönemde ülkede iki renk kap kâğıdı ve etiketi bulunurdu. Mavi renkli Ermenice kitaplarım, kırmızı renkli Türkçe kitaplarım oldu.

Çocukluğumun diğer iki rengi televizyonumuzun siyah-beyazıydı. Yıllarca o dörtgen kutunun yalınlığına o denli alıştım ki neden sonra evlere renkli televizyon gi-

rince *Uzay Yolu*'nun gök mavisi ve gümüş rengi ışıltılarına bakıp gerçek bir şaşkınlıkla sorduğum, "Televizyonu kim boyadı?" sorusuyla gelişmeleri kendime göre yorumlamıştım. Bu sorumu da kahkahalar izlemişti.

Derken her şey bir anda üzerime yağmaya başladı. Daha çok dil, daha çok ve çeşitli kırtasiye ürünü, daha çok kanalda daha çok görüntü. Ama gariptir, çoğaldıkça sığlaştı sanki her şey. O cici bicinin aldatıcı büyüğü çabuk söndü. Yine o eski günlerdeki Johann Faber kırmızı ve kurşunkalemlerin, Adel tükenmezlerin peşine düştüm. Renkli ve çok kanallı televizyonlarımızı kimlerin yozluğa ve yalana boyadığını bilemediğimden ve artık çocuk da olmadığımın kendi ekranımı kapattım.

Videoların, kasetçaların kafalarını temizlemek için kullanılan özel ürünler var günümüzde. İnsan beyni için henüz böyle bir ürün geliştirilmiş değil. Ben yine de Japonlardan ümitliyim ama beynimin bin bir kirle yıkanmasını istemediğimden şimdilik her zorda kaldığımda çocukluk resmimdeki hınzır gözlerime bakıyorum. Abeslikler karşısında da, "Bu inç e?" diye soruyorum. Kimse yanıt vermiyor.

22 Kasım 1996

YALNIZCA

Sözcükleri soyut ve somut diye ayırmayı öğrendik dilbilgisi derslerinde. Nedense gözle görülen, elle tutulan nesnelerin adı denen somut sözcüklere hemen “masa” örneği verildi. Soyut olanların o bildik tanımında ise “duygu ve düşünceleri anlatan sözcüklerin adıdır” dendi, yalnızlık gibi örneğin.

Karatahtaların uzağına düşünce soyut sözcük yalnızlığın kanlı canlı halini gördüm, kokusunu duydum, sesini işittim. Şairin sözüne uyup paylaşıyorum. Ne de olsa paylaşılınca yalnızlık olmazmış o.

Dış görünümü

Aynada karşınızda duran insandır. Bedeni ve ruhu çepeçevre kuşatan saydam, kalın bir tabakadır. Dokunulduğunda ürpertiye yol açar. Özenli ve ön hazırlıklı makyaj-maskelerde, şingirdayan takılarda, kalıp gibi kafaya oturtulan yapılı ve çok renkli saçlarda, kuru temizleyici ütülü gömleklerde gizlidir. Bakımlı yalnızlıklarını kuşanıp sokaklarda gezerken yanlarından geçen berduşun sersifilliğine bakıp, “Zavallı adam, yalnız kalmış,” der, yalan-kalabalıklı insan ordusu. Oysa berduş, yalnız değil, bir başınadır; çünkü o kendi yalnızlığıyla barış imzalamıştır.

Kokusu

Islanmış kaban kokar yalnızlık. Naftalin ve küf olur. Baştan aşağı boca edilen ve reklamlardaki imajı yaratacağı sanılan en pahalı parfümleri kokar. Fotokopiden taze çıkmış kâğıtta, naylon poşette, bayatlamış çikolatada, yağı donmuş yemektedir onun kokusu. Havasızlık ve oda spreyi, antibiyotik ve limon kolonyası kokar yalnızlık.

Sesi

Birbirine çarpan tabaklarda, gümletilen kapılarda, asabi araba kornalarında ve durduk yerde ötmeye başlayan alarmlarda duyulur yalnızlığın sesi. Bir türlü çalınmayan ısıklık, söylenemeyen türkü olur, boğazda düğüm lenir kalır. En mutlu reklam cingıllarında, nakarattan ibaret anlamsız şarkılarda, şuh ya da tok kahkahalarda hep yalnızlığın sesi duyulur. Neşeli sohbetlerin ani suskunluklarında, tekdüze haberlerde, gol bağırıtlarındadır. Havai fişek olup patlar, martı olup çığlık atar.

Bizimle konuşur yalnızlık. Tıkış tıkış bir otobüste uzaktan kırmızı bir "Duracak" sesi verir. İskelelerde "Çıkış kapısıdır. Girilmez" der acımasızca. En çok ve tek konuşmak istediğiniz insanı aradığınızda, "Sayın abonemiz," der düpedüz bir alayla, "aradığınız numara yanlıştır. Lütfen bir daha kontrol ediniz."

Belki de yalnızlık daha eskidedir. Ben yanlış hatırlıyorumdur. Yalnızlık, soyut bir sözcüğün adı değil de soyutluğun kendisinin adıdır. Ne de olsa her şeye soyut kalır yalnızlığını duyan insan. Telaşla silgiye atılır, terli parmaklarımla sayfayı kirlete kirlete düzeltirim.

"Yalnızlık, en somut soyutluğun, kalakalışın adıdır."

13 Aralık 1996

HEPSİ BEŞ...

Öğrencilerin yaşamında iki mevsim vardır: Yaz ve kış. Her ikisinin de başlangıcı bir karne ve bir tatil müjdelendir. Genelde hararetli dedikoduların arasında bir yerlerde unutuluveren çocuklar bu dönemde o bildik cümleyle hatırlanır: “Karneni aldın mı canım? Notların nasıl?”

Bu soru, geçenlerde yıl sonu gezisi için vapurda bir araya gelen veli ve çocuklar arasında da yinelendi. Küçük bir kız çocuğu gözlerinin içi gülererek gururla, “Hepsi beş,” dedi. Soruyu soran kadın kendi çocuğunun hepsi beş olmayan karnesinin intikamını çok incelikli biçimde aldı. “Aferin sana canım. Ama herhalde yıl boyu çalışırken sıkıntıdan abur cubur atıştırmışsın. Yazın bir spor okuluna git mutlaka, sen de benim kızım gibi incecik ol. Sonra zor verirsin o kiloları.” Küçük kız başını önüne eğdi.

Hepsi beş bir karne, o kızda gereksiz bir kompleksin simgesine dönüştü. Ruhunda açılan ve bundan böyle onu hep için için kemirecek olan yarayı gördüm. Kız, üzerindeki gömleği çekiştirdi, okulda “fesatlıkla mücadelenin yolları” başlıklı bir ders olmadığı için hayattaki ilk zayıf notunu da böylelikle almış oldu. Ne demeye gelir hepsi beş bir karne? Öğrencinin kendini adayarak çalışabildiğini, biraz da şansının yaver gittiğini gösterir. Genelde bir de lakabı olur böyle bir karneye sahip öğrencilerin; “inek”

diye anılırlar. Ailelerin böbürleniş malzemesi olarak kullandığı karnelerin faturası yine çocuklara çıkar. Karneye inci gibi beşleri dizemediği için kıyaslama yoluyla aşağılanan öğrenci ertesi gün gariban arkadaşına saldırıya geçer, "Mö!" diye bağırır kulağının dibinde.

Peki, neyi ölçer hepsi beş bir karne? Mükemmelliği mi? O zaman bu, sınırları o karton kâğıtla sınırlı bir mükemmellik.

İki kere ikinin dört etmediği bir dünyada mükemmel matematik bilgisini, sözlerin anlamının değişip durduğu dil düzeyinde mükemmel gramer bilgisini, düşünülüp değerlendirilerek kişinin vicdanında yerini alacak gri renkli olaylara yer vermeyen, siyah-beyaz kuralların hatmediliş yeteneğinin kanıtı mükemmel ahlak bilgisini gösterir bu notlar.

Beyin hücrelerine tıka basa doldurulan gerekli gereksiz bilgi yığınlarından geriye hep bir tutam ayrıntı kalıyor. Bütün o beşlerin özü, asıl ilgi alanını gösteren o unutulmayan bir avuç kırıntı aslında. Kitaplara, karnele, sınıflara sığmayan ama çocukluk yıllarının deneyimleriyle beyinde, yürekte yer eden hayata dair anılar bu kırıntının içinde yüklü pay sahibi. Dünyanın hangi yöresinde pamuk ekildiği coğrafya kitaplarında altı kırmızı tükenmezle çizilip üstü sarıyla fosforlandığı halde unutulur, ama eğer bir zamanlar Yugoslav diye bilinen bir mektup arkadaşı, "Ben Hırvat'ım," deyiverirse Yugoslavya'nın bölündüğü cumhuriyetler ve gelmişi geçmişi çocuk belleğine silinmez bir biçimde kazınır. Bilmem ne seferine kaç fülle çıkıldığı unutulur ama tarih bir çocuğun gözlerinde yakın çevreye ait siyah-beyaz resimlerle hayat bulur; kuru, ezberlenmesi zor nankör satırlar olmaktan çıkar; günlük hayat kadar gerçeklik kazanır. "Demek tarih de dünkü bir çocuğun yaşamı aslında," diye düşünür çocuk ve gülümser.

Ya karnesi hepsi beş olmayanlar? Neye çekildiğini, hangi konuya ne kadar yetenek ve ilgisi olduğunu haykırır çocuk, çevresindekiler onu duysun ümidiyle. İlgisizlik de bir tepkidir çünkü ve her çocuk mürekkeple yazılmış o rakamların dışında hatırlanmanın gizli, çaresiz yarışını sürdürür. Onların bu mücadelesini fark edebilen öğretmenler sınıfın genel ortalaması diye sunulan virgüllü orana pek itibar etmezler. “Bir çocuk ‘ben 3,7 oranında dil biliyorum’ diyemez ki, ne kadar gülünç olur böyle bir cümle,” diye isyanını dile getirmişti bir öğretmenim ve eklemişti: “Başarılı öğrencilere dil öğrettiğim için övünemem. Onlar zaten öğrenecekti. Benim o dili gerçekten öğretebildiğimi gösteren şey bu sınıftaki herkesin iyi kötü kendini ifade edebilmesi, günlük hayatını bu dilde yürütebilmesidir.” Benim aklımda kalanlar işte böylesi öğretici anılar. Ama ben bunları o altdudağı sarkmış, oturduğu köşeye büzülmüş küçük kıza anlatamıyorum. O kendi öğrenecek. “Hepsi, beşlerin hepsi boşmuş,” diyecek. Vapur yanaştı.

27 Haziran 1997

TRİ ADET VAN POŞET

Ne çok önem veriyoruz konuşan yanımıza. Boşboğaz, dobra, konuşkan ve daha bir sürü konuşma alışkanlığı anlatan sıfatla tanımlıyoruz birbirimizi. Her fırsatta insanın hayvandan üstün yanını belirlediği iddia edilen o konuşma eylemi öve öve bitirilemiyor. Oysa “insanı hayvandan ayıran özellik” sözünün kendisi bile insan soyunun aşağılık kompleksinden başka bir şey değil. Ben şimdiye kadar kendini yüce insanla karşılaştırıp da karalar bağlayan bir hayvana hiç rastlamadım. Üstelik iletişimin yalnızca konuşarak değil, bin bir yolla sağlanabileceğine inanan biri olarak kuşların, atların, yunusların diline pek bir özendim.

Söz kirliliği diye bir şey var mı acaba? Ya da aşırı söyleme diye bir hastalık? Dünyanın o “çağlar öncesi” denilen zamanlarında gökten boş sözler sağanağı yağmıyordu herhalde. Bütün canlıları birleştiren tek bir dil vardı: Fısıltıların, hırıltıların, ulumaların, çığlıkların dili.

Derken sözler bulundu. Her dilden binlerce sözcük çığ olup insanı da önüne kattı, sürükledi bayır aşağı. Yönetenler nutuk çekti, vaaz verdi. Yönetilenler kendi içlerinde üstün-aşağı sınıflarına ayrılıp tartışmalara girdi. İlanışklar için basmakalıp sözler bulundu, herkes dersini iyi çalışsın diye bu replikler görünmeyen fotokopiler-

le çoğaltılıp dağıtıldı. Gençlere yabancı dilin yararları anlatıldı. Onlar da dünyalarını genişletmek üzere aynı içi boşaltılmış sözleri birkaç dilde yinelemesini öğrendi.

Beri yanda birileri göğü delip geçen devasa binaların çok amaçlı salonları ve toplantı odalarında düşüncelerle birbirlerini patakladı. Onlar uygar insanlardı. İncelikli ve hileli dövüş sanatları, hep sözler üzerine kurulurdu o yüzden.

Geniş güvenlik önlemlerinin alındığı konferans salonlarında siyaset dilinin kaygan zemininde dans etti konuşmacılar ve çevirmenler. Her temsilci, nihai bildiride hukuki açıklar bulmanın peşindeydi. En çetrefil sözcüklerle gerçekler yalana dönüştürüldü. Bir söz oyunu, iki kalem darbesiyle birileri iktidar savaşını kazandı, birileri kaybetti. Sonra herkes el sıkışıp poz verdi. Gazeteciler, "Lütfen bir kez daha baştan alır mısınız?" dediler.

Çalışmak adına mesai saatlerinin tüketildiği bir günün sonunda insan pestilleri eve yollanıp o yapıyı paylaştıkları diğer bireylerle birlikte televizyonun karşısına geçti. Ortalığı stadyum gürültüsü, bir kadın hıçkırığı dublajı, günün slogan şarkılarından birinin nakarat bölümü kapladı. Aralarda bir spikerin gözlerini bir noktaya doğru kısıtırıp güya çaktırmadan okuduğu haberlerin tekdüze tonu duyuldu. Günlük sözcük limiti böylece doldurulduktan sonra herkes dilediği gibi susabilmenin rahatlığıyla yatağa uzandı. Allahtan uyumak diye bir şey vardı. Aptallaştırıcı derin ve rüyasız uykulara daldılar. Rüyalar onlara küsmüştü nicedir, onca söz kalabalığının ardından konuşma yeteneklerini yitiren insanlara sunabileceği bir renk kalmamıştı rüyaların.

Sonra hafta içi denilen bir ertesi gün oldu. Taksim'in kargaşasında ille de birbirinin üzerine çıkmaya azimli insan şeritleri içinde ilerlerken bir seyyar satıcının sesini duydum. Satıcı, karşısında duran Amerikalı yaşlı çiftin

burnuna doğru elindeki üçlü çorap demetini sallayıp, "Tri adet van poşet," diye bağıırıyordu. Her hakkı satıcıya mahfuz bu sözleri hayran hayran dinledim. Turistler bu ne menem dile kakhahalarla gülüp çorapları aldı. Satıcı siftah parasını yüzüne sürdü. Bir süre geçince de olası zabıta tehlikesine karşı yer tezgâhını sürüye sürüye yola düştü...

Kentin diğer bir köşesinde kendi inandığı cinsten bir tiyatro oyununu sunan kadın sanatçı, oyun bitiminde baş başa kaldığı bir avuç insanla sohbet ediyordu, oturduğu sahne kenarından ayaklarını sallaya sallaya. Yıllardır uzağındaydı yurdunun. "Dilimi özledim," dedi. "Dilimin içinde neler gizli olduğunu fark ettim, o dili konuşmazken kimseyle. Öylesine uzun sürdü ki özlemim; bir gün beni dinleyen birilerini bulursam, gevelememeye, en gerekeni konuşmaya söz vermişim," dedi gülümseyerek. Gözleri ıslıl ıslıldı. "Tıpkı o eski türküdeki yalınlık gibi," dedi kadın. "Sevmiş bulundum güzelim, gayrı ne çare." Kadın türküyü sevgiyle mırıldanmaya başladı. Seyirci koltuğundakiler de seyirciliklerini bırakıp sahneye yaklaştı usul usul. Türküyü söyleyen tek bir gür ses oldular. Bir türküyle konuştular, türküce anlaştılar.

26 Eylül 1997

ÇOCUKLUK OYUNLARI

Dünyanın neresinde ve hangi şartlarda yaşanmış olursa olsun, çocukluk günlerinin güneşli oyun anlarından ama iyi ama kötü her çocuğa biraz pay düşmüştür herhalde. Dolu dolu yaşanan tüm anlar gibi anlamı ve değeri de pek sorgulanmamıştır o günlerde. Zaten çocuğun sorgulamalarla ne gibi bir alıp veremediği olabilir? Hıçkırık tutana dek güler, katıla katıla ağlar, doyasıya yer ve insanı orta yerinden çatlatacak bir rahatlıkla mışıl mışıl uyur. Çocuk yaşamakla meşguldür, bir de oyunlarıyla.

Sonraları onun en saf haliyle oynadığı oyunlar büyükler dünyasının kaçak entrikalarına esin kaynağı olacaktır. Belki o çocuk da bizzat başvurur artık temiz olmayan oyunlara, kim bilir. Üstelik o kadar da çok seçenek vardır ki...

Saklambaç

Ebe, duvara yüzünü dayayıp yüze kadar sayar. Ardından da saklanan arkadaşlarını bulmak üzere aramaya girişir. Ama dikkatli olmak zorundadır, eğer kalesini iyi koruyamazsa biri gelir sobeleyiverir kendisini. Bu oyunun yetişkinler versiyonunda, kişi, sindiği yerden gözüne kestirdiği birini izler durur sinsice, ta ki bir açığını yaka-

layıp sobeleyene kadar. İyi yöntemdir, hakkıyla uygulandığında garantili başarı sağlar.

Yakartop

İki grup arasında oynanan bir top oyunudur. Sırasıyla her grubun üyeleri ortaya geçip diğer grup tarafından iki koldan topla vurulurlar. Bu oyunun da sonraki aşamalara katkısı olur. Öncelikle kişi, saflar olduğunu, taraf tutması gerektiğini öğrenir. Sonra karşı tarafın saldırılarından kıvraklıkla ve gerektiğinde kendi arkadaşlarını öne atıp kurban ederek ustalıkla kurtulabileceğini de anlar. Topu atan adına tek dürüst yansa hamlenin açık açık yapılmasıdır.

Bezîrgânbaşı

Şarkılı türkölü bir oyundur. İki çocuk ellerini birleştirip kollarının arasından diğerlerini geçirirken bir yandan da bir ağızdan şarkı söylerler: "Aç kapıyı bezîrgânbaşı, bezîrgânbaşı. Kapı hakkı, ne verirsin, ne alırsın. Bir sıçan, iki sıçan, üçte kapan." Şarkının sonunda biri kendisini kollar arasında sıkışmış bulur. Kapan, üzerine kapanmıştır. Oyunun hayata uygulanmış halinde de, güven içinde günlerini geçiren insan bir anda aslında en uzağı olan o en yakınındakiler tarafından nasıl da kapana düşürülebileceğini görmüş olur. Ona da en güzel şarkılar söylenmiştir arka fonda.

Uzun eşek

Boyum itibarıyla pek de başarılı olamadığım çocukluğumun bu kahırlı oyununda eğilmiş birilerinin üzerinden atlamak gerekir. Ama genelde onların eğilmiş halı de

bana hayli haşmetli göründüğünden en iyi ihtimalle ata biner gibi üzerlerine çıkıverirdim. Herkes çok güldüğünden yine de iyi bir anısı var bu oyunun. Yan etkisi olarak hayatta hiç kimsenin üzerinden atlamayı öğrenemedim. Oysa amaç buydu. Tepesine çıkar ve hışımla ardında bırakırdın her şeyi.

Elim sende

Ebe ona kadar sayıp arkasını döndüğü anda ona doğru yaklaşmakta olan grup hareketsiz kalır. Kalamayan yanar, oyun yine devam eder, ta ki ebenin burnuna kadar yaklaşmayı başaran kişi onu sobeleyip kaçabilene kadar. Kıssadan hisse: Kişi yaklaşmakta olanı görür, görmezden gelir. Son âna dek mucize bekler, sobelense bile yakalayacaktır belki ucundan umut ettiği hayatı. Sobele-tir kendisini ve öylece bakar tazı gibi kaçanın ardından. Bu da yapılabilecek en hayırlı oyunbozanlık olur.

Oyunlardan hoşlanmıyorum, onlar sadece ve sadece çocuklara yaraşüyor.

6 Mart 1998

BU GOFRET BAŞKA GOFRET

Hayatın sıradanlığı içinde başlangıçlar ayrı bir yer tutar. En umulmadık zamanda meydana gelen ve akışı değiştiren bir gelişme, hayatın özünün aslından hiç de tekdüze olmadığını kanıtlar kurda kuşa. Sıradanlık, hakkını veremeyenler tarafından hayatın üzerine atılan kuru bir iftiradan ibarettir olsa olsa. Başlangıçlar yüz akı olur yaşanılabilir hayatların. Her başlangıcın zorluğu kendine ama ikisinin yeri ayrıdır ömürlerde. Biri emeklemenin noktalanıp ilk adımın atıldığını müjdeleyen başlangıç. Doğanın emriyle gerçekleşen bu mucize nasıl da doğal karşılanır zamanla. Diğer unutulmaz başlangıçsa doğanın değil, toplumsal hayatın emriyle oluşur. Dört yaşını huzurla bitiren çocuklar beşinciye çok farklı bir dünyada girer. Okul başlamıştır.

Eğitim kurumu okullar için yeni küçük konuklar, sürecin doğal bir parçasıdır. Ama o küçükler için durum her zaman bu kadar anlaşılır olmaz. Bir sabah genelde mışıl mışıl uyuduğu bir saatte uyandırılıp da başından aşağı alışıktır olmadığı kıyafetler geçirilince, çocuk bundan böyle gündelik akışın bildiği şekilde sürmeyeceğini içgüdüsel olarak anlar. Daha başka türlü de anlamasına olanak yoktur, çünkü her ne kadar çevreden, "Artık büyüdün, okullu oldun," gibi sesler yükselse de başına gelecekleri tam olarak kestiremez.

Okulun ilk günlerinde sıraya oturan ve oturduğu şeyin ne olduğunu bile bilmeyen küçüklerin yanına ilışen annelere sıkça rastlanır. Sonradan sınıfın elebaşları olacak afacanlarsa daha ilk anlarda bile pervasızca sınıfı turlamaya başlamıştır bile. Annelerin uzaklaşması, ağlamaların kesilmesi ve çocukların öğrenci kimliğiyle sıralara oturmaya başlaması zaman alacaktır.

O başlangıç ânıyla ilgili benim kişisel anımın tazeliğı, bunca laftan çok daha iyi anlatır o başlangıcın benzersiz ve unutulmaz önemini. Annemle birlikte kare şeklindeki anasınıfına girdiğimde gözüme ilk takılan, benimle aynı renk kıyafete bürünmüş bir alay küçük kafa değil de, bir kenarda duran kırmızı portatif salıncaklar oldu. Sonrasında acısını bolca çıkardığım özlemi, yabancı bir yere girmenin ilk an çekingenliğiyle bastırmak zorunda kalmıştım. Ağlayan bir-iki çocuğun yanında anneleri duruyordu, daha doğrusu çocuklar annelerin eteğine yapışıp aşağı çektikleri için kadınların bir yere kıpırdamaya zaten olanakları yoktu. Bana gösterilen yere gururla oturdum, beyaz mikadan kare bir masa ve sandalyesi. Sonra annem yanımdan uzaklaştı ama oturduğum sıranın büyüğü bir etkisi vardı, yerimden bile kımıldayamadım. Dikkatimi masanın pürüzsüz yüzeyine çevirdim; ellerimi koyduğum o yüzeyde küçük su damlacıkları oluşmuştu. Bir de yakınlaşıp uzaklaştıkça kendi yüzümü görür gibi oluyordum masanın üzerinde.

Bir masanın cazibesi ne kadar sürer? Hele de ciyak ciyak ağlayan çocukların arasında. Korktum, ne diye getirdiler ki beni buraya? O anneler dışında sınıfın tek büyüğü durumundaki güler yüzlü bir kadın sabırla gürültünün durmasını bekliyordu. Ben neyi beklediğimi bile bilmiyordum.

Derken birden kapıda rüya gibi bir yaratık belirdi. Yengem elinde iki tane Nestle gofretle durmuş bana ba-

kıyordu. Hiçbir şeye bu denli sevindiğimi hatırlamıyorum. Bütün yabancıların içinde o tanıdık yüz, ait olduğum bir yerleri müjdelere gibiydi. Sevinçten gofretleri uzun süre yiyemedim.

Aradan yıllar geçti, doreli, kırmızılı yaldız ambalaj kâğıtlı o güzelim Nestle gofretleri de tarihe karıştı. Geçenlerde markette biraz daha küçülmüş boyutuyla bu tanıdık dostlarla karşılaşınca, o ilk okul günüm de bütün duygularıyla yeniden canlandı. Nestle gofreti kaptığım gibi yengeme götürdüm.

18 Eylül 1998

“ERMENİ SORUNU”NUN ADA GEZİNTİSİ

Başkahramanının hep aynı güne uyandığı bir film izlemiştim bir zamanlar. Bir süredir kendimi işte o adam gibi hissediyorum. Dört bir yanımda, boyuma ulaşan “Ermeni Sorunu” kupürleri, içimde tarif edilmez bir sıkıntı ve öfke yumağıyla hep bitmek bilmeyen o aynı güne uyanıyorum. Oysa benim hayattan beklentim ne kadar da değişik ve çok...

Biraz uzaklaşayım diye Heybeli Adası’na gittim hafta sonu ama muzır kader yine bir oyun oynadı ve kendimi gezinin duraklarından Heybeliada Ruhban Okulu’nun içinde yürürken buldum. Orada yürümeye başlayınca da yine içimdeki aynı çıkmazlara çarptım.

Heybeliada Ruhban Okulu ismine mutlaka gazete haberlerinde rastlamışsınızdır. Yıllardır iyi rating yapan konumunu korur. Karşılıklı siyasi pazarlıklarda koz olarak kullanılır. “İç mihraklara” ilişkin haberlerin favori mekânıdır. Ama bir kez orayı insanîyet sınırları içinde gezenlerin göreceği fotoğraf o haberlerden çok farklı olacaktır.

Dimdik bir patikayla varılıyor Ümit Tepesi’ne. Aynı zamanda ünlü bir manastır olan bina, yıllardır eğitim kurumu olma vasfını yerine getiremezken bile o tepenin adına layık olarak ümidinden hiçbir şey yitirmemiş.

Bir okul düşünün, otuz yıldır açılmayı bekliyor ve o otuz yılın hiçbir aşındırıcı izine rastlamıyorsunuz içerde. Sanki her an akın akın öğrenci koşturacak koridorlarda. O derin sessizlik ayak seslerinin beklentisiyle dolu. En çok utandıran da belki bu yüzden yerlerin temizliği. Cam cila, pırıl pırıl.

Bize rehberlik eden papaz büyük bir içtenlikle her bir köşeyi gezdiriyor. Büyük toplantı salonunda oturtup çikolata ve su ikram ediyor. Tarihten bugüne o binada yetişen ve dünyanın dört bir yanına dağılan patrikleri, binayı 18 ay içinde tamamlayan mimarı anlatıyor coşkuyla. Tartışmalardan, yasaklamalardan bahsetmiyor, sözü hep öğrencilere getiriyor, geçmiş ve gelecek öğrencilere.

Onun misafirperverliğinde insanı utandıran bir yan var. Yapılan yardımlarda bile art niyet arayan zihniyetin sesini duyuyor insan boş koridorlarda: "Patrikhane temsilcileri, üç dinin ilahilerinin okunduğu Beyoğlu Belediyesi konserine iştirak ettiler. Deprem bölgesine yardım dağıttılar. Deprem bölgesinde depremzede vatandaşlarımıza iftar verdiler. Ve son olarak da Ramazan Bayramı vesilesiyle Darülaceze'yi ziyaret ederek yol gözleyen büyüklerimizin hayırduasını aldılar. Kimilerine göre AGİT ve Clinton'ın ziyareti ertesinde bu tür girişimlerin başlamasının, belli bir planın çerçevesinde olduğu yönündeki kanaatlerine bir mim koyarak kenara bırakıyorum..."

Kilisenin tütsüden simsiyah olan fresklerini bin bir emekle ortaya çıkarmışlar. Ertesi günkü ayın için yeni temizlenen kiliseyi de gezdiriyor papaz. Sonra kütüphane bölümüne geçiyoruz. Karşımızda binlerce kitaplık bir hazine duruyor. Ruhanilerin yıllardır arı gibi çalışarak konu başlıklarına göre tasnif ettiği kütüphane, yalnız dinî konular ve Bizans tarihi açısından değil, pek çok yabancı dil ve konu başlığını kapsayan benzersiz zenginlikteki içeriğiyle tüm sosyal alanlar için büyük bir nimet. Bu

kütüphane, patrikhaneden alınan izinle araştırma yapmak isteyen herkese de açık.

Topu topu dört kişiler bu koca okulda ve bütün bu işleri başarabilmeleri için hiç uyumuyor olmalılar. Elbet bunu “su uyur, düşman uyumaz” zihniyetiyle açıklamaya kalkışanlar da olacaktır. Ama o tepede bir avuç insan ısrarla kendi kalma mücadelesi veriyor. Korumak, gelecek kuşaklara aktarmak ve paylaşmak istedikleri bir dünyaları var.

“Gerekli iznin gelmesini bekliyoruz,” diyor papaz, otuz yıldır kemikleşmiş bir sıkıntıdan değil de çok yeni bir gelişmeden bahseder gibi. “İzin geldiği anda eğitime her şeyimizle hazır olmalıyız. Kaybedecek daha fazla zamanımız yok.”

Aslında hiçbirimizin kaybedecek zamanı yok. “Otuz bin Ermenistanlıyı hemen atalım”larla, “Kızılderili ve Vietnamlılar için anıt dikelim”lerle kaybedecek zaman yok. Konuşmak, birbirini anlamak ve birbirine güvenmek için her geçen an yeterince geç kalıyoruz.

Ermeni ve Rum toplumları “mesele” olarak adlandırılmak ve gerek zengin mutfaklarının meze çeşitleriyle gerekse bizzat kendi varlıklarıyla meze olmak dışında vasıflara haiz. Salt insan olduklarını ve küçük yaşamlarını etkileyen kocaman ve anlaşılmaz gıyabi oyunlarla kahrolduklarını hatırlamak bile yeterince iyi bir başlangıç.

13 Ekim 2000

GÖÇMEN KUŞLAR TAKVİMİ

Gazeteci yazar Jean K hayan'ın, halen yaşamını sürdürdüğü Marsilya'da bir "Göçmenler Müzesi" kurulması yönünde çalışma başlattığını duyduğumda gülümsedim. Tam da kendine uygun bir iş yapıyordu. G çmeni ve onun her ülkeye yaptığı katkısı ondan iyi kim anlatabilir?

Geçen yaz Anadolu yolculuğumuz sırasında o da yanımızdaydı, ancak yalnızca beden . Ruhu ana babasının ve köklerinin tarihini yaşıyordu gördüğü her ayrıntıda. Zaten dostu Hrant Dink'in onu Cano diye vaftiz edişinin arkasında da o hemen hissediliveren buralılığı yatar. Bugün Jean K hayan bizi aradığında, "Benim, Cano," diyor. Jean'lığı Avrupa'yla sınırlı. Can gibi Cano'muz ise göçmen ruhumuzun tipik bir temsilcisi.

Ermeni olmayı herhalde en iyi, bunca yerleşikliğe karşın i inin bir yerlerinde, bir göçmen ruhu barındırma çelişkisi açıklar. Genetik kodlara yazılı bu ruh halini yeni kuşaklar miras gibi devralır. Her gidilen yerde hayat yeni baştan kurulur, kökler tozundan toprağından silkelenip yeni filizlerle güçlendirilir.

Bir tek Ermeni aile yok ki yedi cediti dünyanın farklı köşelerine dağılmış olmasın. Bir Ermeni'nin ömrü sanki günlük yaşamın sıradan bir ayrıntısıymış asına bitmez

tükenmez özlem hikâyeleriyle doludur. Gençlik aşkını bir daha göremeden ölen dedeler, nineler, bir daha haber alınamayan ya da günün birinde ortaya çıkıveren akrabalar, kızlarını uzak diyarlara gelin veren ana babalar, ekonomik ya da toplumsal zorluklarla vatan bildikleri yerlerden sürüklenenler başlı başına bir edebiyat türü oluşturacak denli boldur. Gurbetin her türlüşünü bulursunuz Ermeni'nin tarihinde. Ermenistan Ermeni'si bile nasipleiyor bu göç geleneğinden. Bir yandan diasporadan kendisine akanlar bir zamanlar hayal olan bu topraklarda kendi gerçeklerini ararken o da çok zorlayıcı gerçeklerin ağırlığıyla yeni diyarlarda kendi Ermenistan'ını yaratıyor çaresiz.

Bunca dağılmışlığa inat saklı tutulan birlik duygusunu görmek için bayram günlerini bekleyin. O şenlik zamanlarında Arjantin'den ABD'ye, Türkiye'den Lübnan'a, akla hayale gelebilecek her ülkedeki Ermeni evinde bir hareketlilik, sorma gitsin. Zengin mutfak geleneği, bir zamanların kalabalık aile sofralarının bereketine duyulan özlemin ifadesi ve kültüre dair yapılan her etkinlik de aslında çağdaş dünyaya kendi kalarak verilmek istenen katkının simgesi. Yine bu bayram günlerinde tüm evler dünyanın dört bir yanından uçurulmuş rengârenk tebrik kartlarıyla dolar. Yoğun posta trafiğinin bir uzantısı olarak Ermeniler özel bir çaba sarf etmeksizin en zengin pul koleksiyonlarının da sahibi olurlar.

Yaşanan coğrafyaya göre aksanlar değişir, kullanılan Ermenicenin içine o ülkenin sözcükleri karışır. Her ülkenin Ermeni'si farklıdır belki ama onları bu tüm dillerin sınırını aşan hasretleri bir kılar. Sanki Tanrı bu kavmi her toprağa vatan tohumu ekmek için görevlendirmiştir. Yüreklerindeki göçmen kuşunun kanat çırpışlarını en çok şarkılarında, türkülerinde, danslarında, şiirlerinde, öykülerinde duyarsınız. Bir de gözlerinde. O göz-

lere bir baksanız K hayan'ın "Göçmen Müzesi" girişimini de "Ermeniler yeni oyun peşinde" manşetiyle duyurmazsınız. Böyle manşetlerin atılmadığı gün Ermeniler de gülmeyi öğrenecektir. Dünyanın her yeri vatanları olacaktır, her vatan da ancak onlarla vatan...

11 Ocak 2002

ÇEMBER ZAMAN

Hayatın dönüşümü en iyi belli olayların tekrarında ve kimi tarihlerin karşılaştırmasında hissedilir. Bu yenilerde alelade bir pazar günü, annemle benim o dönüşümü hissetmemize vesile oldu.

Biz ikimiz de Avusturya Lisesi'nden mezunuz. Her yıl Paskalya sonrası mezunların ve öğrencilerin bir araya geldiği ve adını da o gün bol miktarda tüketilen "Strudel" adlı turtadan alan Strudeltag'da 25., 40. ve 50. yıl mezunları için küçük törenler düzenlenir. Annem birkaç gün önce, "Okuldan aradılar, benim 40. mezuniyet yılılmış," dediğinde bu denli doğal bir şeyi nasıl düşünemediğime şaşıtm. Sanki tüm o törenler başkaları içindi. Oysa tabii ikimiz için de gelecekti zamanı. Birlikte gitmezsek hiç de o patırtıya girmeyeceğini hissettim. Birlikte gidersek çok özel bir şey yaşayacağımızı da. Böylece yola koyulduk.

Ben on yaşında bir çocukken annem elimden tutmuş, o yabancı dünyaya ilk adımda beni bir an bile yalnız bırakmamıştı. Şimdi de ben onun koluna girmiştım ve işte yine o meşhur merdivenlerin önündeydik. O dimdik merdivenleri çıktınız mı artık hayatta başaramayacağınız bir şey yok gibi görünürdü insana. Zaten yine ikimizin de nefesi kesildi son basamakta.

Okul çok değişmiş. Erkek ve kız tarafı zaten benim son yıllarımda karışmıştı, annemin zamanında kalan o kilitli kapının yerinde gorkemli bir merdiven vardı artık. Gelgelelim benim çocukluk anılarıma kıyasla her yer nasıl da küçülmüş. Bahçe diye bildiğim küçük bir avluymuş, hele o tüm törenlerin yapıldığı, kim bilir kaç kez sahnesini arşınladığım tiyatro salonu... Cep sineması büyüklüğünde.

“Burası bizim yemekhanemizdi,” dedi annem tiyatro localarını gösterip. Onun anılarıyla savaş sonrasının yokluk ve katı disiplin yıllarına doğru geri gittim. Soğuk yatakhanelere ve genç kırlık özlemlerine. Boş sınıflarda gelmiş geçmiş tüm öğrencilerin ruhları dolaşıyordu sanki. Ürperdim.

Derken 50. yıl mezunları bir bir sahneye çıkmaya başladı. Yaşlı, genç ya da çocuk diye kategorilerin olmadığını o gün bir kez daha gördüm. Her çocuğun içinde bir yetişkin olduğu gibi yaşlı dediğiniz insanda da bir çocuk gizli. İşte tüm çocuklar bir kez daha sahnede. Çoktan ölmüş öğretmenlerini anarken hepsi aynı anda iç geçiriyor. Nasıl sevmiş olduklarını hissediyorum o bir tek özel insanı. Unutulmadıkça ölmeyeceğini de.

Sonra annemi çağırdılar benim diploma aldığım sahneye. Küçük bir çocuk gibi gitti, kendi öğretmeninin elini öptü, diplomasını aldı. Bana el salladı sahneden. O benim kırlım, ben onun annesi olduk. Dünya evrimini tamamladı sanki bir kez daha...

Bu yazıyı 1 Mayıs Çarşamba günü yazıyorum. Sabahlayacağımız bir günün henüz güneşli saatlerinde. Bundan yıllar önce hem *Agos*’un hem de benim buradaki ilk günlerime tekabül eden bir çarşambaya rastlamıştı yine 1 Mayıs. Çaylak ayrıcalığından yararlanıp henüz o dönem sabahlamadığımdan, akşamüstü eve dönerken gördüğüm Kadıköy’ü tanıyamamıştım. Yerler boş plastik su

şışeleri ve boy boy kâğıtla kaplıydı. Vitrin camlarının parçaları küçük kristal taşları gibi parlıyor, ayaklarımın altında hışırdıyordu.

O zamana göre yıllar öncede kalmış bir 1 Mayıs anım canlanmıştı gözümün önünde bir anda. Lise arkadaşımı ziyarete Viyana'ya gitmiştim. Ben ilk orada gördüm 1 Mayıs'ın resmî bir bayram olabileceğini ve şenliklerle kutlanabileceğini. Mis gibi bir bahar günüydü, bütün çalışanlar tatil yapıyordu.

Yemyeşil alanlara koşmuşlar, sokaklardan şarkılarla geçmişlerdi. Bir cama burnumu dayar gibi seyretmiştim mahrum kaldığım bir hayat olasılığını. Bundan sonra artık o olasılığın her 1 Mayıs'ta içimi kemireceğini bilerek.

Bu sabah Kadıköy'de yine panzerler, yine tanklar ve özel tim birlikleri vardı. Aksi gibi hava da nasıl güzel. Elimde değil son birkaç günde mezuniyetler ve 1 Mayıs'lar üst üste bindi ve gözümün önünde bir çember canlandı olanca canlılığıyla.

Zaman düz bir çizgide ileriye doğru akıyor. Kimi yerde durarak kimi yerde şelale gibi coşarak, insanın kendi algısına göre uzayıp kısalarak bir çember içinde dönüp duruyor sürekli. Hem geçmişi hem de geleceği barındırıyor içinde. Her gidiş bir dönüş oluyor çemberde, her son bir baş, her baş bir son. Tıpkı hayatın kendisi gibi. Çember zaman bir turu daha tamamladı. Annemle birbirimize sarılıp aktık gittik o çemberin peşi sıra.

3 Mayıs 2002

KİBRİT ÇÖPÜ

Gazetede “Paris’te uykusuz bir gece” diye bir başlık. Zaten puslu, sıkıcı ve tabii ki en rutininden bir hafta içi günü. Hani şu saatleri sakız gibi uzayan, tadı da o sakızın bolca çiğnenip şekeri kaçmış, lastik halini andıran günlerden. Haliyle meraklandım o nasıl geceymiş diye. Devamı maalesef daha da özendirici:

“Paris Belediyesi, ilginç bir projeye daha imza atıyor. Sanat direktörlüğünü Jean Blaise’in üstlendiği ve 5 Ekim Cumartesi saat 19.30’da başlayıp, 6 Ekim Pazar sabahı saat 08.00’e kadar devam edecek bu Beyaz Gece’de kendi şehirlerini yeniden keşfetmeye davet edilecek Parisliler, oldukça tanınmış yerlerin yanı sıra terk edilmiş, tuhaf mekânların içlerine dalacaklar, hatta onları değişik bir bakış açısından, ışık oyunları ile yaratılmış yeni perspektiflerinden farklı gözlerle izleyecekler, şehrin ruhuna girmeye çalışacaklar. Paris’teki gecenin amacı bu şehirde yaşayan farklı etnik kimlikteki insanları hem ulusal değerlerine hem de sanata aynı anda yaklaştırmak.”

Hani güzellikler vardır, dışınızdadır. Mesela sizin bir acınız vardır da bayram zamanına denk gelir. Siz acılısınız diye dünyanın duracağı yok. Herkes şarkılar söyler, kahkahalar atar. O coşku dolu seslerin etinize battığını hissedersiniz. Öyle bir şey.

İçimde bir yer buz gibi. Kendi yurdunda sürgün hissetmenin çok kesif bir acısı var. Hadi, başka diyarlarda yabancılıktır diyor, sıla, gurbet diye romantik bir kılıf bulabiliyorsun da yeni baştan kendini tanımlama ve me-ram anlatma durumuna düştüğün doğduğun topraklarda bu durum kanını donduruyor artık.

Hal böyle olunca biraz Kibritçi Kız'a benzetiyorum kendimi. Hani soğuktan donmadan önce elinde kalmış birkaç kibrit çöpünü yakar da bir parça ısınayım derken hayatının en tatlı düşlerine dalar ya kız, o hesap.

Zaten hep bu Andersen yüzünden bu hale geldiğimi de düşünüyorum. Ne de olsa çocuktum, çok küçüktüm. Malum o devirde televizyon başta olmak üzere görsel dünya öyle gelişmiş değil. Ne yaparsın, el mecbur kitapların satırlarından gözünün önünde renkli resimler üretmeyi öğrenirsin. Evin bodrumunda *Pollyanna* diye bulduğum kitabın bir tek kapağı *Pollyanna*'ymış meğer. İçi Andersen'den masallar! Hem de en kahırlıları. Bu adam zaten çocuk falan demez, bunaldığı tüm gerçekleri masal yapar, hüngür hüngür ağlatır. O çocuk ağlıyor hâlâ bir yerlerimde. Öfkeyle de değil, küçük ayaklarını hırsla yere vuran bir isyanla ağlıyor. Sonra iyice kuytularıma saklıyorum onu, gün devam ediyor.

O Paris haberini görmesem daha da o çocuğu kendime saklardım ama yine başladı tepinmeye. İçim gitti Paris'te olayım diye, yabancısı olduğum bir yerde yabancı hissedeyim diye, o Beyaz Gece'de içim yıkansın diye. Gözlerim mutlulukla, şaşkınlıkla pörtlesin diye.

Bu hafta sonu uzaklardaki o kent kendini bir kez daha temize çekecek. Sahip olduğu bin bir farklı yüzü, bizzat içinde yaşayanları turist yerine koyarak keşfettirecek yeni baştan. Ben de ruhumu gönderiyorum oralara. Zaten içimde hiç huzurla durmuyor ki bu aralar. Bir Cumba'nın elverdiği ölçüde satırlardan küçük alevler ya-

ratmak yapabildiğim. Ben de işte sözcüklerden alev yapıp parlak sığağını hissediyorum bir anlıına.

Sonra nasıl olsa donarız yine.

4 Ekim 2002

SİMİT DEDİKLERİ

Sıradan nesnelere, yerlere hep bireysel hayatın tortusu anılar verir özel değerini. O anılar hayatın lezzetidir aslında. Sizi diğerinden ayırır, kendiniz kılar. Her gün her köşeden karşımıza çıkan simit bile olabilir o ayrıntı. Tıpkı benim yaşamımda olduğu gibi...

Simit benim için kendi biriktirdiğim harçlıklarımın aldığı ilk şey olması açısından özel. Ufak yaştan başladım insanları, gönüllerinden geçeni bulup onlara armağan ederek sevindirme işine. Çünkü bu öncelikle beni mutlu ederdi. Simit, bu mutluluk anahtarlarından biriydi benim için. Yanımıza bez mendillerin konduğu çocukluk yıllarında annem ve anneannem için aldığım simitleri, kirlenmesinler diye o mendile sarmıştım. Simit ağlatmıştı onları. Demek bu kadar güzeldi işte...

Sonralarda simidin eşitlikçi tarafını keşfedip onu bir kez daha sevdim. Zengin fakir dinlemiyor, herkesi çıtır lezzeti etrafında birleştiriyordu. Simit bereketin diğer adıydı. O geldi mi, başına oturulacak bir çay sofrası hasıl olurdu hemen. Sohbet başlardı. Konuşmaya bayılan bir çocuk başka ne ister?

Çocukluğumda başının üzerinde taşıdıkları simit tablalarıyla delikanlılar geçerdi mahalleden. "Tayzee simiiit, çıtır çıtır!" diye bağırlar, benim küçük başımı pencereden uzatmamı beklerlerdi gülümseyerek.

Şimdi zamana direnen eski mahallelerde gecenin karanlığını bölen bozacılara, iki yanında sallandığı sepetlerinde galeta satanlara ya da benim simitçi gençlere rastlasam, Tanrı'nın bana bir mucize yaşattığını düşünüyorum. Tadını çıkarıyorum artık günlük hayatın dışına çıkmış böyle anların.

Ne zaman da silinip gittiler bilemiyorum. Sanki hep si benim sütçü Sadık Amca'nın yok olmasıyla birlikte çekti elini eteğini. Sadık Amca, at arabasıyla tıngır mıngır süt getirir, ona uzattığım tencereye bir kilo boşaltırdı. Deyim yerindeyse beni onun sütü büyüttü. Süt kaynatılırken mutlaka taşardı çünkü ben onun giderek kabaran köpüğüne bakarken hayallere dalmış olurdum. Sadık Amca'nın üstü saman, at ve gübre kokardı. O kokuyu severdim. Bana şehrin içinde bir parça doğa yaşatan bu insanı, atını ve sütünü severdim. Yıllardan sonra bir gün gelmez oldu, bir şeyler de onunla birlikte eksildi gitti.

Bir süredir simit üzerine kurulu koca koca müesseselerin ortalığı kaplayışını izliyorum şaşkınlıkla. Eski simit anılarım ve sütçü Sadık Amca da zaten bu katlar boyu yukarlara uzanan simit gökdelenlerine bakarken aklıma geldi. Simit Dünyası, Simit Efsanesi, Simit Diyarı gibi isimleri olan bu yerlerde sade simidin yanı sıra artık kaşarlı, sucuklu gibi yeni türedi mamullerle de tanışmak mümkün. Ben tanımıyorum. Onun yerine inatla biraz daha küskün duran sokak simitçilerinden simit alıyorum. İlle de katık istiyorsam, yanına kendim ekliyorum, olup bitiyor.

Zaten simidi de hep vapura yakıştırıyorum. İnce belli bardakta demli bir çay bir de kemirilecek simit. Beri yanda benimle birlikte akıp giden alacalı İstanbul ve hatırlanabilecek küçük, temiz anılar. O zaman yaşadığımı hissediyorum.

Bazı alışkanlıklar sonradan kazanılmıyor. Hiçbir ar-

kadaşımı alıp da o Simit Sarayı'na götüresim gelmez örneğin. Alır simidimizi elimize, banka gider otururuz. Bu koca dükkânlar modernleşmenin bir yüzüyse eğer, keşke başka evrensel değerlerde modernleşsek de bize has olan ve o bize haslığı içinde benzersiz bir güzellik arz eden ayrıntıları olduğu haliyle koruyabilsek derim.

Simit paylaşımcıdır, bir parçasını uzatır sevdiklerine verirsin. Kırk yıl hatırı olur kahveden beter. Sonra martılar pek sever simidi. Paylaşacaksan vapurdan onlara da sunarsın elindekini. Deniz, hava, insan, hayvan kaynaşır. Simit dedikleri içten bir kahkahanın, yaşama coşkusunun diğer adı olur. Şükredersin aldığın nefese, bugününe ve bir simit eşliğinde peşin sıra sürüklediğin geçmişli geleceğe...

7 Mayıs 2004

DÜNYANIN TÜM GONDOLLARI

“Kanallar şehri olarak bilinen Venedik’te gondolların simgesi demir figürler teknelerden kaldırılınca halk ayaklandı. Teknelerin kış kısmına monte edilen ve gondollara kişiliğini veren sanat eserleri olarak görülen parçaların, köprülerin altından daha rahat geçmek için söküldüğü açıklandı. Denizatını andırır, türlü şekillerdeki simgeleri kaldıran gondolculara ve belediyeye pek çok sivil toplum örgütü mektup yazarak, ‘Bu haliyle gondollar kanoya döndürülecek’ diye tepki gösterdi. Uygulamayı barbarca diyerek eleştiren vatandaşlar, 500 yıllık S şeklindeki simgelerin yerine takılmasını istedi...”

Böyle diyordu haber ve aslında o kısacık satırlarda ne kadar da çok şey anlatıyordu. Kimlik dediğin böyle bir şey olsa gerek. İtalya devletinin kuruluşundan çok önce özerk bir prenslik olan Venedik, kendini tanımlayan hiçbir şeyden ödün vermek istemiyor. Çünkü benzeşmek aynı zamanda kendini yitirmek demek.

Başkalarına anlaşılmaz bile gelebilir belki. Ne olacak, alt tarafı demir bir süs... Değer mi böyle küçücük bir ayrıntı için bunca fırtınalar kopartmaya? Öyle değil ama, o halkı ayağa kaldıran kendi varoluşlarının temellerinden birini korumaya yönelik içgüdüsel bir savunma. İsyanları, kendilerini Venedikli kılan tarihi yaşatmaya, ezeli ve ebedi olarak Venedikli kalmaya dair.

Küreselleşen dünyanın dayattığı egemen tek bir kültüre ve aynılaşmaya karşı dünyanın dört bir köşesinde yerel değerlerin ayaklanması sürüyor. İlle de benzeşilecek, ortaklaşılacak yönler varsa, bunun temel insan hak ve özgürlükleri ile her dünya insanının hakkı olan insanca hayat düzeyi olması gerektiği noktasında da bir görüş birliği hâkim artık. Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda, bu evrensel idealler nicedir Türkiye'nin de odak noktasında. Ancak yazık ki hâlâ bu uğurda, Türkiye'nin aslında bizzat kendi vatandaşı için gerçekleştirmesi gerekenleri AB yolunda birer taviz, hatta küçülme olarak görme eğiliminde bir zihniyet de var. Olsun varsın, kimliğin ne olduğuna dair bu keskin hesaplaşmalardan da öğrenilecek çok ders mevcut.

Ulusal, yerel ya da bireyin ötesine geçen ortak kimlikler, başkalarına düşmanlık üzerine temellendiği anda hem kendi altındaki zemini çöküntüye mahkûm ediyor hem de kendisinden olmayanları potansiyel düşman görerek, sınırlarını göz göre göre daraltıyor. Asıl küçülme, asıl hayattan taviz de bu olsa gerek.

Bugün Avrupa Birliği'nin varlığı bir Alman'ı Fransız'la ya da bir İrlandalı'yı İtalyan'la aynılaştırmış değil. Tersine, bu halkları özgün kılan ne varsa artık kültür alışverişi sayesinde herkesin ortak kullanımına açık.

Birbirinden bu denli haberdar olmanın insanın omuzlarına yüklediği vicdani bir sorumluluk da var. "Bilmiyorum," diyebilme hakkını elden alan bu düzen, en son noktada içinde yaşanan görece sınırlardan bağımsız, bir dünya vatandaşı olabilmeyi beraberinde getiriyor.

Gelenekten geleceğe miras tüm kimlik birikimleri, dünyamızı zenginleştiren, insanlığın uygarlaşma serüvenini özetleyen bir özelliğe sahip. İyi ki birbirimizden farklıyız, iyi ki anlatacak değişik hikâyelerimiz, konuşacak bir dolu dilimiz, türlü çeşit söylencemiz, türkümüz, şarkımız, alışkanlıklarımız var.

Hepimiz kendi toplumsal ve kişisel tarihimizin in-
celikle işlenmiş demir sembollerini kuşanmış birer gon-
doluz. Aman hepimizin sembolleri olduğu gibi kalsın.
Kimse kimseninkinden gocunmasın da kendisini biricik
kılan sembollerinden, yaradılışından vazgeçmek zorun-
da kalmasın. Bırakalım da herkes, bir gondol gibi narin
ve vakur süzölsün dursun dünya sularında.

Bu sular tüm gondollara yeter.

28 Mayıs 2004

GECELERDE

Değil insanı, doğanın en mini minnacık canlısını bile tarıfsız bir kusursuzlukta yaratan ilahî güç, insanı niye gecelere ve gecelerle birlikte uykuya mahkûm etmiştir diye düşünürüm. Benim çıkardığım sonuç, gecelerde dinlenildiğı, güç toplandığı değil, gündüzlerde yaşanamayanların karanlıkta tamamlandığı şeklinde.

Dünyanın kuruluşu zıtlıklar ve o zıtlıkların birbirini bütünleyen yapısına dayanıyor. "Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu. Tanrı, 'Işık olsun' diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı, ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı. Işığa 'Gündüz', karanlığa 'Gece' adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu," diye anlatıyor kutsal kitap yaradılışın o ilk evresini. Gök ve deniz, deniz ve toprak, güneş ve ay da hep bu esas üzerinden kâinattaki yerlerini almak üzere beliriyor sırasıyla.

O gün bugündür de o çelişkiler arasında uyumu yakalama ve neden yaratıldığımızın anlamını kavrama çabasıyla geçiyor hayat. Gündüzleri çok meşgulüz ya, asıl hayatı belirleyen her şeyin gecelerde tohumlandığına inanıyorum. O bizim gündüzleri hallettiğimiz büyük büyük işler, attığımız tarihî adımlar, döndüğümüz belirleyici dönemeçler hep gece alınan içgüdüsel kararların eseri.

Niye mi? Çünkü ne kadar kalabalık ve gürültülü ortamlarda geçirmeyi tercih edersek edelim, geceler kaçınılmaz olarak kendiyle baş başa kalışın zamanı. Uyku-muzun kaçtığı ya da gerçekliğinde ürpertici rüyalarından sıçrayarak uyandığımız geceler, hani o yatakta bile uzanamadığımız artık, voltalar attığımız ya da göğe baktığımız, bir nefes hava arandığımız geceler, bize kendimizi anlatır; kendimize dair o en çıplak, o en yalansız masalı. Bir dönemin sonu olur geceler çünkü bir kez gerçeği, içimizdekini bilince, eskisi gibi kandırmacalarla sürdürmeyiz bu hayatı. Ertesi sabahın köründe artık o zamana dek yapmadıklarımızı yapar oluruz bir anda. Sabah bile bilir bu işin hikmetinin gecede gizli olduğunu. Dünya gün gözüyle kurtarılır; çünkü kaybedilenlerin farkına hep gecelerde varılır.

Düşünsenize her şey bir rastlantı mı? Sanatçılar ilham perileri tarafından gecelerde yoklanır. Zamana karşı yarışılan en güç işler gece vakti inanılan bir başarıma azmi ve fazla mesaiyle gerçek olur. Geceler, zoru sever, zoru başartır. Sonra yine alçakgönüllülükle çekilir bir köşeye. Payeyi sabaha bırakır.

Geceler özünde zalim de değildir ama çekilen hasreti uzatır, çünkü artık kendi gerçeğinden kaçacak delik kalmaz. Âşıkсан sevdiğini, hastaysan sağlığını, zordaysan refah günlerini özlersin. Geceler düşündürür bunları. Konserler de o yüzden gecelerde ya da geceye öykünen salonların karanlığında başlar. Ya da radyoyu, teybi açtığımızda içgüdüsel olarak odanın ışığını kapatırız. Çünkü ruhun sesi müzik, varlığını en iyi, ruhun zamanı gecelerde duyumsatır.

Ay yerini güneşe bırakırken içimizdeki gece, karşılığını arar gündüzde. Bir günü öncekinden farklı kılan büyü'nün adı olur. Anlatırız dostumuza, "Dün gece uyuyamadım, aklıma dank etti gidiyorum buradan..."

Yollara düşürür, uzaklardan döndürür geceler. Özür diletir, insafa getirir, pişmanlıktan kıvrandırır, itirafta ferahlatır. Aşkta birleştirir, ihanette ayırır. Sonlandırır ve başlatır geceler. Sokak köpekleri yeri inletir, martılar göğü. Ekmeğini gece kazananlar, nöbete duranlar, çalışanlar dinler gecenin seslerini ve evlerden gelen o nelere nelere gebe sessizliği.

Ufukta bir kez daha güneş belirmektedir usul usul. Gecenin tüm insanları alacakaranlığa sızan o ışık huzmesine bakar gülümser. Öyle ya “gün doğmadan neler doğar”...

5 Kasım 2004

BİR GÜN GELİR DE...

Ben çocukken Ermenilik, kendi isteğimle kapağını araladığım eşsiz bir hazine sandığıydı. İçi anne ve babamın en çok da bayram kutlamalarıyla yaşattığı gelenekler, anneannemden öğrendiğim Ermenice ve birlikte harflerini paylaştığımız alfabe ile yengemin öğrettiği şairler, şarkılar ve anlattığı aile tarihiyle doluydu.

Aile tarihinin içinde kaçınılmaz olarak 1915'in dönüşsüz yolları da vardı. Yengemin annesi ta Erzincan'dan, avukat eşini gözleri önünde yitirerek çıkmıştı o ölümcül yola. O güne kadar yörenin önde gelen bıçkı-dikiş okulundan mezun maharetli bir genç kadındı. Kader, onu dağ yollarından Kumkapı'ya, yeniden hayat kurduğu İstanbul'a kadar defalarca sınıdı. Ve bence o en büyük sınavını da tüm bu acıları nefret duygusu uyandırmadan ve hiç saklamadan paylaşabilmesiyle verdi. Onun mirası yengeme, ondan bana, biz yeni kuşaklara devroldu.

Ne zaman nisan gelse ve "Ermenilerin yaptığı mezalim" üzerinden iskelet tefrikaları, rakam düelloları ve "tehciri" gerekçelendirme çırpınışları başlasa, anneannemin ve yengemin güzelim yüzlerine acılı bir tebessüm yayılırdı. İncecik bir tebessüm. Karşıdakini hüngür hüngür ağlatacak denli temiz bir tebessüm.

Her ikisinin de Türk komşularına bir gün kendi hi-

kâyelerini haykırdıklarını, suçladıklarını, bir şeyler talep ettiklerini bilmem. Ama soranlara bütün çıplaklığıyla usul usul aktarırlardı bir dönemden paylarına düşeni. Maddi manevi bir yok oluştu yaşanan. Annemin dedesini, bir zamanların Bursalı ipek üreticilerini İstanbul'da balıkçı kılan, sonraki kuşakları da 20 kura askerlikle, Varlık Vergisi'yle, 6-7 Eylül yağmasıyla hep ve hep sıfırdan başlatan...

Onlar asla lanet etmediler, beddua bilmediler. Tersine o günlerde kendilerine uzanan dost komşu ellerini minnetle andılar hep. Bizleri de işte bu duygularla büyüttüler.

Ama büyümek zor işmiş. Hayat öyle getirdi, bugün bu sorunu iki taraf arasında adabıyla konuşabilir ve acıyı paylaşılabilir kılmak için uğraş veren bir gazetenin içindeyim. Dolayısıyla artık bu konu sadece benim küçük hayatımda kendi rızamla hatırladığım aile anılarım olmaktan çok uzak.

Bazen kendimi maruz kalmış hissediyorum. Tüm o tefrikalar yayımlanır, Anadolu'da esamesi kalmamış bir Ermeni varlığına yönelik gidenden daha çok Ermeni'nin döndüğü yönünde beyanatlar verilir, girişinde "Türkiye Ermenilerini tenzih eden" konuşmalar yapılır, ne olduğuna yönelik değil de olana ne denmesi, ne denmemesi üzerinden hararetli tartışmalar yürütülürken kendimi maruz kalmış hissediyorum. Kendi tarihimizden miras en temel gerçekleri paylaşırken, "Ermeniler azdı," dendiğinde Türkiyeli Ermeni olmaktan çok daha kolay kimlikler olduğunu da düşünüyorum.

O yüzdendir ki on yıllar boyu tabu kalmış bir konuda şimdi kekeleyerek konuşmaya çalışan tarafların, birbirinin yüreğine ok saplamayan bir dili bulmasını önemsiyorum en çok. Varsın birileri işi tarihçilere, birileri siyasilere, kimileri hukukçulara bırakmayı salık versin.

Bu elden ele atılan bir top değil, bizim acımız, yaraları h     akan hastalığımız. Belki yaman  eliŐ ki ama, birbirinin acısını yine o acıyı birlikte yaŐ amıŐ  olanlar dindirer. T  rkiye, Ermenistan ve     nc   taraflar arasında, devletler d  zeyinde karŐ ılıklı resm   s  ylemlerin, baskıların,   st   kapalıŐ antajların, bolca pazarlıkların, uzun vadedeli hamle hesaplarının yapıldığı bir d  nemde benim yazım fazla naif ka  mıŐ  olabilir.

Umarım da şöyle olur     nk   ben bu sorunu bir tek insaniyetin   zebileceğ ine inanıyorum. Bir g  n gelir de anneannemin ve yengemin y  z  ndeki o ince tebess  me katıla katıla ağ layabilenler   oğ alır, vicdani bir   oğ unluk oluruz diye bekliyorum. BaŐ kaca hi  bir Ő ey de gerekmez zaten...

22 Nisan 2005

KÜÇÜK KIZLAR VE BABALARI

Kimi küçük kızlar için babaları bir ilahtır. Şöyle bir başlarını kaldırırlar ve kendilerine göre kocaman kalan o bedenın omuzlarına göz dikerler. Bir gülüşle halledilir işleri. Hop, bir de bakmışsın, göz açıp kapayıncaya kadar babaların omuzlarında yükselmişler. Tünedikleri sevgili omuzdan gördükleri o ferah manzarayı hiç ama hiç unutmazlar.

Baba oyuncudur, naz çeker. Gün boyu çocuğuyla, ev işleriyle, iş hayatıyla, koşturmalarıyla bunalmış ve yorgun düşmüş annenin pes ettiğı yerde devreye girer ve kapris çeker. Baba, sokaktır, dışarsıdır. Merak uyandıran, keşfedilecek olandır.

Baba sabırlıdır. Gaz sancılarının, kulak ağrısının, mide bulantısının halinden anlar. Uykusuz gecelerin kahramanıdır, göğsüne yaslandın mı, acıların dinmez ama katlanmayı öğrenirsin...

Babamla bir cuma gecesiyle oturmuş yetmişli ve seksenli yılları toplumsal çalkantıları ve sıradan insanların küçük hikâyeleriyle ekrana taşıyan *Çemberimde Gül Oya'yı* izliyoruz. Ama tuhaftır, o dizinin sahnelerinin peşi sıra bizim yıllar önceki baba kız halimiz beliriyor. Kimse görmüyor, biz paylaşıyoruz yeniden o anları, tıpkı yaşanırken yaptığımız gibi.

Ekrandaki dizide Romen tankeri İndependenta patladı. Ortalık mahşer yeri. Devir kötü, herkes yine bomba patladı zannediyor. Biz de öyle sanmıştık. Babam üzerime atmıştı kendini. Çünkü evlerin camları patlıyordu. Mühürdar sahilleri böyle nasipdenmişti o kazadan. Sonra o tanker günler boyu yanmış, babamla el ele o tankeri seyretmiştik. Korkunun içindeki güvendi babam. Beni dünyanın kötülüklerine karşı koruyacak olandı.

İki yandan örgülü saçlarımla resmimi çekmiş tankerin önünde. Bir anda çekilen ve çekilmeyen tüm fotoğraflarımla çocukluğum belirdi ekranda. Birbirimize baktık, gülümsedik. Hepsi bu. Aynı anda aynı sahneleri paylaşmıştık yeniden, kimselerin ruhu bile duymamıştı.

Bu aralar küçük kızlığımı ve babamla yaşadıklarımı bu denli anımsıyor oluşumun eski günler nostaljisiyle hiçbir ilgisi yok, hatta babamla ve benimle bile bir ilgisi yok. Daha ziyade ondan bana geçen bir duygu ve birlikte yaratılan bir ortamla ilgisi var. Pazar günleri elimde çamaşır makinesinin hortumu, üzerimde annemin sabahlığından bozma sahne tuvaletimle ağırlıklı olarak Ajda Pekkan, Sezen Aksu şarkıları, türkü, kanto, çocuk şarkıları ve reklamlardan oluşan repertuvarımı sabırla dinleyen ve bana eşlik eden babam... Çarşı, pazar gezilerimin yoldaşı... Hep aynı yerlere gittiğimiz halde her seferinde yeni bir şeylerle eve döndüğüm, adına hayat dersi denen...

Çocuk halinle şanslıysan anneni, babanı, aile üyelerini kan bağından dolayı içgüdüsel olarak seversin. Sonradan araya daha nice insan ve yıl girdikten sonra onları sevmen ve sayman ise artık bir tercihtir. Tanıdıkça yeniden ve yeniden sevdiğim saydığım babama bakıyorum birlikte diziyi seyrederken ve bana nasıl da orada anlatılan gibi tertemiz bir dünya kurduğunu düşünüyorum... Dedikodudan nefret etmeyi, çalışmayı, hakkıyla kazanmayı, düşünmeyi, karşıdakinin onurunu gözetmeyi ve

nicesini öğrettiğini... Bedeli kimi zaman insanın kendisini enayi gibi hissetmesi olsa da...

İnsan kendi yaşadıklarını, sanki en doğalı buymuş sanıyor. Ama pencereden bana el eden, özel günleri güzelim elyazılı kartlarıyla yaşatan bir baba aslında kendi biricik insani özellikleriyle yerini buluyor yüreklerde. Şansıma ona “baba” diyebilmek nasip olmuş bana. On birimde banyoda bayıldığımda beni kendime getiren kimse, otuz küsur yaşında kusarken sırtımı ovan, “Geçiyor kızım, korkma,” diyen odur. *Çemberimde Gül Oya*’nın güllerinden biri, hikâyesini benim anlattığım babam... Kızın olmak nimetmiş, sağ olasın.

17 Haziran 2005

DÜŞ ZAMANI KAHRAMANLARI

Nemle taçlanmış bunaltıcı yaz sıcaklarının beyin üzerinde neredeyse tahribata varan olumsuz etkisi var. Hiçbir şeye uzun zamanlı yoğunlaşmanın mümkün olmadığı bu zamanlarda elime kendi rızamla alabildiğim kitapların çocukluktan kalma olanlar olduğunu fark edince, bazı kahramanların her koşulda varlığını sürdürebildiğini de anlamış oldum.

Okumayı iyice bir söküp resimsiz kitaplara, romanlara geçtiğimde tasvir edilen kahramanları artık gözümde bizzat canlandırabiliyordum ama benim için bugüne kadar en etkileyici kalanlar resimleri, çizimleriyle birlikte “kanlı canlı” gördüğüm resimli kitapların kahramanları oldu. Bu etkide kuşkusuz çocukluğun masum dünyasının o her şeyi büyüleyici kılan gücünün rolü de çok büyük.

Bu resimli kitaplarla bağım, ailemin ve etrafın binlinçli alıştırma hediyeleri dışında aslında çok küçük yaşta bir komşu amcanın giriş katındaki evimizin penceresinden elime tutuşturduğu bir tomarla oluştu desem yalan olmaz. Toptan gidiyorlardı buradan ve kitapları çok seven bu komşu amca, bende onları emanet edeceği vârisini görmüştü. “Bunları sev, çok iyi bak, küçük kız,” dedi. O gitti, kitapları kaldı bana yadigâr...

Ne zaman bunalsam, kaçmak istediğim gerçeklerim

olsa, hemen elime resimli çocuk kitapları, masal kitapları ve çizgi romanlar alırım. Özellikle Almanca öğrendiğim o ilk yıllardan miras Donald Duck'lar hiç elimden düşmez. Varyemez Amca ve yeğenlerinin maceralarını sanki ben okudukça yeni bir şeyler ekleniyormuş gibi, her seferinde aynı zevkle okur, çizgi kahramanların yüzlerindeki mimikleri incelerim o ilk günkü merakla. Bir de bu kitapların içinden tedavülden kalkmış paraların gıcır banknotları düşer. Oralara koymuşum bunları koleksiyon niyetine. Paralar geçerliliğini yitirmiş ama bu artık cilt yerleri hırpalanmış kitaplar asla.

Kendi kahramanlarıma fanatiklik derecesinde sadığım. Mesela *Heidi*... Benim *Heidi*'m her cuma kapıdan bırakılırdı ve kısa siyah saçlı, kırmızı yanaklı, minik, tombiş afacan bir kızdı. Dolayısıyla sonradan türeyen daha uzun boylu, genç kız kılıklı, melankolik görünümlü, uzun sarı saçlı *Heidi*'yle hiç işim olmadı. Baskıları tükenen *Heidi*'lerimin paralanan kenarlarını seloteyle onardım ve hâlâ *Heidi* diye onları okuyorum.

Çok sevdiğim birkaç eski dostumu ev taşınmaları sırasında yitirdim. Bunlardan biri de *Küçük Eskimo* idi. Ne tuhaf, o kaybolan kitaplardaki çizimleri yıllar boyu içimde taşıdım, unutamadım. Başka hiçbir görselliğin olmadığı bir zaman diliminde bu çizimler işte böylesine belleğe ve yüreğe kazınan bir kudrete sahipti. O yazdan neredeyse yirmi yıl sonra üniversite öğrencisi halimle, elimde ağır ağır romanlarla Tüyp Kitap Fuarı'nda salınırken pat diye onu karşımda görünce bir çığlık atmışım. "Allahım, *Küçük Eskimo*..."

Çocuk kitapları standının basamağına konup eski dostumu sardım sarmaladım. Bir yandan da hayretler içindeki satıcıya meram anlatmaya çalışıyorum. "Çocukluğumun kitabı bu. *Küçük Eskimo* ailesiyle birlikte kış geçirecekleri iglolarına geçer ve hep birlikte uzun kış ay-

ları için hazırlık yaparlar. En son sayfada da *Küçük Eski-mo* yemeğini yedikten sonra ayı postundan battaniyesine sarılıp sıcacık uykulara dalar. İşte burada...”

Anlamadılar çoğunlukla. Düş zamanı kahramanlarımı paylaşabileceğim çok az insan buldum. Tıpkı düşleri paylaşacak çok az insan oluşu gibi. Yeniden düş kurabilir hale gelmek için de yine ve yeniden düş zamanı kahramanlarıma sığındım. Onlardan daha gerçeği yoktu çünkü.

19 Ağustos 2005

BÜYÜYÜNCE NE OLACAKSIN?

Çocukken asabımı bozan başlıca iki soru vardı:

“Anneni mi daha çok seviyorsun, babanı mı?” ile “Büyüyünce ne olacaksın?” İlki, miktarla hiç mi hiç ilgisi olmaması gereken bir konuda, mantığını algılayamadığım garip bir kıyaslamaya zorluyordu beni; ikincisi ise sanki çocuk halimle bir şey olmadığım, asıl değer ve anlamımı sonraki yıllarda edineceğim hissini yaratıyordu bende. Sonuçta o sinirle ben de her seferinde bu klasik, “Büyüyünce ne olacaksın?” sorularına aynı yanıtı verir oldum. “Büyümüş olacağım...”

Gelgelelim büyümüş olduğumda neye dönüşeceğim, benim için de bir muammaydı. Bir vakit 2000 yılında nasıl olacağım diye düşündüğümü hatırlıyorum. Nedense rakamsal bir büyülenmeyle özellikle o yıl müthiş şeyler olacağı gibi garip bir düşünceye saplanmıştım. Sonra 2000 oldu ve hatta üzerinden yedi yıl daha geçti. Bu arada ben zamanın çok farklı seyrettiğini öğrendim. Bir kere bize öğretildiği üzere çizgisel bir düzende ilerlemiyor, sarmal bir halde yükselip alçalarak uzayıp kısalarak salınıyordu. Yıla bedel anlar olduğu gibi, bir göz kırpmılık zamanda geçen koca yıllar vardı. Hele rakamsal değişikliklerin hiç hükmü yoktu. Herkesin yüzyılı başka bir anda saklıydı.

Hoş, bu büyüme denen işin en zor yanı, alternatif müfredat yaratmaktı, çünkü büyüdükçe verilen tüm okul eğitimleri, küçülmüş giysiler misali boyundan çekiyordu. Tarih, coğrafya, edebiyat, sanat ve en çok da hayat, ders kitaplarının bütünüyle dışındaydı. Büyümek, en çok da kendi keçiyolunu aramaktı aslında. Varılacak noktadan öte, çıkılan yolculuğun ta kendisiydi.

Sonra büyümek, doğumun o ilk ana rahminden çıkarılan anla sınırlı kalmadığını öğrenmek anlamına geldi. Bu da aslında ömür boyu değişik vesilelerle öldüğünü ve dolayısıyla dünya üzerindeki zamanı hakkıyla tamamlamak adına yeniden ve yeniden doğmak gerektiği anlamına geliyordu. O yüzden nüfusa kayıtlı olandan çok farklı doğum günleri vardı insanın, bir kendi bildiği, mumunu bir başına içinden üflediği...

Tezat, aslında büyümenin de sırrıydı: Her şey karşıtlığıyla mevcuttu ve kutuplar arasından el ve vicdan yordamıyla kendi doğrularını bulmak gerekiyordu. Misal, küfürler bazen tertemizdi de, en kibar sözlerle bıçaklıyordu karşındaki seni. Ya da küçücük bir çocuk, bilge ruhuyla tam da o anda ihtiyacın olanı söyleyip yüzünü seviyordu da, yaşlılar âciz kalıyordu. Çalışırken dinleniyordun da, boş kalmak zulümlerin en büyüğüydü. Müzik sana en derin ruh katmanlarından, ezeli ve ebedi olandan haber veriyordu da, saatlerce son dakika haberleri veren programların hiçbir şey söylediği yoktu. Ve hayat sökülüp yeni baştan örülen bir ters bir düz örgüydü...

Büyüdükçe öğrenmem gereken en önemli şeyin çocukluğumdaki o haşarı bakışı, gevrek kahkahayı, koşulsuz inancı, tükenmez merakı korumak olduğunu gördüm. Aksi halde bütün görece başarılar, koca bir yalana dönüşüyordu. Ben de İran'dan çıkma yürekli bir kadın şair olarak hayatı boyunca tezatları ilmek ilmek dokumuş Ferruhzad'ın sesine kulak verdim bir kez daha. Ne

de olsa şairler, büyümenin sancısını korkusuzca paylaşırdı her dilde, şairlere has deli cesaretleriyle:

Bahçeye ekiyorum ellerimi
Gövereceğim, biliyorum, biliyorum
Ve bırakacak yumurtalarını kırlangıçlar mürekkepli
parmaklarımın dibine
Küpe takıyorum kulaklarıma, iki çift kırmızı kirazdan
Parmaklarıma süreceğim yıldız çiçeğinin yapraklarını
Ben okyanusta yaşayan
Dertli, küçük bir denizkızı tanıyorum
Sihirli bir flüte akıtıyor gönlünü
Yavaş yavaş
Dertli ve küçük denizkızı
Ölüyor gecenin öpücüğüyle
Sabahın öpücüğüyle doğacak yeniden...

Ölümümünden doğumuma giden o ters yolda yeniden
ve yeniden büyümüş oldum.

10 Ağustos 2007

KIYAMET

“Güneş ölmüştü
Ve hiç kimse bilmiyordu
Kalplerden uzak o kederli güvercinin
Adının inanç olduğunu”

Furuğ Ferruhzad

BİR VARMIŞ... BİR YOKMUŞ

Sen hep neşeli yazılar hak edersin; çünkü karşılığında yüzün bir uçtan diğerine güler dolu dolu ve gözlerin artık çoktan piyasadan kalkmış sobalar gibi çıtır çıtır ısıtır insanın içini.

O yüzden hep takılırım ya sana. Gülesin ve ısıtasın diye. "Amma da popüler oldun," diyebilsem mesela şimdi de. Sen de pençe gibi elini şöyle havada sallasan. "Takılma kız, serseri," diye.

Bir arayabilsem seni, bir kıyına ilişebilsem yapmayacağım şaklabanlık yok.

Yok olmasına yok da, bana, "Süreniz doldu," dendi.

Ailene ve seni ailesi bilmiş herkese, "Süreniz doldu," dendi.

Anı anlatmaya kalksam gidişini tescilleyeceğim. O daha sonraya kalsın, varsa öyle bir şey daha "katlanılır zaman"lara. İyisi mi ben sana o günü ve bugünlerimi anlatayım. Dinle oracıkta, çünkü sen sormadan duramazsın: "Ne var ne yok Karakaşlı?"

Hani güvercin dedin ya en son kendine, bilirsin güvercinler sürü kuşu. Öyle bir başlarına durmazlar. O yüzden de son yıllarda seni canı bilmişlerin yüreği pır pır.

Sürüyle kanat çırpıyoruz. O, hiç susmuyor diye takıldığım telefonunun hikmeti de hep bu yürek sıkışma-

sından. Herkeste hep aynı soru, sıradanlık süsü verilmiş kemirgen korku: “Nerdesin, ne edersin?”

O cuma da aradım seni. Başın kalabalıktı. “Bir rahatla ereyim, ben seni arayacağım,” dedin.

Yürüdüm biraz, eve alışveriş lazım. Tam kasaptan çıkmıştım, elimde bir kilo kıyma. Telefon çaldı. “İyi günler Karin Hanım,” dedi bir ses, bir televizyon kanalından. “Hrant Dink’i kaybettik, başımız sağ olsun.”

Sözcüklerin saçmalığından, içi boşluğundan Allah tüm kullarını korusun. Altı üstü beş sözcük ama yan yana gelince ucubeye benziyor. Ne saçma... “Ne diyorsunuz siz,” dedim, “daha biraz önce konuştuk.”

Haksızlık etmeyelim. Benim yanıtlım da saçmalıkta bir öncekinden aşağı kalmıyor. Oysa biliriz işte, her şey bir anda olur, daha fazlasında değil. Ama ne edersin, öyle pat diye kabullenebilmek kimin haddine?

Üstelik hayat ısrarlı. Telefonu kapattığım anda yeniden çalışıyor. Açamıyorum bir türlü çünkü sürü halinde dolaşmayı âdet edinmiş beş tane sokak köpeği etrafımı sardı bir anda. Elimdeki poşeti koklayıp üzerime tırmıyorlar. Eh, bir de bücürlüğümü gözünün önüne getir, tepeme çıkmaları an meselesi. Öylece üzerimde köpekler, cebimde çalıp duran telefon, elimde kıyma, kalakaldım. Bağırmağa başladım sonunda. “Yardım edin, çekin şunları,” diye çok bağırdım. Karşı kaldırımda duran kır saçlı bir adam vardı, unutamıyorum. İzledi öylece. Başka hiç kimse de gelmedi yardıma.

Telefon hâlâ çalışıyordu. Görsel işitsel tüm mesajlar açıktı anlayacağın. Korunmasızlığı haykıran uğursuz bir tesadüf silsilesi. Sonunda kıyma poşetini attım ve koşmaya başladım. İnanırsın değil mi bana, tam o an bildim aslında her şeyi. Hayatın, edebiyatı kışkandıracak imgesinden bildim işte. Seni gerçekten kaybetmiştik.

Cumadan beri günler geçiyor. Gerçi zaman biraz zı-

vanadan çıkmış durumda. Anlar sonsuzlaşıyor, saatler anlaşıyor ama işte geçiyor yine de. Hani resim defterlerinin içinde ince, tül gibi bir kâğıt vardır. Önce bulanık görünür resim, çevirince ortaya çıkar. İşte hayatla aramda o tül den var, henüz çevirmeye gücüm yetmiyor. İnsanların yüzleri ve isimleri yan yana gelmiyor gördüğümde, dedikleri hiçbir cümle nin sonu da gelmiyor beynimde. Oysa cin gibi dinliyordum okuduğ un satırları, ne mutlu ki hâlâ tartışıyorduk yazılarını.

Şunun şurasında birkaç gün önceydi daha. Cuma dan hemen önce. Sayende aittim ürettiklerine, dahildim. Ayağımın altında bir zemin, başka bir hayatı da deniyordum desteğ inle. Sana öğretmenlik maceralarımı anlatıyordum, master derslerimi de soruyordun hep. “Çalış Karakaşlı, üret.”

Şimdi bir görsen beni... Enikonu salak oldum. Tam dalga geçilebilecek kıvamdayım ama işte fırsatı değerlendirmiyorsun bir türlü.

“Bir rahata ereyim, ben seni arayacağım,” dedin en son. Seni hiç rahat bırakmadılar ki. Seni bu hayatta bile bırakmadılar ki.

Hâlâ arayacaksın. Arayamadın.
Hepsi bu.

26 Ocak 2007

VE GÜNLERİ

Dilbilgisi dersinde “ve”yi bağlaç diye öğrettiler bize. Arasına dizildiği iki öğeyi birbirine bağlıyordu hesapta. Oysa bence yapabildiği tek şey onları yan yana iliştirmekten ibaretti ki bu da bağlamaktan çok farklı bir şey. Bir kural daha vardı; “ve” asla cümle başına gelmezdi.

Ve günleri demek geliyor içimden, yaşanan zamana, sonra da hep başında “ve” olan cümleler kurmak istiyorum o kalakalışı anlatmak için. Hayat zaten çoğunlukla dilbilgisinin bittiği yerde başlıyor.

Ve seni Hrant Dink, orada oturanlardan daha kanlı canlı bir insan değilmişsin de sadece önemli, çok yönlü bir konu başlığıymışçasına ele aldıkları tartışma programlarıyla dolu ortalık. Üstüne kahredici başlıklı gazeteler de cabası.

Ve tabii kavgalar ve kahkahalar var ortalıkta. İnadına bir bahar, baygın çiçek kokuları. Yemeklerin buharı var, denizin dalgası. Vitrinler cıvıl cıvıl, poşetler haşır huşur. Herkesin bir koşuşturması var. Başka nasıl olacaktı ki...

Ve o lanet yer yeniden sadece bir vitrin önü, insanların saat, gözlük baktığı. Dolmuş kuyrukları, seyyar satıcı naraları, kurulup sökülen pazarlar, futbol karşılaşmaları ve onların tahammül ötesi yorumları... Her şey yerli yerinde. Zaten başka ne olacaktı.

Ve hayatın tek anlamı buymuşçasına girdiğim sınıflar, anlattığım dersler, tamamladığım ödevler... Hep, sen bunları yapamaz halde olursam çok huzursuz olursun diye. Ama dünyanın en büyük başarılarını kazansam da bunun saçmalıktan öte bir anlam taşımadığını bugünlerde itiraf edebilir miyim bir kereliğine?

Ve günlerin adı yok, birbiri ardına sıralanışları yok. Sanki hep tek bir gün yaşanan, hep aynı bomboş dolulukla. Çünkü hayat durmaz, insanın içindeki saatin o anda donmuş olması bu hayatı bağlamaz. Bütün diğer saatler ilerlemeye devam ediyorsa, senin zamanın arızalıdır. Ve tabii arıza makbul bir şey değildir. Tercihen onu kendi içinde yaşar ve hissettirmezsin dünyaya. Dünya, her şeyin her şeye rağmen sürmesini buyurur, seni de peşine takarak ilerler aldırırsız.

Ve aslında konuşacak da anlatacak da bir şey yoktur, çünkü sözlerin âciz kaldığı noktalar olur. Anı paylaşmak istemezsin. Kimseden yeni hikâyeye dinlemeyi de. İçinin sesiyle baş başa kalırsın. Ne çok insan vardır ve hiç kimse yoktur aslında.

Ve her şeyi zorunda olduğun için yaparsın; çünkü istek denilen şey gitmiştir bir kez. Bu kuraklığı giderecek kaynak ararsın çaresiz. Bir-iki has dost, isabetli bir kitap, söze sığmayanları aktarabilen bir şarkı. Acıların koyulaşacağını, sevinçlerin de acılaşacağını hissedersin için için, çünkü eksilmiştir artık. Boşluk kendince uğuldar. Yorganı daha sıkı çekersin başına.

Ve çocuklar büyür, yaşlılar daha yaşlanır. Birtakım özel günler gelir geçer, seyirci gibi izlediğin. Kıyafetler değişir, ayakkabılar eskir. Zamanı düşünürsün, çizgisel dışında her şey olan zamanı. Bir tepeden koşturmuştur seni zaman, soluksuz bırakmıştır. Oysa o gün de günlerden bir gündür takvimlerde, senin için neye tekabül ettiğini yine zaman tarafından soluksuz bırakılanlar anlar.

Üstelik konuşamazlar. Söze dökülmeyendir o alıp götür-
ren zaman. Yüze yerleşir. Ve aynalarla hiç işin olmaz.
Onun yerine neye benzediğini karşındaki insanın tepki-
sinden anlarsın. O kadarı da yeter.

Ve günler akıp geçiyor anlayacağın. Daha da uzun
süre böyle gidecek besbelli. Süresini sormaya çekindi-
ğim kadar uzun bir süre. Kıssadan hisse bir de şunu söyle-
mem lazım: Hayat edebiyata beş basarmış. Bir kez daha
teslim ettim hakkını. Şimdilik diyebileceklerim bu kadar.

16 Şubat 2007

EŞYALAR

Önceleri kendi halinde duruyordu eşyalar. Ya hiçbir zararları yoktu, sıradandılar ya da anıları mutlu anlara aitti. Oysa şimdi hiç cansız değiller ve can yakıyorlar.

İnsanın kendi verdiği bir hediyenin önünde kalakalması... Hediyelediği el, göz, kalp yokken o nesnenin inat gibi, nispet gibi durabilmesi.

Ama zaten her şey duruyor... İnat gibi, nispet gibi... Herkesin şeytanı kendine, beni örneğin 666 rakamıyla donduramazsınız artık 301 dururken. Sonra da öyle bir an gelir ki zaten tek mil rakamların, maddelerin, mahkemelerin, demeçlerin, projelerin içi boşalır. Kalırsınız eşyalarla baş başa.

Baron Seropyan'la çevremize bakındık. Eşya emanetçisine dönmüşüz. Kenarda Baron Maşoyan'ın çalışırken içtiği sigaralarla doldurduğu kırmızı cam küllüğü, köşede Baron Ayvaz'ın asaletle güç alıp *Agos*'a yollandığı bastonu. Baktık baktık, bir şey diyemedik. Eşyalar da bize baktılar. Geldikleri yerleri anlattılar. Hepsi de emeğe ve onura tanıklık etmişti. O eşyaları kullanan elleri biliyorum, beni de sevmişti o eller. Yanağımı okşamış, kucaklamıştı beni sımsıkı. En çok da yazılarımı düzeltmiş, sonra uyarı niyetine havaya kalkmıştı. O eller benim için ne çok şey yapmıştı.

Ama mesele ben değilim. Hem de hiç, hele de şim-dilerde kendimle hiç işim yokken... Mesele o ellerin, bir kültürün varoluşu için yaptıkları ve kendi hayatlarınca göze aldıklarıydı. Harf dizen, oyun sahneleyen, kayboluşa inatla direnen ellerdi.

O eller yaptıklarını yapmanın gönül rahatlığıyla aktılar hayattan. Elbet sevenleri için yine birer güve yeniği açarak ruhlarda ama sonuçta bir gülümseyişle anılır hale gelerek.

Senin koca elin onların tabutunu kaldırdı, kadeh kaldırdı.

Kalem tuttu, balık tuttu. Pat pat klavyeye vurdu parmakların, aklının sesi oldu. Senin koca elin sevdiklerine sığınak oldu. Sevmeyenlerine edecek bir şeyi yoktu ellerinin, kavuşturduğun kollarının içinde kayboldu.

Eşyalar öylece duruyor, kocaman bir şaka gibi. Onların da ruhu varmış ki gitmiş, şimdi sadece temsil ettikleri şeyden ibaretler, yani her gzn görebildiği kadar bir şeyler. Daha beteri, insan eşyalardan medet umacak kadar cizleşebiliyor. Ama umulacak medet yok.

içindeki boşluğa yuvarlanmamak için can havliyle işe, eşe dosta tutunmaya çalışan yeni bir insan türü var bugünlerde. Birbirlerini genelde gözlerinden tanıyor ve tanıdığı anda da artık bir söz etmiyor. Artık işitilen yalnızca boşluğun uğultulu sesinden, bir de polis telsizi gibi hayatın keşmekeş gevezeliğinden ibaret.

Satır arası okumak yeni bir dil gibi. Senin "sessiz çoğunluk" dediğin sesi işitmek de yle. Bir eli, bir sesi kaybedenler insaf bekleyişinde sanki. El insaf derler ya, öyle bir şey.

Eşyalar da bekliyor mudur, yoksa bizden daha mı mantıklıdırlar? Kabullenirler mi hemen? Sanmam, ait oldukları insandan ayrı, onların da hükmü kalmaz pek. Aralarından şanslı olanları o hatırayı yaşatacak yeni elle-

rin yanında hikâyelerini sürdürür, o küllük ve baston gibi. Onlar biraz Baron Maşoyan, biraz Baron Ayvaz, biraz da yitirdiğimiz her şeyin özetidir.

Şimdi sorun şu: Bu saydığım eşyalara, o eşyaların ait olduğu insanlara, bir kültüre, bir varoluşa emek veren tüm kuşaklara, en çok da çocuklara, dolayısıyla umuda sahip çıkan el gitti. Eşyalarla kaldık baş başa. Ne yapacağız şimdi, küllük ve baston gibi bakıp bakıp yâd etmenin imkânsız olduğu bu eşyalarla? Anımsamak değil birlikte yaşamak isteğimizle ne yapacağız? O küllük ve o baston sahibinin de ağırına gidecek bir dünya hakikatini acaba nereye sığdıracağız? Eşyaların çoğalttığı boşluğu nasıl anlatacağız?

Eşyalardan çıt yok, bizden de. Çünkü bazı şeylerin sözcüğü de yok. O yüzden bunca şey diyorum ya, aslında ne desem boş.

23 Şubat 2007

İŞİĞİNİ SÖNDÜRME SAKIN

Hayatın akla ziyan kurgusu dur durak bilmiyor. Bir noktadan sonra hissedemez olursun ya, o hissin ta kendisi olmaktan... Bu da öyle bir şey.

Yerine konmazlıktan başka ne ki kayıp duygusu? Zahrad da gitti derken o üç sözcüğe sığan kesif yitmişlik, boşluk bilincinin tanımıdır.

Ama acıya sığınma hakkı nereye kadar? Her boşluk, kendi doluş müjdesiyle uğuldamak ister en çok. En azından denemek gerekir; kimseye bir şey kanıtlamak adına değil, yalnızca hayata devam edebilecek anlamı bulmak için. Basbayağı sağ kalabilmek için. Ne de olsa her canlı gözüken sağ demek değil.

Zahrad, yine o bilge çocuk olarak gülümsüyor bana. Elinde kitabı, yazısını istiyor hevesle. Hakkıdır, ne kadar yazılsa hakkıdır. Di'li geçmişte anamam ben canımdan bildiklerimi. Anı hatırlamak, kayıp tescilidir. Bense artık sadece onlarla bağlantıda olma saadeti diliyorum çünkü ötelerden söylenecekler daha kıymetli buradakilerden.

Geriye bakıp doğal karşıladığın her şeyin Tanrı'nın lütfu olduğunu görmek... Terbiye olmak bu olsa gerek. Pek de yaman okulmuş, canı yana yana öğrenirmiş insan hayat derslerini.

Zahrad karşımda oturmuş. Yüzünde o muzip gü-

lümseyiş. Yine yazmam gerektiğini söyleyecek. Ne çok duydum bu sözü. Ne çok yazdım ve ne çok zorlandım son zamanlarda. Yazı, nimetim ve lanetimdi. O bedeller ödenirken, “ne için bütün bunlar” durağına gelindiğinde gözümde canlanan birkaç insan... Hepsi hâlâ yaz diyor.

Dünyanın bir ucundan şairleri bildi de Türkçe edebiyatı, kendi toprağının bu özgün damarını çok geç, pek cılız tanıdı. Gürül gürül çağlayamadı Zahrad. Oysa oya gibi özenliydi çeviriler. Tezlere konu oldu ama her eve girmedi henüz. Dilimin atardamarı... Atışı duyulduğunda yine bir geç kalmışlık duygusu eşlik edecek besbelli.

Ne çok şeye geç kalınıyor bu topraklarda... Telafisiz şeylere geç kalınıyor hem de. Peki, bu zaman denen musibet, hani, “Zamanla hafifler,” diyorlar ya (Allahtan, “Zamanla geçer,” diyemiyorlar korkularından) o bahsi geçen iyileştirici zaman ne zaman devreye girer acaba? Zaman da geç kalır mı telafisiz bir şeylere?

Geri kalan dünya yerli yerinde. Sıkışan trafiğine kadar şehrin yerli yerinde. Yine hiç tanımadığım insan kardeşlerimle tıktış tıktış yolculuk ederken aksimi şehrin ışıklarına harmanlayan camlarda ben ne kendimi ne şehri görüyorum.

“*Işığını söndürme sakın,*” diye fısıldıyor Zahrad. Mutlaka senin siparişin üzerine seçilmiş olmalı bu şiir. Dinliyorum uysallıkla. Şehir de dinliyor suspus:

Yarı gecede ışığını söndürme sakın
Hiç değilse perdeye düşen gölgeni izleyeyim özlemle
Ve yaz güneşlerinden kopardığım ıslıl ıslıl hediyeni
bırakıp eşğine uzaklaşayım
Yarı gecede düşlerimin ışığını söndürme sakın

Zahrad'ı Zahrad, Hrant'ı Hrant kılan bu umut ışığından başka ne ki? Zifir karanlıklarda inadına yaktıkları ışık.

Her insanın kalbinde yeni baştan aradıkları ışıık. Hiç ama hiç söndürölmemesi gereken. Öte türlüö ihanetin en büyüğü olur. Acın bile ışııl ışııl olacak ve şifa verebilecek sonunda başta kendine, sonra diğör herkese. Işıık olabilecek acın da ve sonunda bir an en büyük kazanç bileceksin onca kaybın uyuşturan kahrını. İnsandan yana servet sahibi olmuşluğun bedeli bu. Ödetirlerse, ödeyeceksin.

Ama o ışıık var ya o ışıık, işte onu hiç söndürmeyeceksin.

2 Mart 2007

KIRK

Bütün farklılıklar içinde inançların ortak yanları etkiliyor beni. Meleklerin şifası, içten bir duanın gücü, efsanelere karışan meseller ve ille de sayıların gizemi. Belli sayılar sürekli yinelenir ya, o ortaklıkta insanlığın evrensel kültürü gizli. En çok da toplumun parmak izi niteliğindeki deyimler ve atasözleri oynasır bu ortak rakamlarla. Kırk da onlardan biri...

Alevi Bektaşilerde muhabbet meclisine, yani ceme "kırklar meclisi" denir. Birçok eve girip çıkana da "kırk evin kedisi". Çok seyrek olarak anlamında "kırk yılda bir" derken hatırlanamayacak kadar eski, çok uzun zaman önce olmuş şeyler için "kırk yılın sisleri" ifadesi kullanılır. Uzun zaman ortalarda görünmeyenler için de rakam yine aynı: "Kırklara karıştı."

Kırk sayısı kutsallığının temelini, tüm inançların kaynağı doğadan alır. Meyve ve bitkilerin kırk günde oluşması, mevsimsel kimi yağmurların kırk gün sürmesi bu temelin harcı olsa gerek. Tasavvuf tarikatlarında çile süresi kırk gündür.

Müslümanlıkta peygambere Tanrı tarafından kırk yaşında elçilik verilmesi, Mehdi'nin kırk yaşında ortaya çıkacağı ve dünyada kırk gün kalacağı inancı kutsallığı perçinler. Yeni doğan bebekler kırk gün sokağa çıkmaz-

ken, vefatların ardından da semavi dinlerde kırkncı gün duaları okunur.

Kırkında toplandık bu pazar. Söylemesi, yazması nasıl irkiltici. Nasıl da senin hayatın ta kendisi oluşuna aykırı. Kalabalıklarda yalnızlaştıran bir acının tescili bu. Sözsüz bir acının. Hiçbir kayıtlı konuşman ya da görüntnle giderilemeyecek bir boşluğun tescili bu. Uçsuz bucaksız bir boşluğun. Kimsenin kimsenin gözüne bakası yok. Sarılmalar da canhıraş tutunmalara benziyor daha çok çünkü düşüyor insan.

Kendi içine düşüyor. Uçaklardaki o iç organları çeken hava boşluğu gibi. Bir türlü geçmek bilmiyor.

Duaların kadim ezgisinde birleştii herkes. Tepemizden uçaklar geçiyordu. Bizim acımızın ötesinde ve üzerinde insanlar bir yerden bir yere uçuyordu, ya ayrılmaya ya kavuşmaya. Bizse yanından ne ayrılıyorduk ne de kavuşuyorduk sana. Yağmur sonra geldi.

Yağmur sonra ve usul usul geldi. Syleşir gibi çoğaldı. Bizim yüzümüz zaten ıslaktı.

Kırk gün kırk gece şenlik yapılır masalların kutlu kavuşmalarında. Masalların kapısı kapalı bu aralar. O herkesin yanına gelip de kendi geçmişini, kimliğini bulduğı ve artık bambaşka bir geleceğı inşaaya giriştiğı çağdaş masalların da kapısı kapalı. O yüzden başıboş dolanıyoruz ya ve o yüzden en rahat, sıcak yuvalarda bile sokaklarda yatanlardan bir farkımız yok. Senin yürek söyleminden nasiplenmeyeli gerçekler yalanlaşıyor bir kez daha. Ne kadar acı, artık hiçbir şey şaşırtmıyor. El insaf noktasını geçeli beri bundan öte hiçbir şey acıtmıyor da.

Kilisede elimizde mumlar vardı. Senin ruhunun ışığıyla yaktığımız mumlar. O ışığı her daim içimizde korumak yürek istiyor. Yakınlıktan vurgun yemiş yüreklerimiz ise önce bir parça huzur.

İyiliğimiz için pek sabırsızsın biliyorum ama daha

biraz bekleyeceksin. Çünkü senin kırkın sonrası bile senin yanına varıp yaşadıklarını paylaşmanın ihtiyacını duyacak denli çaresiz ve kabulsüzdük. Senin kırkın değildi de kırklara karışmıştın sanki. Hep birlikte arasak bulacaktık. Gel gör ki biz de kaybolmuştuk. Yokluğun içinde kaybolmuşlar yine dünya gözüyle yapacakları için kente dağıldılar. Bir sen anladın halimizden yutkunurken yokluğunu.

Bir sen demek zaten hepimizin özetiydi.

9 Mart 2007

BİRDİRBİR SORULARI

Çocukluğun tarifi biraz da soru sorma özgürlüğüdür. Üç yaşında doruğa tırmanan bu heves, genellikle kursakta bırakıldığı okul yıllarına kadar sürer. Samimi bir merak duygusu o kadar baskın çıkar ki yanıt alınmadan, zavallı büyük rahat bırakılmaz. Üstelik sağanak yağmur halindedir sorular, biri diğerini tetikler. Bir de, “Neden?” sorusundan hiç ama hiç çekinilmez.

Yetişkinliğin tarifi biraz da, “Neden?” diye sorma konusunda temkinli olma ihtiyacıdır. O ihtiyaç elbette içgüdüsel olarak hissedilmez. İçgüdü, o saf meraktır halen ama türlü çeşit biçimlerde o sorunun pek de fazla dillendirilmemesi gerektiği ima edilir. Anne babanın tedirginliğinde, bir öğretmenin azarında, bir dedenin öğüdünde, sıra arkadaşının uyarı dirseğinde gizlidir o ima. Sanki limon suyuyla çizili, üstten görünmez bir sınır vardır da senin dışındakiler ellerindeki mumu yaklaştırıp o şifreyi okumuştur. Bakakalırsın.

Eline mumu almayı, o mumu uzatıp da gizli şifreyi çözmeyi reddettiğin noktada da artık ötede olursun, ötede ve öteki. Öyle siyasal ve toplumsal boyutta da değil yalnızca, basbayağı hayatın ta içinde öteki. Sonra da limon sulu sınırlara inat bütün ömrün tosladığın görünür görünmez sınırları canhıraş bir çabayla delmeye çalışmakla geçer.

Öyle yaparsın çünkü o sınırların senin hayatından kaldığı bereketi fark edersin o küçücük deliğin yarattığı ferahlıktan. Bir kez o tuhaf kokulu rüzgâr çarpınca da yüzüne sormadan, aramadan, bulmadan edemezsin müfredata girmemiş şiirleri, ders kitaplarında anlatılmayan tarihi, repertuavara alınmamış ezgileri. Hayat okulunda ezberin hükmü olmaz. Her şeyi teninde hissedebilirsin, bedelini ödeye ödeye öğrenirsin. Sorular kılavuzundur.

Bu tarif sana da dikili elbise gibi uyuyorsa boşa değil... Senin şimdilerde çokça yâd edilen gözlerinin sıcağı sorulara tutkun çocuk halindendir en çok. En entelektüel tartışmaların orta yerine o çocuğun safça sorusunu fırlatıp herkesi darmaduman etmendir. Hazırlanmış yanıtları âciz bırakan birdirbir sorularıdır bunlar. Birinden geçene öbürü belirir. Üstelik vicdan sıçrayışı ister insanda, yoksa yere kapaklanır atlayan.

O soruları sorabildikçe ama, vicdanla temiz sıçrayışlar yapabildikçe kâinatın sınırsızlığına ulaşır hayat. Kollarını iki yana açtığındaki tarifsiz mesafeye hacimlenir, kimseyi dışında bırakmamacasına. Benim de sorduklarım oldu hep. Koca gözlü o küçük kızı en hınzır sorularıyla taşıdım bugüne. Şimdiyse sana reva görülene dair soracak bir, "Neden?" sorum yok. Yanıtı pek çoğumuz gibi iligimde yaşıyorum. Ama bolca, "Nasıl?" sorum var artık. En baştaki de, "Nasıl yaşamalı?" diye başlıyor.

Malum nefes alıp vermekle, yataktan kalkıp bir şeyleri sürdürür gözükmekle bitmiyor iş. Bu sefer sadece soruyu yöneltmekle kurtulamıyor insan. Hayat bir yanıt istiyor, bir yaşama gerekçesi. Bunlar da benim sana birdirbir sorularım. Birinden geçince öbürü beliriyor. "Nasıl yaşamalı?" "Ne etmeli?" "Kime gitmeli?"

Sırasıyla şöyle diyorsun: "Hakkıyla." "Şimdiye dek ettiklerini." "Kendine."

Bugünlerde, buralarda her biri bir başına akıl kaçırmaya yetecek bütün kanırtıcı günlük yaşam ayrıntıları-

nın ortasında ben içimdeki bu sen'e, bu sese tutunuyorum. Elimde kalan son ve en kıymetli umudum odur ki bir gün –epeyi epeyi uzun zaman sonra da olsa bir gün– “Nasılsın?” dediğinde, yalan söylemeden, “İyiyim,” de diyebileyim sana.

23 Mart 2007

MERAM, MECAL VESAİRE

Geçenlerde bir derste, Doğu Roma mimarisinde gök kubbeyi temsilen yapılan devasa kilise kubbelerini anlatıyordu hocam. Bir süredir olageldiği üzere bedenlen odalarda, ruhen uzay boşluğunda salınarak takip etmeye çalıştım söylenenleri. O kubbenin statik dengesini sağlamak üzere yarım ve çeyrek kubbeler inşa etmişler altına. “İşte bu çeyrek kubbelere *et cetera* denir,” diye devam etti hocam, “birbirinin aynı olan ve giderek küçülerek sıralanan her şeye, Türkçedeki karşılığıyla vesaire anlamında *et cetera* denilmesi de buradan gelir.”

Size sunulanlardan öte sizin o bilgi ve durumlara hangi seçim içgüdüğü ve hissiyle yaklaştığınız belirliyor kişiliğinizi. Bunca sanat tarihi bilgisi arasından benim çıkıp da ikincil bir ayrıntı olan bu etimolojik açıklamaya takılmam da bu hesap... Sonrası hep bir akıl, yürek ve ruh yolculuğu, vesaire diyebildiklerimiz ve diyemediklerimiz üzerine.

Vesaire salt masum bir dilbilgisi ögesi olmaktan çıkıp bir hayat tavrını da ele verebilir kullanım sıklığına bakarak. Misal, belli bir nokta üzerinde yoğunlaşmaktan ziyade, teninizde hissetmediğiniz ve dolayısıyla gönül rahatlığıyla kategorileştirebildiğiniz şeyleri anlatır vesaire. “Kanser, MS, Alzheimer vesaire,” demek, eğer bu has-

talıkları kendinizde ya da çok yakınınızda yaşamadıysanız, daha kolayınıza gelir. “Kürt, Ermeni, Rum vesaire,” diyebilmek de yine o kimliklere belirli bir mesafede olmayı anlatır. İnsanları vesairelemek, onları nesneleştirmektir bir anlamda. Bu da hayatı daha kolayından yaşamının şifresidir aslında. Son noktada “ben vesaire” aşmasına varabilir insan. Benden ötesi yok ve benden sonra tufan der, çıkar işin içinden. Hiç kırışmaz böylesi bir insanın teni çünkü katılırcasına gülmenin de ağlamanın da yabancısidir. Kendisinden bahsederken birinci çoğul kişide, geniş zaman kipinde cümleler kurar. “Biz bunları biliriz,” der ve hayatı, genellenebilen “böyle şeyler olur”lara indirger. Hiçbir şey şaşırtmaz onu, daha da önemlisi sarsmaz. Bir hacıyatmaz konumudur onunkisi, ileri geri sallanır da bir milim yerinden oynamaz.

Hayatı vesairelemek, çocuk yaşta öğrenilmesi teşvik edilen bir meziyettir kimi coğrafyalarda. Her biri biricik kişilikler olan çocuklar, yığınlaştıkları sınıflarda sormadan, sorgulamadan ezberlemeye koyulur vesaire ürünü ders kitaplarını. Nice sonra hayat okulu devreye girdiğinde iki seçenek vardır: Ya vesairelersin hayatı ya da müfredat dışı bırakılmış tarih, coğrafya, edebiyat ve insan hikâyeleriyle ödeşmeyi göze alırsın bir ömür.

Eğer ikinci seçeneği tercih edersen *et cetera* çeyrek kubbelerinin desteğinden yoksun kalan gök kubben sık sık başına yıkılacak demektir. Birinci seçeneğin insanları gayet korunaklı ve sağlam yapılarıyla gökdelenler gibi heybetle yükselirken kendi yıkıntın ağırına da gidebilir. Ama sonra anımsarsın, siz hiç aynı harçtan yoğrulmadınız ki. Dolayısıyla onlara meram anlatmak beyhude bir uğraştır ve yılların sonunda bunu yapmaya mecalin de kalmayabilir. Seni ancak yine sen gibiler anlayabilecektir son kertede. Kim bilir kaç kez yıkılıp taş taş üstüne kendini ve umudunu sil baştan inşa edenler... Korkuların,

acıların, öfke ile isyanın ve onca kaybın sonunda bütün halden anlayanlarla birlikte şifre misali şöyle mırıldanacaksınız belki de acı bir gülümseyişle: “Meram, mecal vesaire...”

6 Nisan 2007

ACISIN İSTİYORUM

Kalbimin ağrıdığı anların farkındayım. Sabah uyanır uyanmaz, uykunun uyanıklığa belli belirsiz teslim olduğu o en savunmasız zamanlarda ağrıyor ilk. Kaybetmenin boşluğuna, kaybettirilme şeklinin isyanı karışıyor.

Derken iş güç... Dalma zamanları. Unutmak değil, geriye, hani şöyle günü idame ettirebilecek kadarcık bir mesafeye kaydırmak olan biteni.. Sonra benim küçük hayatımda olagelen rasgele bir şeyi paylaşma ihtiyacı... Anı, içgüdüsel bir hamle ve bir kez daha sanki çok yeni bir şeymiş gibi algılamak: Hrant Dink öldürüldü.

Derken dava sürecine ilişkin bir haber. Bir fotoğrafın daha, seninle ilgili bir yazı ya da etkinlik. Boşluğunu tescilleyen bir ayrıntı. Hiç ayrıntı kalamayan ve hep acıtan. O ağrıyla beraber o an çevremde olanlarla, üzerine bastığım toprakla, soluduğum havayla arama derin bir uçurum sokan. Kimsenin aşamadığı.

Gazetenin önünde sloganlar atıldığı, sana türlü çeşit hakaret ve tehdit savrulduğu günlerde sen volta atarken, "Esnafe da ayıp oldu," demiştin. Kimsenin sahip çıkmadığı bir utancı da omuzlarına yükleyerek. Peki, şimdi de mi senin sırtlaman bekleniyor reva görülenin utancını?

O utanç, güneş yükselir yükselmez kendisinden kaçamayan bir gölge gibi ülkenin önüne düşüyor. Ve o uğursuz gölgenin altında yaşanıyor artık hayat.

Havaların ısınmasından belli ki yaz gelecek. Utancın koyulaşan gölgesi serinletmeyecek ama kimseyi. Bir tuhaf ağız kuruluğu çöreklenecek boğazlara. Su da acı mı ne?

Acısın istiyorum. Suyu da acı kılacak denli acısın istiyorum.

Kaldırıma serilen adalet duygusudur. Oraya hiçbir şey olmamış gibi basıldıkça, hiçbir kaldırım hiçbirimiz için tekin olmasın istiyorum. Her şeyi satır aralarından, adeta dil içi çeviri yaparak okumanın ve anladıklarımı kahrolmanın yorgunuyum. Bu öyle bir yorguluk eşiği ki uyutmuyor. Cin çarpmış gibi oturmuş seyreyliyorum pek bir âlem olan ülkemi. Senden sonra her şey daha mı zıvanadan çıktı yoksa bu denli zıvanadan çıkılması zaten sensizliği de mi açıklar? Cevabını hiç umursamadığım sorular soruyorum, gıyabında cevabı verilecekler ertelendikçe.

Acısın istiyorum. Artık birtakım derin yaralara, zaman aşımı tamamlanıp da televizyon dizisi olma hakkı tanınmadan önce sahip çıkılsın istiyorum. Hadi, senin yapabildiklerinden geçtim, vicdanın borcu olan kadarından herkes payına düşeni nasıplensin de bir el versin istiyorum. Hepimizin Hrant Dink olmasından da geçtim ama bizzat kendi adı ve soyadıyla burada helal nefes alabilmek için sadece kendi adalet duygusu adına gölgesinin üzerine üzerine yürümesini istiyorum.

Ne ilk isyanın sahibiyim ne de belli ki sonuncusunun. Ama böyle gelmiş böyle gider diyemem. Bunu deyip de kendime havayı, suyu, ekmeği helal edemem. Hemen şimdi boğazımıza bir şey dizilsin istiyorum, yutkunamadığımız bir şey. Mış gibi yapmanın o yüzyıllarca katmerlenmiş düğümü ele ayağa dolansın, herkes bir an için gölgesinin üzerine kapaklansın istiyorum.

Vicdan, röntgende görülmez. Hoş, görüldüğü kadarıyla kalp de ancak bir kaslar ve damarlar bütünüdür. Beyin desen gri hücreler yığını. Gel gör ki aklını yüreğin-

den konuşturan sen, o görünmeyen vicdana, kırmızı çizginin tam ortasına değdin. Şimdi canın pahasına söylediklerine, o g ğ skafesinin orta yerindeki görünmez vicdana sana yapılan ve halen yapılmakta olan z l gelsin istiyorum.

Acısın istiyorum.

Böyle deyince acır mı, bilmiyorum.

11 Mayıs 2007

TURİST OTOBÜSÜ

Karşıdan karşıya geçmeyi beklediğim sonsuzluk saniyelerinde bir turist otobüsü gördüm. Keyifli bir İstanbul sabahına başlayan turistler, muhtemelen İstanbul'un büyüleyici güzelliğini anlatan rehberi daha iyi görebilmek için heyecanla kıpırdanıyordu. İçlerinden bir kadın rehberden işittiklerini teyit etmek istercesine elindeki pırıl pırıl İstanbul kitabına göz gezdirmeye başladı. Sonra bir an için gözünü kaldırdı ve camdan bakınca benimle karşılaştı. Yüzümde gördüğü şey, okuduğu İstanbul'a belli ki hiç uymuyordu. Hemen o an gözlerini kaçırdı.

Gözünü kaçırın ne çok insan var. Kendi korunaklılığı içinde günlük hayatını sürdürebilen ve ülkesine turist kayıtsızlığıyla bakabilen ne çok insan. Her şeyin kuralı ve zamanı var. Okulun, işin, evliliğin, emekliliğin. İlgilenecek hobiler modaya göre belirleniyor. Filmlerin bellege çentik atmayan, müziğin göğüs kafesini sarsmayan, kitabın okunurken yanında kahve de yudumlanana makbul. Hayata teğet geçiliyor o insanı çizmesin diye.

Bense turist otobüsünden önce bir elektrik direğine yapıştırılmış resmine bakmıştım. Arka planda mavi bir havlu gözüküyordu. Gazetenin ilk yılından bu yana odaların hep nasıllarsa öyle karşıladılar konuklarını. Havlu oradaysa, fotoğrafta da gözükecekti. Birbirinden sarsıcı

söylemlerinin yer aldığı röportajlarda hemen arkada at heykelleri, palyaçolar, bir kasket, bir atkı ve nicesi haşarı bir çocuk edasıyla gülümsedi ciddiyetin ortasında bu doğallığın yüzünden.

İşte ben de yazılanları, fotoğrafın kendisini bırakmış, o havluya takılmıştım turistle göz göze gelmeden hemen önce. Hani bazen, “Nasılsın?” diye lafın gelişi sorarlar ve bir yandan da yürümeye devam ederler ya biraz öyle oldu. Kadın yüzümde bütün o yılları görmüştü. Gördüğü bakmayı istediği şey değildi. Başını yeniden kitabına gömdü.

O kitaplarda dansöz oynatılan meyhaneler, butik oteller, fesler, nargileler vardı. Müze kadar tarih yeterliydi. Saray ve sarnıçlar loş serinlikleriyle bu sıcak temmuzda sığınılacak en güzel mekânlardı. Hele bir de geceleri, bu şehrin masal diyarlarından ne farkı vardı.

Şehrin ve ülkenin acıları turist otobüsünün camından içeri sızılmıyordu. En önemli sorun sıkı pazarlık yapılmasıydı. İnsanların diri diri yakıldığı otelin kebab salonu olduğundan onların haberi yoktu. Haberi olan yerli turistler için de bu, lokmayı boğaza dizecek bir ayrıntı değildi. Kansa ancak deterjan reklamlarında çıkarılacak inatçı bir lekeydi. Acılarımızı kronolojik sıraya dizmiştik. Bazıları takvimde yer kalmadığı için artık birbiri üstüne biniyordu. Ve yine seçim vardı, bir de sıcak. Meydanlar pet şişe ve broşür doluydu. Herkes Türkiye’nin çözümüydü, gün değişim günüydü. Bir unutalım ya da yalnızca isteneni hatırlayalım, bak nasıl aydınlık olacaktı.

Yaşamaya çabalamak pek acıklı bir mesai. Günün sonunda yapılan işlerden değil, alınan nefesten yorgun düşmek ve her şeyi, her şeyi görmek hem de hiç bakmadan. Hiçbir yerde turist olamamak ve ama hiçbir yere ait de kalamamak. Alternatif anlatıların tanığı ve yazıcısı geniş yüzölçümlü bir kalp, küçük yüzölçümlü bir beden olmak.

Turistin başını çevirdiği yüzümle karşıdan karşıya, eşikten eşiğe geçtim bir kez daha. Beynimde bir telin ping sesi, ha attı ha atacak... Bir kez daha yazının imdadına sığındım çaresiz. Bir bebeğin sakınımsız sıcaklığına sarılır gibi tutundum kelimelere. Düşmeyeyim diye.

Köşe yazısı yazmış oldum.

6 Temmuz 2007

BEN UTANAYIM

Utanç, insana has kıymetli bir duygu. Belki utanç içindeyken kişi kıymet adına bir şey hissedecek halde olmuyor ama utanabilmek başlı başına bir erdem; çünkü utanmayanlar, utanamayanlar da var.

Pek çok şey gibi utancın hakkını da en çok çocuklar verir. Onları genelde küçük, masum yalanlarının ortaya çıktığı anla ilgilidir. Kızarıverirler, gözlerini kaçırırlar ve başları önlerine eğilir. Siz ise ilk hatanızı anımsayıp gülümsersiniz. Utanan bir çocuk temizliğin simgesidir. Utancın kendisi başlı başına öğretici bir ceza olduğu için o çocuğa öğüt vermeniz bile gerekmez. O, hatasından ders aldığını en çok utanmasıyla göstermiştir. Bazen de güzel şeyler utandırır insanı. Genç bir kadın zerafetine dair bir iltifat işittiğinde utancından hafifçe kızarır ve daha da güzelleşir. Sevdiklerinizin başarılarına onlardan daha çok sevindiğinizde, dostlarınız size sürpriz hazırladığında, beklemediğiniz bir iyilikle karşılaştığınızda utanır, elinizi ayağınızı nereye koyacağınızı şaşırırsınız. Sanki kalp bedene dar gelir o anda. Hayatın ta kendisi olduğunuzu hissedersiniz şükranla.

Yazık ki her zaman iyilikten utanılmaz. Çoğunlukla tersi geçerlidir ve kötülük bazen öyle bir hal alabilir ki, utanç çizgisini de aşar, sınırsızca salınır yeryüzünde. Uta-

nılamayan kötülüğü hiçbir şey durduramaz. Gelgelelim doğa boşluktan hoşlanmaz. Utanmayanların oluşturduğu hava boşluğuna tek mil insanlık yuvarlanmasın diye, birilerinin utancı sahiplenmesini bekler. Utanmanın erdem olduğunu bilenler, utanılacak hiçbir şeyi olmayanlar bu yükü de üstlenir.

Gazetenin kapısında sana, emeğimize hakaretler yağdırılır, tehditler savrulurken, kendinin, ülkenin, kâinatın ötesine geçip o büyük erdemi göstermiştin. O yüzden bu yazdıklarım kuramsal düşünce değil, birebir yaşanmışlık ve o yüzden her şeyden daha da sahici. O sıkıntılı, utangaç yüz halin hep gözümün önünde. Söylediklerin hep kulağımda çınlıyor. “Esnafa da ayıp oldu, huzursuz ettik herkesi...”

O esnaf sonradan öldürülüğüne tanık oldu. Sana, sevenlerine ve biricik ülkeneye yaşatılan kalles sona. Üstelik artık sen de bu utancı üstlenemezdin. İstesen de üstlenemezdin. Utanç çizgisi aşılmıştı bir kez, ar damarı patlamıştı. Karanlığa çıkan her yol mubahtı. Bakakaldım karanlığın zifiriliğine. Sonu yok gibiydi.

Utanç, çekinme duvarıdır. O duvara hiç toslamamışsan bodoslama dalabilirsin kötülüğe. Acısı tarifsiz bir aileye asgari müşterek insaniyeti reva görmeyebilirsin. Yıllar boyu sinsice tasarlanan bir sonu sumen altı edebilirsin. Sonra da o kahpe cürmü, top misali birbirine atabilirsin, tutanın elinde kalır.

Utanç, insan olmanın harcı. İnsafın yokluğunda tahrip edemeyeceğin şey yoktur. Utanamamanın boşluğunu senin için doldururlar. O yüzden hep böyle dolduruşa gelirsin hiç ama hiç utanamadan...

Utanmıyorlar, utanamıyorlar. Vicdan sahibi herkes utanamamanın dipsizliğini, o dipsizlikten beslenen pek teşkilatlı cinayeti görüyor, kahroluyor da bazıları hâlâ

utanmıyorlar, utanamıyorlar. Sen de yoksun ki bir el veresin... Ne diyeyim, öğrendiğimi uygulamaktan öte çare yok. Onlar utanamıyorsa, bari ben utanayım.

13 Temmuz 2007

YENİ KİTAP, ESKİ HAYAT

Nasıl bir yanılsamaymış hayatım... Ve nasıl da sınırmış şu akıl çünkü meğer acının üst eşiği aşıldığında, çünkü meğer katıksız kötülüğün dipsizliğine yuvarlandığında artık kalbin hükmü kalmamış da, bir şu gariban akıl ucuna ucuna itelendiği o incecik çizginin kıyısında durup bakarmış öteye... Bir adım ötesine, deliliğe.

Elimde gazeteler donakaldığım günlerden birinde geldi Ester Ruben'in *Bakırköy Güncesi* kitabı. Gülümsedim hayatın manidar rastlantısına. Ekim 2005'ten bu yana Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Ergen Psikiyatrisi Kliniği'nde kalan 14-20 yaş arası gençler için gönüllü bir okuma etkinliği düzenleyen Ester Ruben, birinci elden yaşadıklarını kitaplaştırmış. Hem de dürüst üslubundan beklenileceği üzere bu işi bırakmayı düşündüğü anlardan, o gençlere ulaştığını hissetmenin sevinciyle hastaneden uçarak çıktığı günlere kadar her şeyi içinden geldiğince paylaşmış. İlk otuz etkinliğin sıralandığı günlük şeklindeki kitap, iletişim mucizesinin belgesi niteliğinde.

Kimisi uyuşturucu kimisi de ağır psikiyatrik sorunları olan bu gençlerin en temel ihtiyacı elbette ki sevgi ve yaşama sevinci. İşte Ester Ruben edebiyatın yardımıyla bunları verebilmek için sıvamış kolları. Müşfik Kenter'in

sesinden Orhan Veli şiirleri dinledikleri bir zamanın büyüsunü de şöyle paylaşmış:

Şiirin, sesin ve sözün büyüüne kapılıp gittik hep birlikte. Ortak duyguları paylaşıyorduk. Kendimi dinledim bir ara. Sakin ve huzurluydum... Yer döşemelerine, bankların üzerindeki renkli minderlere, çocukların yüzlerine, kapıya baktım ve ilk defa kendimi oraya yabancı hissetmedim... Çocukları inceledim, kimi başını masaya dayamış, gözlerinde duygu dolu bir ifade, kimi gözyaşlarını özgürce süzölmeye bırakmış, kimi birbirine sarılmış ama hepsi şiirin içinde...¹

Bu kitabın içimi ezen özel bir yanı da var. Ester Ruben'in etkinliklere davet ettiğı konuklardan biri de bendim. 31 Mayıs 2006 tarihli bölümde o günü buldum karşımda yeniden. Sohbetin başında kendimi tanıtırken Ermeni olduğumu söyleyince kızlardan biri Ermenilerden nefret ettiğini söylemiş, oğlanlardan biri de Yahudi olduğunu bilmediğı Ester'e Yahudilerden nefret ettiğini belirtmişti. Biz de sohbeti oyuna çevirerek o bir saatin sonunda bir şeylerin değişip değişmeyeceğini görmeye karar vermiştik gençlerle birlikte. Şöyle yazmış Ester:

Okumanın bizim dünyamızı nasıl zenginleştirdiğinden, hiç bilmediğimiz ve bilemeyeceğimiz yaşamlara okuma sayesinde girebileceğimizden konuştuk. İyilik ve kötölük, normallik ve delilik üzerine konuştuk. Gençlerin çok bariz bir şekilde her şeyi siyah-beyaz olarak gördüklerini fark ettik. Karakaşlı, her toplumda iyi ve kötü insanlar olabileceğı gibi, bir insanın da tamamen

1. Ester Ruben, *Bakırköy Güncesi*, Epsilon Yayınları, İstanbul, Ağustos 2007.

iyi veya tamamen kötü olamayacağını söyledi. Ayrıca bizim gibi düşünmeyen bir insanın mutlaka bize düşman olduğu veya yanlış düşündüğü anlamına gelmediğini, yalnızca farklı düşündüğünü, bunun da çok doğal ve kabul edilebilir olduğunu söyledi. Tüm bu söylenenleri gençler nasıl da dikkatle dinlediler anlatamam. San ki daha önce kimse onlarla böyle gerçek anlamda, onları ciddiye alarak, onlara önem vererek konuşmamış gibi.

O kız sonra yanıma gelip özür dilemişti. Ulaştığımızı hissetmiştim ve çarpılmışım o gençlerin çabalarına ve saflıklarına. Hastane çıkışı seni aramıştım sonra. İçerde ve dışarda olanlardan kimlerin kime göre sağlıklı olduğunun göreceliği üzerine gülerek sohbet etmiştik. Günlerden bir gündü masal zamanda.

Şimdi elimde kitap öylece kaldım. Kendi yaşamıma, bugünüme baka baka kaldım. Kalakaldım. Sonra da işte bunları yazdım. Başka ne yapacaktım.

5 Ekim 2007

ARADIĞIM

Bazı kavramların doğasında var; telaffuz edildikleri anda çağrıştırdıkları bir imge de canlanıverir beraberlerinde. Tıpkı masumiyet dendiği anda güzelim bir bebek yüzünün gözümüzün önüne gelmesi gibi.

Hayatı el yordamıyla deneyimlediğini, ifadesinin olanca şirin şaşkınlığıyla ifade ettiği için masumdur bir bebek. Bir parça serpilip de kendince numaralara kalkıştığında bile oyunlarının anlaşıldığı noktadaki muzır ve mahcup gülümseyişiyle masumdur. Hâlâ sevinçten, heyecandan ya da utançtan kızarabilen bir yaratık olduğu için en çok da.

Kızarmak unutulduğu için mi birtakım cürümlere “yüz kızartıcı suçlar” deniyor? Ya da adalet ihtiyacı tam da masumiyetin kaybına mı denk geliyor? Son zamanlarda adaleti düşünmek için çok can alıcı sebeplerim var, masumiyeti sadece bebek yüzlerinde görmekle yetine-nememek için de.

Bir zaman kendi yüzüme de o bebek masumiyeti alabildiğine hâkimken, televizyonda Amerikan mamulü hukuk dizilerini izlerdim hayranlıkla. Karakterler nasıl da etkileyiciydi öyle. İddiaların sonuna kadar giden savcı, ilkeli ve hırslı avukat, tanrımsı otoritesiyle terazi kefele-rinin ortasındaki mihenk taşı rolünü üstlenen bilge yar-

gıç. Bunların satenden cüppeleri dalgalandıkça içimi hukukçu olma isteği kaplardı çocuk aklımla. Hele bir de öyle inanarak konuşmaları vardı ya uzun uzun, söz nasıl da etkili olabiliyordu diye kalbim çarpardı heyecanla. Babamın koyu pardösüsünden bozma cüppemle, sıra arkadaşımın yaptığı haksız ve acıtıcı dedikoduya nispet, ayna karşısında adalet arardım hatta. İnsan soyuna dair ilk hayal kırıklığım o yaştan verdiği dayanıklılıkla adalet arayışı oyununa dönüşürdü de herkesi yaşadığımın fenalığına ikna ederdim sonunda. Haklıydım ya...

Büyüdükçe gerçek hayat adaletiyle türlü çeşit tolaşmalar yaşadım elbette. Doğrudan benim hayatımda olmasa da farklı kuşaklardan doğru bildiğim hayatlara kastetmiş tolaşmalar hem de. "Ama haklıydı," dediğim, "Neden?" diye sorduğum ve yanıt niyetine suskunluk işittim... Adalet denen kavramın o uçuşan cüppelerle pek ilgisi olmadığını öğrenmek de büyümek denen zorlu mesainin bir parçasıydı. Üniversite çağına geldiğimde benden hukukçu olamayacağını sezmiştim garip bir içgüdüyle ama sözün gücüne olan inancımın vazgeçemediğim için ola ola yazar oldum. 2007 yılı itibarıyla un ufak olmuş hayatında adalet kavramının enkazına bakıp sokaklarda kendi kendine konuşan kimi deliler gibi sürekli kendince bir şeyleri sayıklayan bir nevi insan türü...

Şimdi adalet ta iliğimde hissettiğim uğultulu bir boşluktur olsa olsa. Can yakıcı repliklerin kesik kesik yankılanışıdır zifiri kör bir yoklukta. "Direk kafasına... gebermişse gebermiş... hap içmiştim hatırlamıyorum," falan filan. Meymenetsiz yüzler resmi geçididir adalet. Ve tecelli edemedikçe tek harf değişikliğiyle yeni bir hale bürünür, olur sana atalet.

Geçmiş çağlardan bir İtalyan şair Guiseppe Ungaretti şöyle demiş:

Doğdum

geri döndüm yalnızca çok eski zamanlardan
bir an için tat almaya başlangıçtaki yaşamdan
Masum bir ülke arıyorum

Ara bakalım diye bağıyorum adama gecenin bir
vakti. Benim masum bir ülke aradığım yok. Sadece acısız
nefes almak ve yaşamak denen eylemin kendisi için çaba
harcamadan yaşayabilmek adına masumiyet ile adaletin
insan soyundaki karşılığını arıyorum can havliyle. Bebek-
leri kucaklıyorum sıkı sıkı sonra da. Kıkırdıyorlar.

12 Ekim 2007

BULDUĞUM

Bu hafta da payıma düşen, bu boşluğun dipsizliğini anlatmak sözlerle, ta ki hissedilir oluncaya kadar.

Önceleri kendi algılama ve hissedebilme gücüme dayanarak insana has türlü çeşit acı ve kaybın içinden geçtiğimi düşünürdüm. Sonra o günler geldi. Gazete haberimizin ve senin her yaptığının bizzat kendisinin manşet olduğu günler. Sonra o günler geldi, cımbızlı cümle avlama ve hedef yaratma günleri. Sonra kapımızda, “Ya sev ya terk et,” diye bağırانlar, mahkeme basanlar. Sonra bir gün kaldırımdaydın. Bir başka gün “Ya sev ya terk et” ibaresi, katillerini taşıyan aracın üzerinde amblemdi. Ve senin yokluğunda seni mahkûm eden mahkemeler sürerdi.

Zaman duygum kalmadı. Senin o odada voltalar atışını duyuyorum yeniden dışarda uğuldarlarken. Derken bir bakmışım yine aynı oda, sen değil de “kişilikleri ve eylemleri göz önünde bulundurulan” başkaları ve sevenleri volta atıyor. Başkaları dediğim, yine benim canlarım: Oğlun Arat ve bizim sevgili Baron Seropyan. Benim zamanımı bu sahneler ölçüyor artık, saatler, takvimler ya da mevsimler değil.

Senin doğana en aykırı yafta üzerine yapıştırılmaya çalışılırken sen dışı kalan herkesi çaresizleştiren bir yalıtlımlılık vardı ekseninde. Yanındayken bile paylaşılabilir

bir şey değildi de yaşadığın, kendi omuzlarında, kendi sırtında, kendi kalbindeydi en çok. Bu, gerçek anlamda acziyeti ve yalnızlığı öğrendiğim gündü.

Senin yaşadığın ölüm yalnızlığıydı. Gazete kapısına geldikleri günün sonunda tam da üzerine uzanıverdiğin o lanet kaldırımın o kahrolası yerinde, "Yanımda yürüme istersen," dedirten o yalnızlık. O lafın üzerine yanında yürüdüğümde de yüzüme al bastıran, kendimden utanıdıran bir yalnızlık.

İnsanın kendi sevdiği insanları onlara mesafelenerek, büründürölmeye çalıştıkları kalıplar üzerinden seyretmek zorunda kalması kadar akıl sağlığını sınavan bir deneyim yok. Aynı filmın tekrar sahnesi gibi. Umut kadar insanı için için tüketen bir musibet de yok. İnsansan, tekamüle inanmak istiyorsun çaresizce. Hayat sana aynı sahneyi bir kez daha dayattığında, "Hayır, dersimi aldım. Şimdi başka türlü davranacağım," denilebilmesini ümit ediyorsun mesela. Hayat aynı mahkeme sonrasını yaşattığında, o odada volta atan insanlara merhem hiçbir tekamül yoktu ülke içinde. Dolayısıyla umut da yoktu.

Bir de şu var: Bizim eski kuşakların hepsine, yılı tarihi belli bir toplumsal acı günü denk gelmiştir. Son on yılda onlar bu yaşadıklarını bir parça olsun konuşabilir hale gelmişlerdi çünkü birileri artık bu yaşatılanın utanılacak bir haksızlık olduğunu söylüyordu onlara. Ve bizim kuşak pek gururluydu. Biz sadece Ermeni toplumunun değil, Türkiye'nin değişime tanıklık eden gençleriydik. "Bakın," diyorduk öncekilere, "her şey nasıl değişiyor. Nasıl konuşulur ve paylaşılır oluyor..." Senin ısl ısl gözlerin Türkiye'nin başka türlü olma ihtimaliydi. Öyle inanıyorduk.

Sonra bize öyle bir gün yaşattılar ki yaşlılara da çocuklara da edebileceğimiz tek bir laf kalmadı. Koca bir yazık hissinden öte.

Gölüşümüz alındı elimizden, şimdi böyle acılı, asabi bir sırtıtış var yüzümüzde, çakmak çakmak gözler ve kaldırım yalnızlığı içimizde. Yüz binler yürümüş öyle mi? Bulduğum yine o makûs kaldırım ve kemiklerimi un ufak eden yalnızlık hissidir bugün itibarıyla. Hepsi de bundan ibaret.

19 Ekim 2007

ÇABA

Hayatın, en az kendisi kadar sonsuz tanımlamalardan biri de “çaba harcadığın şeyler toplamı” olsa gerek. Gerçekten de uğruna mücadele verilenler çerçevesinde belirlenir biraz da hayat. Ve bir bakmışsın: Çabalarının toplamıymışsın ya da çabasızlığının sıfır noktası.

Çaban, para, mal mülk, şan şöhret ağırlıklıysa misal, hayatını somut hedefler, tez elden elde edilecekler üzerine kurarsın. Yok ille de ilkelerin, düşlerin diye tutturursan, çaba “ödenecek bedeller” anlamına doğru kayabilir hızla.

Öte yandan kimi şeyler için hiç çaba harcanmaması gerekir işin doğası gereği. Örneğin, balıklar, denizde yüzmek için çaba harcamaz, kuşların da uçmak doğasında vardır. Gelgelelim insan denen mahluk, iradesi ve kudreti açısından kimi zaman o kadar zorlu sınavlardan geçmek zorunda kalır ki, doğasında var olan ve günlük hayatı idamesine yarayan temel becerilerini ancak “çaba”yla yerine getirmek durumunda kalabilir.

Pek de anlatılabilesi bir şey değil bu “çabayla yaşamak” hali. Zaten söze dökülemez ağırlıktaki o muhteviyatından ötürü de insanları yan yana suskunlaştırır ya da boş laflara mahkûm eder. Ama elinize kalemi almışsanız bir kez, tam da bu anlatılamayanları sözcüklere sığıştırı-

bilmeniz, meramınızı anlatabilmeniz gerekir. Hani şu “çabayla yaşamak” halini; çünkü onu anlatamadıkça sanki her yazdığınız biraz yalan kalır.

Nefes almanın zül geldiği bir tarihle başlar her şey. Bu, bilindik, alışlageldik sıkıntılar ya da acılardan farklı olarak bizzat hayatı dinamitleyen türden bir deneyim olmalıdır... Öyle oldu..

Sonra gelsin hiç bilinmedik o çabalar. Uyunmayan uykuların sabahında sırf saat öyle gerektiriyor diye ayağa kalkmakla başlayan ve zorunda olma fiiline hapis bir dizi eylem topluluğundan ibaret günler. Zamana hiç yetişemediğim günler. Birden havaların dehşetli ısındığı ya da soğuduğu. Dolayısıyla mevsimlerin değiştiğini anladığım ve ben anlayana kadar onların yeniden birbirine aktığı... Sendeden gayrı herkesin, herkesin “kusursuz” bulunduğu bir yargı dünyasında benim adalet diye savrulduğum günler.

Çabalamak şu kadar âciz bir şey: Adının yanındaki tarihlerin arasına sıkıştırılmış o küçücük tire işaretiyle öylece saatlerce bakmak. Aynı gün Ter-Petrosyan’ın Ermenistan’da cumhurbaşkanı adaylığına dair haberleri okumak. Senin Ter-Petrosyan’la resmin var. İstanbul’a gelmişti, gazetenin ilk zamanları. Nasıl mutlusun o fotoğrafta heyecanla konuk cumhurbaşkanının elini sıkarken. İlgiyle izliyor o da bu yeni yayını. Tıpkı kendi farklı siyasal söylemi gibi yeni bir dili olan, İstanbul’daki bu mütevazı yayını. Ter-Petrosyan yine aday, soracağın sorular vardır, yapacağın yorumlar... Alacağın soluklar. Ve benim hep çabam var artık, bir tire işaretiyle yığılıp kalmamaya.

Tüm bu çabalama sürecinin insana bunu isteyip istemediğini bildirmesine müsaade bile etmeden kazandırdıkları da var elbet. Daha doğrusu kaybettiğin şeyin kocamanlığı oranında içinde oluşan boşluğa hayat yuvarlanıyor. İnsanları gözbebeklerinden tanıyor, türdeşlerinden gözümü kaçırıyorum.

Sonra bakıyorum içimdeki memlekete. Rüyalarım-
dan ve kâbuslarımdan tanıdığım memlekete. Bir zaman-
lar uğruna çaba harcadığımız, ideallerimizle güzellemesi-
ni yaptığımız, bugünlerde ise daha ziyade kâbus gerçek-
lerimin adresi olan memlekete. Rüyalarım-
dan hiç vaz-
geçmediğim ama artık onları gerçek kılmak için çabalar-
ken asıl kâbus gerçeklerine de dayanabilmek için çabala-
dığım memleketime. Bakıyorum, yaşarken halen türlü
çeşit hedefler için çabaladığım ama en çok da çabayla
yaşadığım günlerime.

Ter-Petrosyan başkalarının sorularını yanıtlar, hayat
da akar elbet ama bunları kabullenme, kanıksama çabam
olmaz benim. Üstesinden gelmeyi, alışmak fiili üzerin-
den tanımlamam çünkü. O tireye saplanarak atarım be-
bek adımlarımı. Sarsak adımlar en çok çaba gerektiren-
lerdir bazen. Bir tek atanlar bilir.

14 Aralık 2007

NAR YERİNE

Eskiye eski kılan bir milatmış. Süreklilik duygunun kırıldığı noktada başlıyor anılar. Yoksa bir şeyleri hatırlamaya ihtiyaç duymadan, kendi doğal akışında ilerleyebiliyorsun usul usul. Günlük hayatı paylaşabilirken rasgele paya düşen yaşanmışlıklar, ancak tekrarı ve devamı olmadığına bildiğin anda hatırlamaya başlıyor. Boşluk uğuldarken...

Âdettendir, yılın ilk günü işyeri kapılarında nar kırılır. Narın içindeki taneler misali bereket artsın diye temennilerde bulunulur. O eşik, yılın aynı zamanda en tembel, en rehavetli olan zaman diliminde geçilerek kutlanır emekle.

Narın kıpkırmızı lekesine de ihtiyaç yok bu yıl. Başka bir lekemiz var nar yerine. İçinden geçilen zamanı zül saydıran bir leke. Her Allahın günü, günün en beklenmedik bir ânında yüze al bastıran bir leke.

Ölümlülükle mutlaka sınanırsın hayat boyu. Ama daha geç ama daha erken, sevdiklerini yitirir, kayıp hissiyle terbiye olmayı öğrenirsin. Kederden, matemden, isyandan, öfkeden geçer tevekkülde noktalanır da hiçbir canın son nefesle nihayetlenmediğini, günlük hayatın bu kez bambaşka bir boyutta paylaşıldığını idrak edersin. Hayatın en zorlu derslerinden biridir bu süreç, hiçbir

kursu, okulu da yoktur üstelik. Başaramadıkça aynı aşamada tekrarlar durursun takılı kaldığın duygunu, ta ki gerçekten hak ederek özgürleşene kadar.

Senin kaybının bütün bu koca cümlelere sığar bir yanı yok. Yok, çünkü seni herkesten ve her şeyden çaldılar. Kâinattan, dünyadan, memleketinden ve aidiyetlerinden çaldılar. Seni Türkiye dış siyasetinin tıkanmış en netameli konularda coşkulu çıkışların, hınzır soruların, insani yorumlarıyla yolun ta kendisi olma olasılığından çaldılar. Seni diasporayla temaslarda Türkiye Ermeni toplumunun gururlu sesi olma halinden çaldılar. Seni dünyaya ve Türkiye'ye dair söyleyeceğin sözlerden, girişeceğin işlerden çaldılar. Dahası seni türkülerinden, gülüşlerinden, gözyaşlarından, kucaklaşmalardan çaldılar. Dolayısıyla toptan fukaralaştı ortalık. Senden çaldıklarının içinde o denli çok insan dailmek ilmek örülü ki hayatına, herkeste bir gedik açtılar. Memleketinde açılana artık gedik değil, yarık denir aslında. Çokları içine düşüyor o hayat yağmasının ardındakiler karartıldıkça...

Oysa bir de Dzinunt geldi. Doğuş yortusu. Mesih'in kişiliğinde simgelenen evrensel umudun müjdesi olan gün. O hani bizim Hristiyanlıktan bağımsız olarak tüm insanlıkla paylaşmaya niyet ettiğimiz ve hayatın her gününü Doğuş addettiğimiz bayram. İyinin sesi olan gün. Gökyüzünde alışlagelenden daha parlak bir yıldız olarak belirmişti o müjde. Karanlığı alt edecek ışık diye anılıyordu. Müneccimler ve çobanlar sevinçte birleşmişlerdi. İsa, yeni bir olanaktı. Saf, temiz bir başlangıçtı. Üstelik ta doğduğu anda Kral Hirodes'in şerriyle ölümüne mahkûmdu; çünkü var olan düzene bir tehditti. Ama doğmasına izin verildi; çünkü doğumundan ölümüne O, müjdenin ta kendisiydi. Vereceği müjde, çarmıhta vereceği nefesle de bir bütündü. Müjdeyi vermek ve umudu inkâr edilemeyecek denli kalplere kazımak üzere ölümüne yaşadı.

Bu yılın ilk gününde, Doğuş arifesinde senin kişiliğinde hepimizden çalınanlarla başa çıkabilmenin ödeşmesindeyim. Kendime zaman biçmedim. Bu ders pek bir çetin. “Rağmen” sözlerinin abecesini söküyorum henüz. Yeni bir dil öğreniyorum sil baştan. Nardan ve kandan bir dil. Her sözü tende sınanan. Ve tüm yağmaların sonrasında hâlâ güç aldığım tek bir gerçek var: Ben dünyaya verdiğin müjdenin tanığıyım. Çalınamayacak tek şeyin... Başka türlü bir şey olma ihtimalinin.

Sen tüm bayramların ta kendisisin.

4 Ocak 2008

Kuru kalabalıklar tehlikelidir çünkü özsuyu çekilmiş insanlar bir çirayla tutuşur ve ortalık yangın yerine döner. Kalabalıkları kuruluktan kurtaransa çoğu zaman akışa karşı yol alan tek tek bireyler olur. Onların soruları eşliğinde sorgulamayı, yanıt aramayı, hatırlamayı ve hatalardan ders almayı deneyimleyen kitleler, artık kuru kalabalık değil bireylerden oluşan tertemiz bir insan topluluğu, insan soyunun yüz akıdır. Ama yazık ki çoğu zaman bu kuruluktan çıkmanın bedeli, ilk toplu gözyaşının, kendini feda eden birey uğruna akıtılmasıdır. Hiçbir ıslaklık da bu kadar yakıcı olmaz.

Öyküleri, şiirleri kadar köşe yazılarıyla da adından söz ettiren Karin Karakaşlı'nın 1996-2008 arasında Agos'ta yayımlanan yazıları *Cumba*'da bir araya geldi. Unutmamak, hatırlamak ve hatırlatmak için.

20 TL
KDV DAHİL

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi

ISBN: 978-975-07-3549-3

9 789750 735493